

De Stemming/L'Enquête Nationale (DS/EN2025)

Onderzoek in opdracht van VRT, De Standaard en RTBF
(versie 20/5/2025)

Jonas Lefevere (UA)
Stefaan Walgrave (UA)
Jean-Benoît Pilet (ULB)

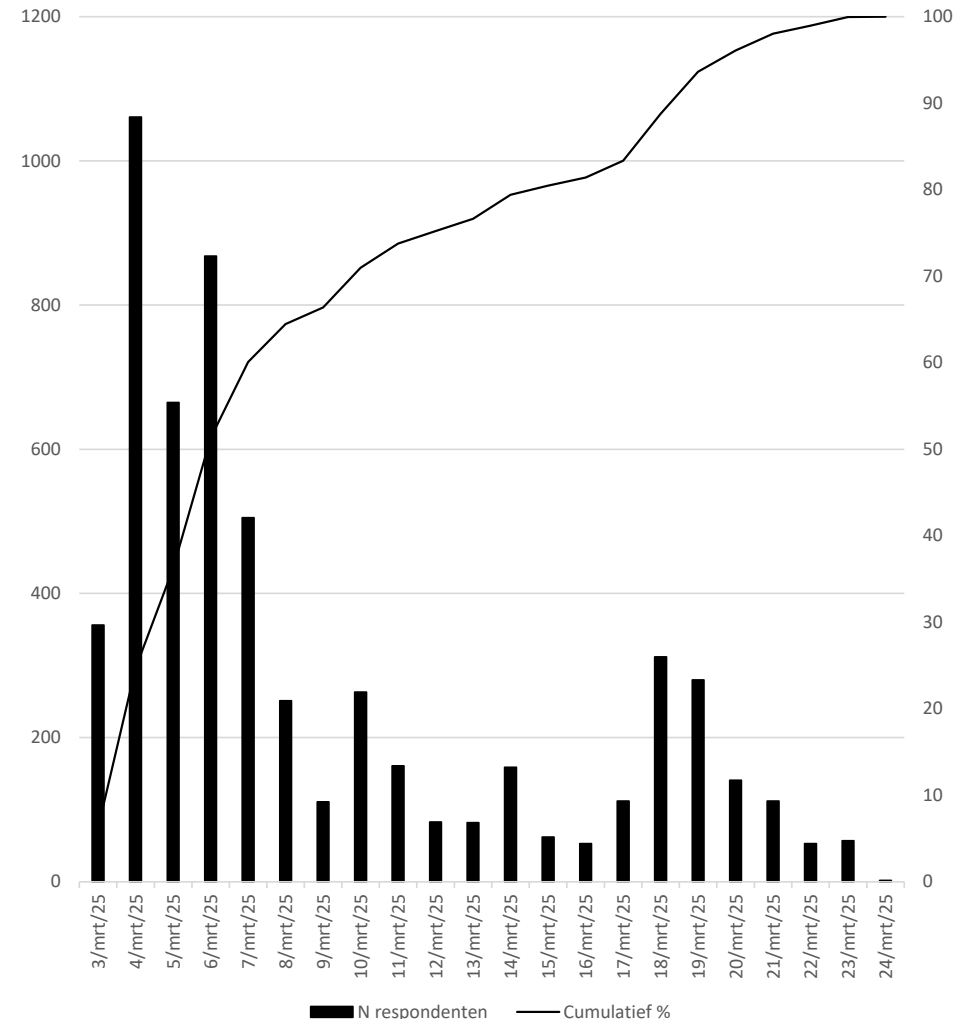
0. Methode

Onderzoeksopzet

- Cross-sectionele online bevraging bij steekproef stemgerechtigde inwoners Vlaams gewest (N=2.278), Waals gewest (N=2,064) en Brussels gewest (N=1.542). Totaal aantal respondenten is 5.884.
- Het maatschappelijk onderzoeksbureau BPACT stond in voor het rekruteren van respondenten, UA/ULB stond in voor ontwerp vragenlijst, kwaliteitscontrole van de data, cleaning van de data, analyse en rapportering. Beide academische partners volgden samen het veldwerk op.
- Representativiteit
 - Geen totaal willekeurige (random) steekproef (onmogelijk online). Respondenten uit bestaand panel van BPACT en andere panels werden aangeschreven met de vraag om deel te nemen.
 - Quota steekproef, waarbij beoogd wordt een steekproef te bekomen die gelijkaardig is aan de stemgerechtigde bevolkingen in de drie gewesten voor wat betreft leeftijd (vijf categorieën), opleiding, geslacht, en woonplaats (provincie).
 - Responsgraad is niet te bepalen, want externe panels geven geen informatie over respons. Maar responsgraad zegt niet veel in vergelijking met een echt willekeurige steekproef, want onze respondenten zijn gerekruteerd uit een bestaand panel – dus het gaat niet om een echte probabiliteitssteekproef.
 - Voor de Brusselse steekproef is meer voorzichtigheid bij interpretatie geboden. Ze is kleiner en, vooral, de Vlaamse subsample in Brussel is echt klein.

Veldwerk (1)

- Veldwerk: 3 maart 2025 tot en met 24 maart 2025 (zie grafiek).
- Politieke context
 - 239 dagen na de verkiezingen van juni 2024, trad De regering De Wever 1 aan op 3 februari 2025. Dat is dus exact één maand voor de start van het veldwerk voor DS/EN2025. De plannen van de regering De Wever waren bekend, het protest er tegen kwam op gang.
 - Er was tijdens de veldwerkperiode verder niet één politiek thema dat de agenda domineerde. Wel was vooral de kwestie van de defensiebudgetten (het gevolg van de buitenlandse turbulentie) stevig in het nieuws.
 - Vooral buitenlandse gebeurtenissen bevolkten verder het nieuws: herneming oorlog in de Gaza-strook, aanvallen in Yemen (en het Signal schandaal), Trump's strapatsen in de V.S, Turkse autocratie, de blijvende oorlog in Oekraïne...

Veldwerk (2)

- Kwaliteit van de antwoorden werd gemonitord op verschillende manieren:
 - Respondenten met invultijd van minder dan 5 minuten werden geweerd uit de steekproef.
 - Antwoorden van respondenten werden nagekeken op *straightlining* (in vragenbatterij telkens identiek antwoord geven of oplopend/aflopend patroon).
 - Respondenten die nonsensicale antwoorden gaven op open vragen (belangrijkste probleem, door politicus vertegenwoordigd voelen, ...) werden verwijderd.
 - Respondenten werden aan de hand van socio-demografische matching gecontroleerd op dubbele deelname: respondenten met identieke karakteristieken (leeftijd, opleiding, geslacht, woonplaats, gezinssamenstelling) + gelijkaardige open antwoorden, die meermaals de enquête invulden, werden slechts één keer weerhouden.

Steekproef (1)

- Steekproef bevraging: N=5.749 vulden volledige vragenlijst in, N=5.398 worden gebruikt in analyses wegens non-respons op vraag over stemgedrag 2024, die wordt gebruikt om te herwegen.
- De Stemming/L'Enquête Nationale 2025 (DS/EN2025) is voor het eerst een onderzoek in de drie landsdelen en niet alleen in Vlaanderen.
 - Voor de Vlaamse data kunnen we vergelijken met de voorgaande jaren, zijnde De Stemming in 2020 (N=1.857 nuttige antwoorden (met stemgedrag 2019)), 2021 (N=1.908), 2022 (N=1.884), 2023 (N=1.921) en 2024 (N=1.844). We gebruiken in die eerdere jaargangen dezelfde herweging.
 - Belangrijk is dat de voorgaande edities van De Stemming in Vlaanderen door een *ander* veldwerkbureau werden uitgevoerd (Kantar) dan in 2025 (BPACT). Doordat de panels waarmee deze bureaus werken niet helemaal vergelijkbaar zijn qua grootte en samenstelling moeten we voorzichtig zijn om DS/EN2025 met de voorgaande edities te vergelijken. Alleen forse verschillen mogen voorzichtig als een effectief verschil geïnterpreteerd worden.
 - Voor de Waalse en Brusselse data is een longitudinale vergelijking doorheen de tijd niet mogelijk. Hier zetten we af en toe in op een korte-termijn vergelijking tussen de drie landsdelen. Waar mogelijk vergelijken we met de NOTLIKEUS postelectorale enquête uit juni 2024 (die door dezelfde academici werd begeleid en door hetzelfde veldwerkbureau (BPACT) werd uitgevoerd).

Steekproef (2)

- De tabellen op de volgende slides geven de ruwe steekproefverdelingen van DS/EN2025 weer, samen met de targets voor de herweging.
- Voor de herweging op stemgedrag zijn er enkele belangrijke punten:
 - We berekenen het 'target' percentage voor partijen op het totaal aantal ingeschreven kiezers, *niet* alleen op het aantal geldige stemmen. We moeten immers ook een herwegingstarget hebben voor respondenten die aangaven dat ze in 2024 ofwel (1) niet zijn gaan stemmen (dus geen stembiljet indienen), ofwel (2) blanco/ongeldig hebben gestemd in 2024. Daardoor zijn de percentages sowieso al lager dan de (couranter) gerapporteerde percentages die partijen haalden ten opzichte van het aantal geldige stemmen.
 - We stellen de percentages ook naar beneden bij om rekening te houden met nieuwe kiezers. Die definiëren we hier als respondenten die aangeven dat ze nog niet stemgerechtigd waren in juni 2024, en die op het moment van bevraging 18 jaar waren: zij waren immers nog geen 18 jaar in 2024, en konden dus toen nog niet stemmen. Als herwegingstarget stellen we dit percentage in op 1,4% in het Vlaams Gewest, 1,6% in het Waals Gewest en 1,7% in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. We baseren onze schatting van het aantal nieuwe kiezers op het aantal 17 jarigen in de drie gewesten op 1 januari 2024 (StatBel cijfers). De percentages in de andere categorieën stellen we proportioneel naar beneden bij zodat de verdeling op stemgedrag 2024 sommeert tot 100%.
- De afwijkingen tonen dat de vertekeningen op sociaal-demografische factoren beperkt zijn—wat logisch is gezien het opzet met een quota steekproef. Qua stemgedrag zijn er regio-specifieke afwijkingen (vb. ondervertegenwoordiging van Vlaams Belang-kiezers in Vlaams Gewest, oververtegenwoordiging van Les Engagés in Waals Gewest), maar vooral een ondervertegenwoordiging van kiezers die blanco en/of niet zijn gaan stemmen—wat in lijn ligt met de vorige edities van De Stemming. Deze groep is immers niet alleen niet gaan stemmen, maar ook weinig geneigd om deel te nemen aan politieke enquêtes.

Steekproef (3)

Brussels Gewest			Vlaams Gewest			Waals Gewest		
Geslacht & opleidingsniveau	% DS/EN2025	% Pop.	Geslacht & opleidingsniveau	% DS/EN2025	% Pop.	Geslacht & opleidingsniveau	% DS/EN2025	% Pop.
Vrouw, lager onderwijs	5,3%	7,4%	Vrouw, lager onderwijs	6,1%	10,1%	Vrouw, lager onderwijs	9,1%	10,7%
Vrouw, middelbaar	15,3%	19,5%	Vrouw, middelbaar	19,1%	21,9%	Vrouw, middelbaar	20,9%	22,8%
Vrouw, hoger onderwijs	28,4%	24,7%	Vrouw, hoger onderwijs	22,3%	18,9%	Vrouw, hoger onderwijs	20,8%	18,1%
Man, lager onderwijs	5,8%	6,3%	Man, lager onderwijs	12,9%	8,8%	Man, lager onderwijs	8,5%	10,3%
Man, middelbaar	14,2%	19,7%	Man, middelbaar	26,9%	22,1%	Man, middelbaar	21,0%	21,4%
Man, hoger onderwijs	31,1%	22,4%	Man, hoger onderwijs	12,7%	18,2%	Man, hoger onderwijs	19,7%	16,6%
Leeftijd	% DS/EN2025	% Pop.	Leeftijd	% DS/EN2025	% Pop.	Leeftijd	% DS/EN2025	% Pop.
18 - 24	12,4%	11,5%	18 - 24	8,7%	9,5%	18 - 24	11,1%	10,6%
25 - 29	9,6%	11,1%	25 - 29	6,1%	7,4%	25 - 29	7,3%	7,4%
30 - 44	27,5%	30,4%	30 - 44	21,2%	23,8%	30 - 44	24,8%	24,1%
45 - 64	29,5%	30,3%	45 - 64	30,8%	33,1%	45 - 64	34,5%	33,3%
65+	21,1%	16,7%	65+	33,2%	26,2%	65+	22,4%	24,5%
			Provincie	% DS/EN2025	% Pop.	Provincie	% DS/EN2025	% Pop.
			Antwerpen	28,9%	27,9%	Waals Brabant	10,6%	11,2%
			Limburg	14,7%	13,4%	Henegouwen	37,5%	36,8%
			Oost Vlaanderen	20,5%	23,1%	Luik	29,1%	30,3%
			Vlaams Brabant	16,4%	17,3%	Luxemburg	8,4%	7,9%
			West Vlaanderen	19,5%	18,3%	Namen	14,4%	13,7%

Steekproef (4)

Brussels Gewest			Vlaams Gewest			Waals Gewest		
Federaal stemgedrag 2024	% DS/EN2025	% Pop.	Federaal stemgedrag 2024	% DS/EN2025	% Pop.	Federaal stemgedrag 2024	% DS/EN2025	% Pop.
DéFI	6,5%	5,2%	cd&v	11,3%	10,9%	DéFI	1,9%	1,8%
Ecolo - Groen	15,8%	8,9%	Groen	12,5%	6,4%	Ecolo	8,1%	5,3%
Les Engagés - cd&v	9,5%	7,5%	N-VA	25,0%	21,8%	Les Engagés	19,4%	15,5%
MR - Open VLD	26,1%	18,2%	Open VLD	4,9%	7,5%	MR	24,5%	21,8%
N-VA	4,3%	2,2%	PVDA	7,2%	7,0%	PS	18,5%	17,0%
PS - Vooruit	10,7%	14,7%	Vlaams Belang	13,2%	18,6%	PTB	12,3%	9,0%
PTB - PVDA	11,7%	13,2%	Vooruit	19,0%	11,1%	Andere	3,1%	6,9%
Vlaams Belang	2,8%	1,9%	Andere	1,5%	2,1%	Blanco / ongeldig	5,8%	7,0%
Andere	2,3%	7,0%	Blanco / ongeldig	1,8%	3,8%	Niet gaan stemmen	6,2%	14,1%
Blanco / ongeldig	3,7%	4,8%	Niet gaan stemmen	3,0%	9,5%	Nieuwe kiezer	0,2%	1,6%
Niet gaan stemmen	6,3%	14,7%	Nieuwe kiezer	0,7%	1,4%			
Nieuwe kiezer	0,3%	1,7%						

Invultijd en weging

- Mediane invultijd van de vragenlijst was 25,6 minuten.
- In alle analyses gebruiken we een proportioneel gewicht (*iterative proportional fitting*) dat de verdeling van de steekproef corrigeert zodat de verdeling in de steekproef gelijk wordt gesteld aan de verdeling in de populatie voor wat betreft leeftijd, opleiding, geslacht, provincie (enkel Vlaams en Waals Gewest) en stemgedrag 2024.
- Het maximale gewicht is 6,68 in het Vlaams Gewest, voor kiezers die aangaven niet te zijn gaan stemmen in 2024, gevolgd door 4,04 (blanco of ongeldig). Bij het Waals en Brussels Gewest waren de hoogste gewichten respectievelijk 7,00 en 6,85 voor nieuwe kiezers, gevolgd door 3,28 en 4.94 voor 'Andere partij'. Deze groepen die dus heel sterk worden herwogen, worden in de analyses vaak buiten beschouwing gelaten omdat de focus vaak ligt op de partij-electoraten van de voornaamste partijen. Bij die electoraten ligt de hoogste wegingsfactor op 3,36 (Vlaams Gewest), 1,30 (Waals Gewest) en 2,14 (Brussels Gewest).

Bijkomende achtergrondvariabelen

- Net zoals bij voorgaande edities meten we ook diverse ‘harde’ achtergrondvariabelen om te kijken of ze een effect hebben hoe mensen over politiek denken en zich politiek gedragen (stemmen).
- Dus net zoals vorige edities nemen we ook nu weer mee:
 1. Gezinsinkomen.
 2. Woonplaats (verstedelijking).
 3. Buitenlandse achtergrond.

Gezinsinkomen

- Dit is een moeilijke variabele, alleen al omdat veel mensen weigeren hun inkomen te geven in enquêtes. Bovendien zegt een inkomen vaak niet zo veel tenzij je informatie hebt over de samenstelling van het huishouden.
- We gebruikten de vraag: *Kan u aangeven wat het gemiddelde netto maandinkomen van uw huishouden is, dus uit alle bronnen en na aftrek van belastingen en sociale premies/verplichte bijdragen?* Respondenten kregen dan 12 antwoordmogelijkheden waarvan de eerste 10 samenvallen met de bekende inkomensdecielen in ons land en nog twee extra categorieën voor het 95ste percentiel en het 99ste percentiel (de écht hoge inkomens). Deze werden door collega's van het CSB van de Universiteit Antwerpen berekend. Het laagste deciel is 'minder dan €1.700' en het hoogste percentiel is 'meer dan €12,000'. Noteer dat deze vraag alleen gaat over het maandinkomen, niet over het eventuele *vermogen* van huishoudens.
- We vroegen ook naar het aantal personen in het huishouden, en meer specifiek naar het aantal volwassenen (+18) en het aantal kinderen (-18).
- Met die informatie kunnen we het zogenaamde 'gestandaardiseerde' inkomen berekenen. We gebruiken de CBS (Nederlands Centraal Bureau voor de Statistiek) equivalentiefactoren waarbij het totale inkomen gedeeld wordt door een factor die het aantal gezinsleden vat (met een verschillend gewicht van kinderen en volwassenen) ([link](#)). Die verdeling van gestandaardiseerde inkomens delen we dan op in drie grote groepen: de 25% met de laagste inkomens, de 50% met de middeninkomens, en de 25% met de hoogste inkomens.
- In de analyses maken we dus gebruik van een variabele die 'lage', 'gemiddelde', en 'hoge' inkomensgroepen onderscheidt. De scheidingswaarden worden eenvoudigweg berekend op basis van de kwartielen: de respondenten met de laagste 25% standaardinkomens komen in categorie 1, de 50% met de middelste twee kwartielen komen in categorie 2, en de respondenten met de hoogste 25% standaardinkomens komen in categorie 3.

Woonplaats

- We vroegen aan respondenten om de postcode van hun hoofdverblijfplaats. Op basis daarvan bepalen we in welke van de types van gemeenten (zogenaamde 'Belfius typologie') de respondent woont ([link](#)). Deze typologie verschilt per regio.
- Voor het Vlaams Gewest: (1) Woongemeenten (2) Landelijke gemeenten (3) Gemeenten met concentratie van economische activiteit (4) Verstedelijkte gemeenten (5) Grote en regionale steden (6) Kustgemeenten.
- Voor het Waals Gewest: (1) Landelijke gemeenten, (2) Woongemeenten, (3) Verstedelijkte gemeenten, (4) Grote en regionale steden.
- Voor het Brussels Gewest: (1) Residentiële gemeenten in het noordwesten, (2) Residentiële gemeenten in het zuidoosten, (3) Gemeenten van de eerste gordel, (4) Gemeenten in industriële reconversie in de kanaalzone, (5) Brussel stad.
- Waar relevant, splitsen we de resultaten uit naar de types gemeenten om te kijken of de antwoorden systematisch variëren.

Buitenlandse achtergrond

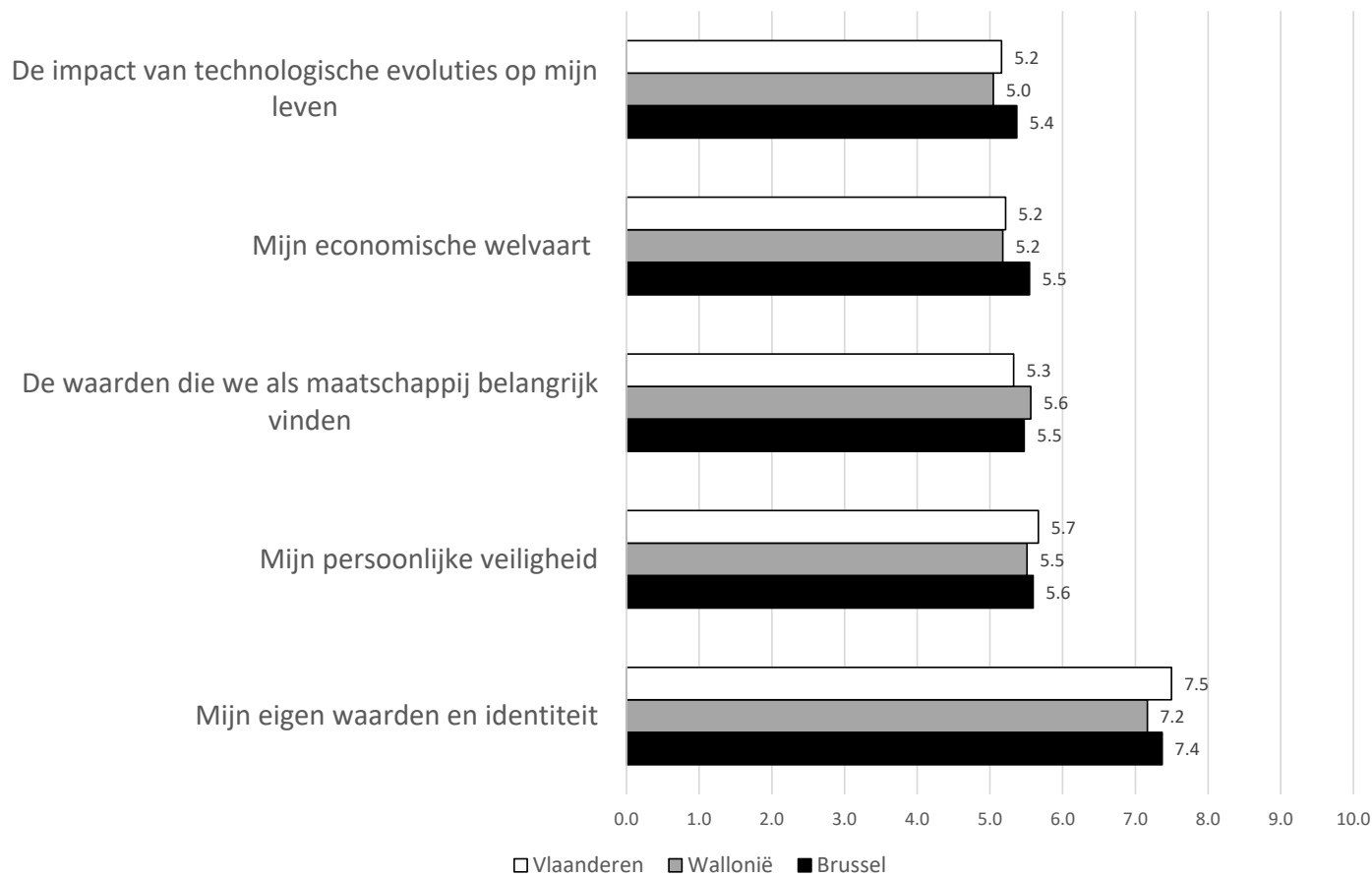
- Om de buitenlandse achtergrond van respondenten te bepalen vroegen we *Bent u, of (minstens) één van uw ouders, geboren in het buitenland?*. Indien een respondent hier 'ja' op antwoordde, dan werden opvolgvragen gesteld om te bepalen in welk land de respondent en zijn/haar ouders geboren zijn.
- Van de 5.749 respondenten hadden 11% van de respondenten in het Vlaams Gewest, 22% in het Waals Gewest en 43% in het Brussels Gewest een buitenlandse achtergrond. Als we dit vergelijken met het aandeel in de populaties van de drie gewesten, zitten we in onze steekproef met een vergelijkbaar aantal als in de populatie (16,4% in Vlaanderen, 24,8% in Wallonië, en 40,2% in Brussel op 1 januari 2024) ([link StatBel](#)).
- Waar relevant splitsen we de respondenten met buitenlandse achtergrond uit, om te kijken of de antwoorden significant verschillen met respondenten die geen buitenlandse achtergrond hebben. Echter, de groep respondenten met een buitenlandse achtergrond is heterogeen, zowel binnen als tussen regio's. In elk van de regio's zijn bijvoorbeeld Marokko, Congo, en Frankrijk bij de top 5 meest voorkomende landen van oorsprong, maar in Vlaanderen duikt ook Nederland op. En, dit gaat dan over beperkte percentages van een al beperkte subgroep respondenten. Elk van deze subgroepen apart analyseren, is onmogelijk, waardoor het moeilijk is eenduidige conclusies te trekken. Vandaar dat de meeste analyses in dit rapport het 'effect' van het hebben van een buitenlandse achtergrond *niet* meenemen; vaak hebben we het getest, maar het leverde meestal geen significant resultaat op; wellicht omdat de groep van mensen met een buitenlandse achtergrond te heterogeen is om centrale tendensen in deze groep te vinden.

6. Controle, autonomie en machteloosheid

Gevoel van controle als politieke attitude

- Vele mensen schijnen zich zorgen te maken over het feit dat ze geen controle (meer) hebben over hun leven, dat ze achter de feiten aanhollen en geen *agency* hebben.
- Voor DS/EN2025 gingen we er van uit dat dat gevoel van controle en autonomie en vooral een gebrek er aan, politiek belangrijk zou kunnen zijn en het stemmen voor bepaalde partijen zou kunnen beïnvloeden.
- Daarom namen we een aantal items op die dat gevoel van controle proberen te capteren.
- We stellen vragen over...
 - 1) De mate waarin mensen zeggen *zelf* controle te hebben over belangrijke aspecten van hun leven
 - 2) De mate waarin ze percipiëren dat de overheid en de *politiek* controle heeft over gelijkaardige, belangrijke aspecten
 - 3) De mate waarin ze meekunnen met *technologische* veranderingen
 - 4) Hun gevoel van algemene *machteloosheid*

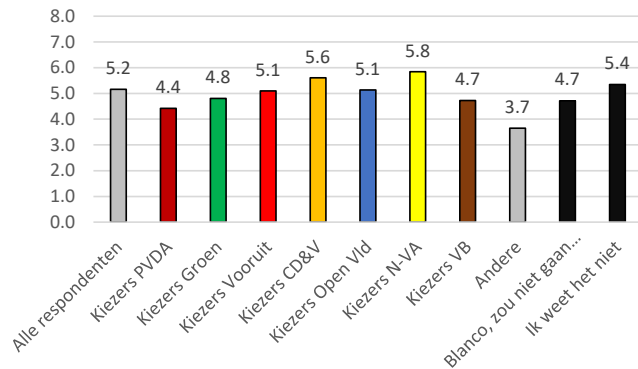
Gevoel van controle (zelf) per landsdeel

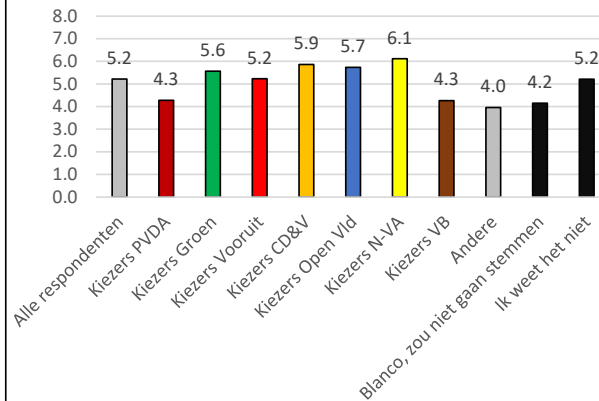
- In welke mate heeft u het gevoel dat u zelf controle heeft over de volgende aspecten van uw leven? Antwoorden op een schaal van 1=helemaal geen controle tot 10=volledige controle. De grafiek geeft de gemiddelde score voor elk item op de 1-10 schaal met 5 als middelpunt. De 'weet niet'-antwoorden zijn niet meegenomen.
- Er is nauwelijks een verschil tussen de delen van het land.
- Mensen zeggen het meest controle te hebben over hun eigen waarden en identiteit en (niet) het minst op technologische evoluties. Over maatschappelijke waarden en hun veiligheid zetten mensen zich in het midden.
- In het algemeen scoren Belgen zich dus in het midden van de schaal. Ze zeggen niet heel veel autonomie te hebben, maar ook niet weinig. De interpretatie van die antwoorden is moeilijk; ervaren Belgen nu veel of weinig agency? Op het eerste gezicht en zonder vergelijking zouden we toch durven stellen dat veel Belgen het idee hebben dat ze veel belangrijke aspecten van hun leven (veiligheid, welvaart...) *niet* helemaal onder controle hebben maar afhankelijk zijn van anderen, de overheid, toeval...

Gevoel van controle (zelf) in Vlaanderen per electoraat

De impact van technologische evoluties op mijn leven

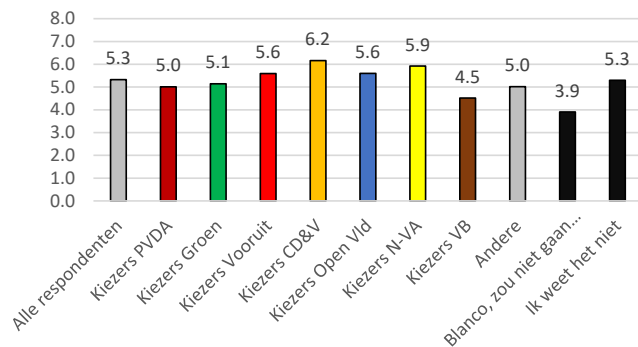

Mijn economische welvaart

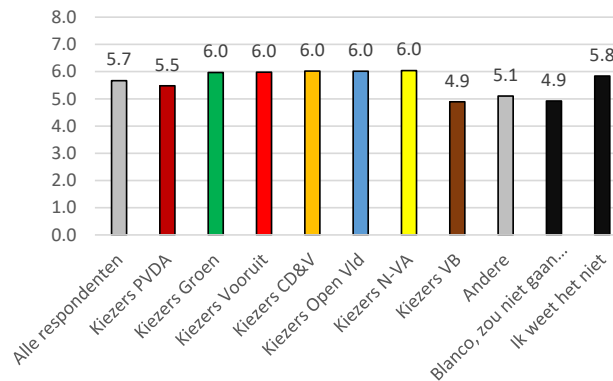

- Hier rapporteren we alleen over de Vlaamse data, voor de Waalse en Brusselse data verwijzen we naar het Franstalige rapport.
- Zoals verwacht (daarom stelden we deze vraag) zien we wel degelijk stevig verschil tussen electoraten.
- Bijna zonder uitzondering zijn het de twee radicale electoraten, dat van PVDA en vooral van Vlaams Belang, die minder autonomie over hun eigen leven ervaren. De niet-kiezers zijn mogelijk nog meer pessimistisch.
- De andere electoraten verschillen niet zo sterk van elkaar, technologisch en qua welvaart voelen N-VA-kiezers het meest controle, qua maatschappelijke waarden cd&v-kiezers het meeste, qua veiligheid is er geen verschil, en qua eigen waarden zijn de groene kiezers het meest 'zelfvertrouwend'.
- Kortom, we zien hier dus dat stemgedrag geworteld is in het gevoel dat men belangrijke aspecten van zijn leven onder controle heeft.

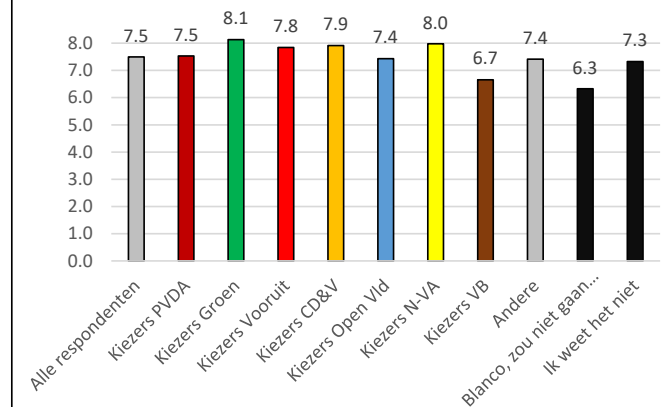
De waarden die we als maatschappij belangrijk vinden

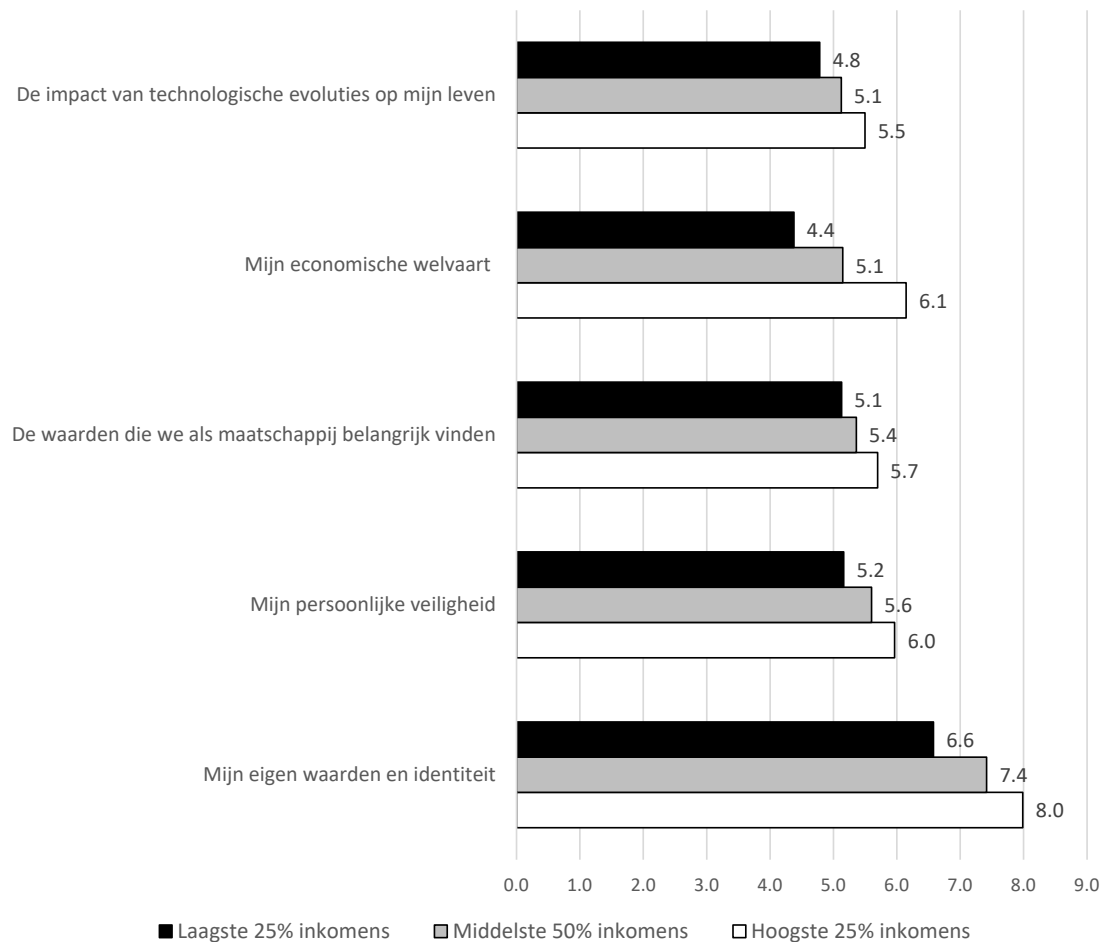
Mijn persoonlijke veiligheid

Mijn eigen waarden en identiteit

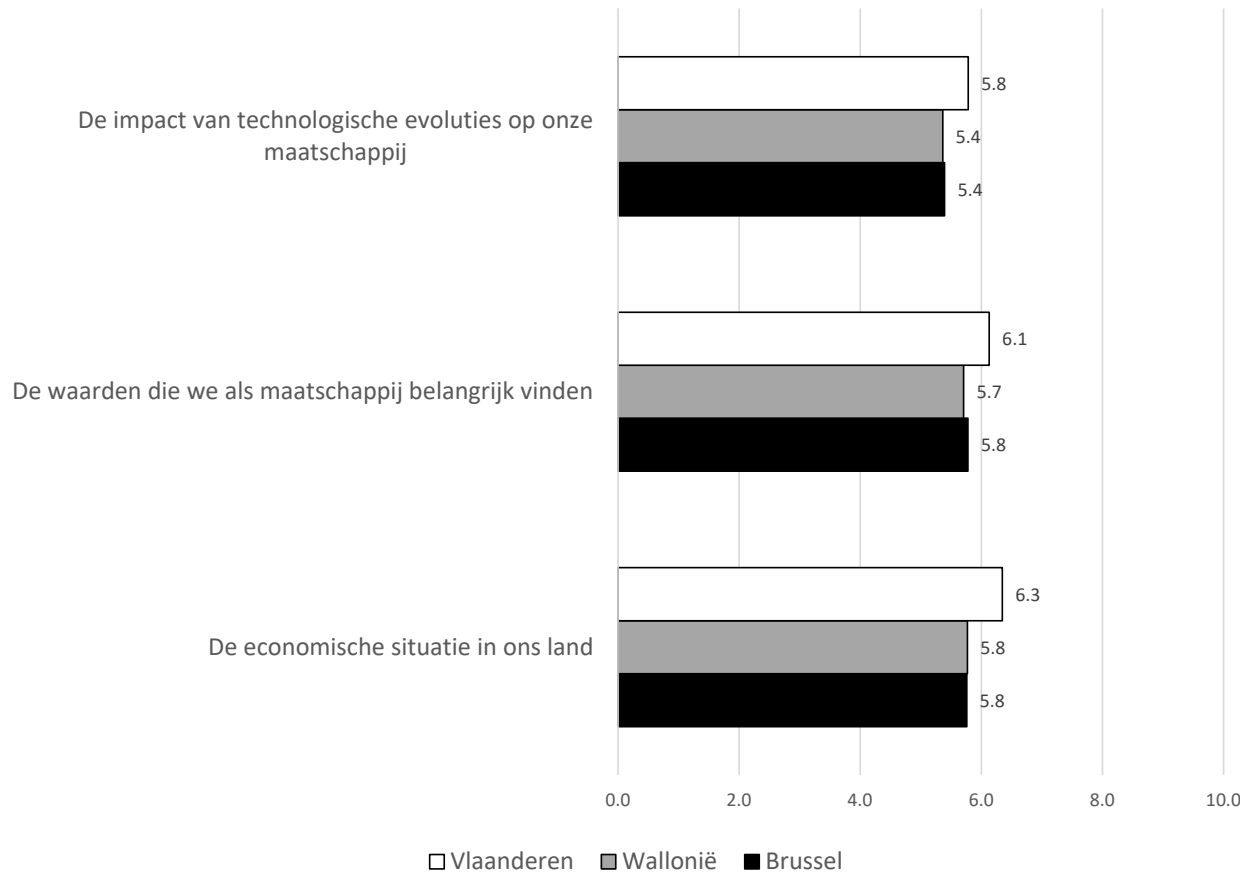

Gevoel van controle (zelf) per inkomenscategorie

- Er zijn niet alleen verschillen tussen electoraten, maar ook tussen andere bevolkingsgroepen. De grafiek hiernaast toont de data per inkomensgroep.
- Het effect van inkomen op het gevoel van controle is substantieel. *Elk* aspect van controle wordt lineair beïnvloed door inkomen, hoe hoger het inkomen hoe meer het gevoel van autonomie. In de laagste inkomenscategorieën overtreft het aantal 'pessimisten' soms het aantal 'optimisten' (zoals voor de technologie- en welvaartsitems)
- We testten ook andere socio-demografische variabelen maar die hebben minder effect. Geslacht, leeftijd, en opleiding zijn niet gecorreleerd met het gevoel van agency over het eigen leven.

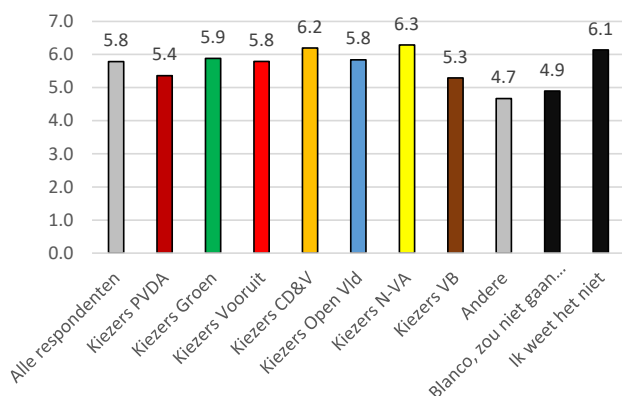
Gevoel van controle (door politiek) per landsdeel

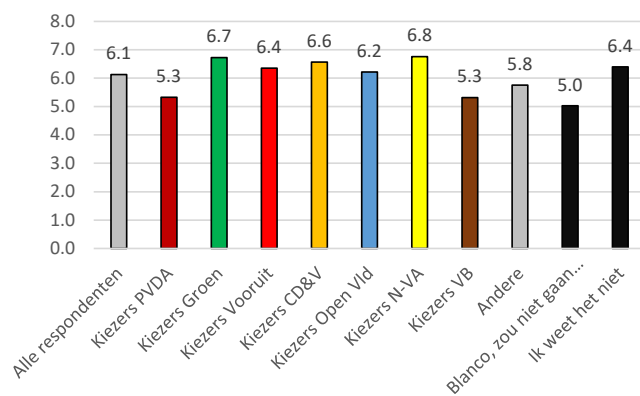
- En in welke mate denk u dat de overheid en de politiek controle hebben over deze aspecten? Antwoorden op een schaal van 1=helemaal geen controle tot 10=volledige controle. De grafiek geeft de gemiddelde score op de 1-10 schaal met 5 als middelpunt.
- Naast zelf controle hebben over het eigen leven, is er natuurlijk ook de perceptie van controle door de eigen overheid en de eigen politiek.
- De antwoorden zijn gelijkaardig en zitten net boven het midden van de schaal. Burgers zeggen dus dat de overheid wel wat controle heeft over belangrijke aspecten van hun leven, maar zeker niet veel. Dus ook de eigen overheid staat relatief machteloos.
- Opvallend is wel dat Vlamingen vinden dat hun overheid duidelijk meer controle heeft dan dat Walen en Brusselaars dat vinden. Nochtans is 'de overheid' in grote mate dezelfde (zijnde: de federale overheid). Er is dus meer politiek zelfvertrouwen aan de Vlaamse kant.

Gevoel van controle (door politiek) in Vlaanderen per electoraat

De impact van technologische evoluties op onze maatschappij

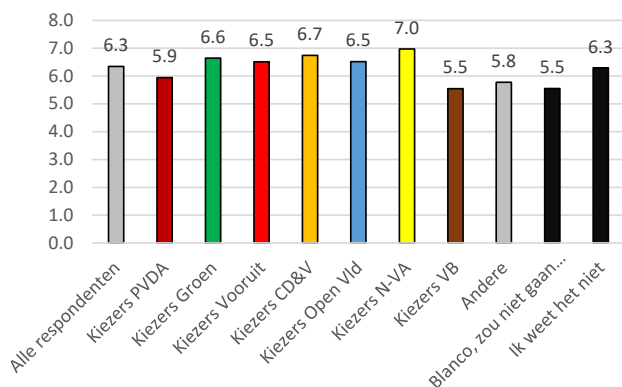

De waarden die we als maatschappij belangrijk vinden

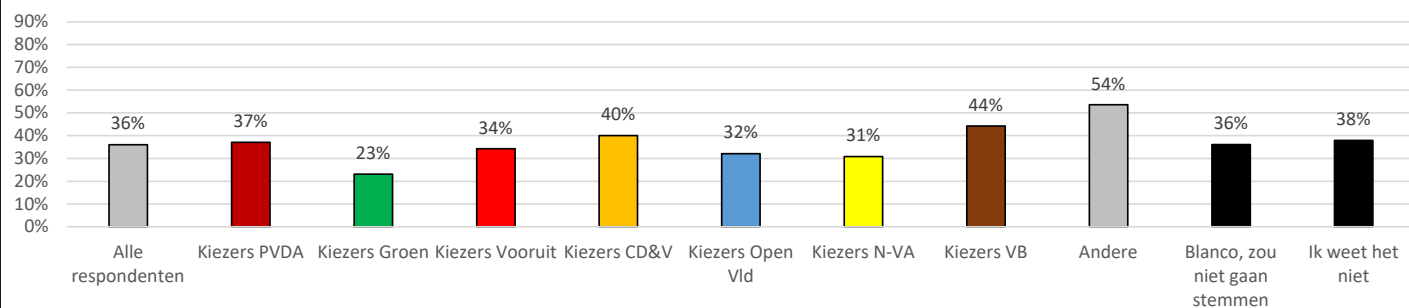
- Vanaf nu rapporteren we alleen over de Vlaamse data, voor de Waalse en Brusselse data verwijzen we naar het Franstalige rapport.
- Opnieuw zijn de electoraten van de twee radicale partijen het meest sceptisch over de controle, deze keer niet van zichzelf maar van de overheid. De kiezers van Vlaams Belang en van PVDA vinden meer dan de kiezers van andere partijen dat onze overheid weinig greep heeft op technologie, waarden en economie.
- Tussen de andere partijen zijn er weinig verschillen, hoewel het er op lijkt dat N-VA-kiezers, misschien omdat hun partij de dienst uitmaakt in de twee regeringen, wat meer vinden dat de overheid wel degelijk controle heeft over technologie, waarden en economie.

De economische situatie in ons land

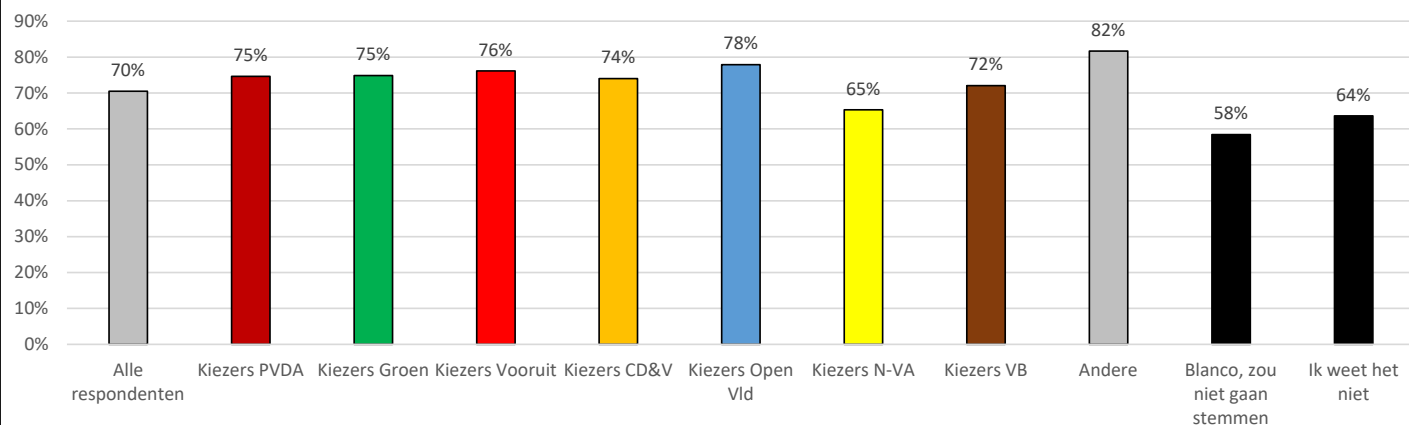

Gevoel van controle over technologie per Vlaams electoraat

De technologie in onze maatschappij verandert zo snel dat ik het niet meer kan volgen - %
(Helemaal) eens

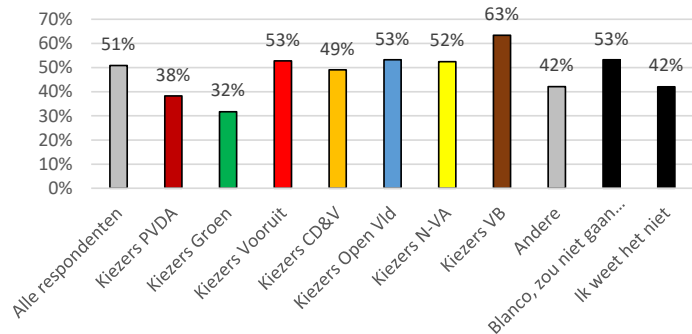
Ik ben op mijn hoede voor artificiële intelligentie - % (Helemaal) eens

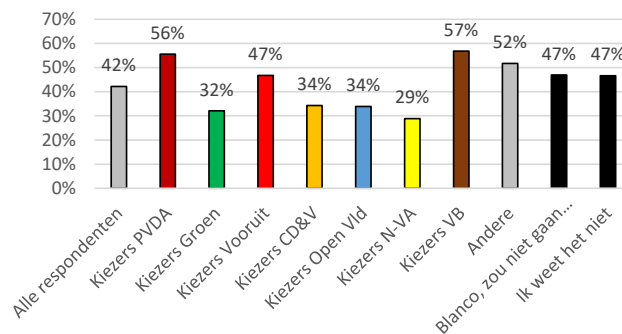
- *In welke mate bent u het oneens of eens met volgende stellingen?* Antwoorden op een 5-puntenschaal: schaal van Helemaal Oneens tot Helemaal Eens, met een 'weet niet'-optie.
- Een vorm van controle die mensen deze dagen lijken te verliezen, is controle over de voortrazende technologische ontwikkelingen.
- Gezien de verschillen tussen de landsgedeelten klein zijn rapporteren we onmiddellijk over de verschillen, alleen in Vlaanderen, tussen de verschillende electoraten. De Waalse en Brusselse data vindt men in het Franstalige zuster rapport.
- Al bij al zijn de verschillen tussen electoraten kleiner dan bij de eerdere twee secties over gevoel van controle. Wat de snelheid van technologische veranderingen betreft zien we, opnieuw, dat VB-kiezers er het meest moeite mee hebben. 47% van hen zegt niet meer te kunnen volgen, wat heel wat meer is dan gemiddeld. Maar PVDA-kiezers, die andere radicale partij, zijn dan weer niet wars van technologische wijzigingen. Opvallend is dat Groene kiezers zeggen wél mee te zijn met technologische evoluties.
- Alle electoraten zeggen op hun hoede te zijn voor artificiële intelligentie, dat van de N-VA het minste.

Gevoel van algemene machteloosheid per Vlaams electoraat

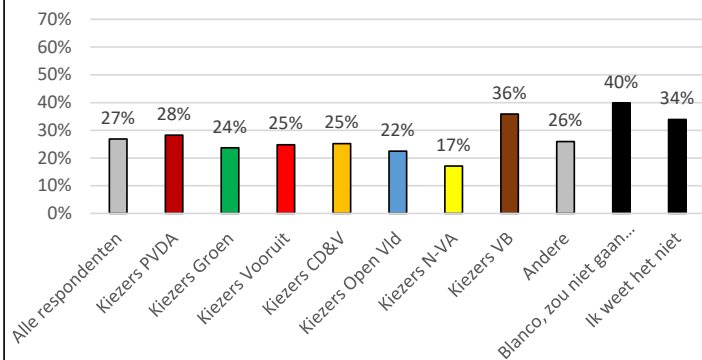
Uiteindelijk kun je de meeste dingen die in het leven gebeuren niet veranderen - % (Helemaal) eens

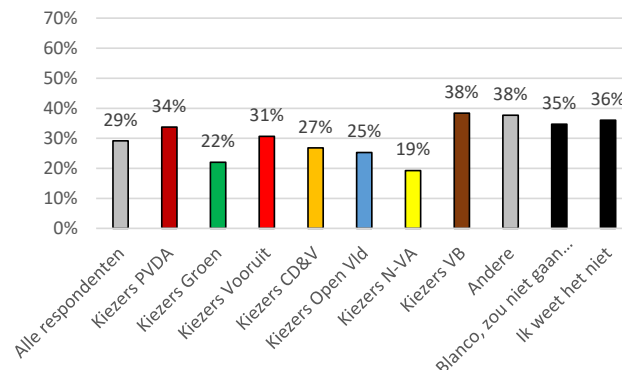
Ik voel me een machteloze speelbal van de veranderingen die plaatsvinden - % (Helemaal) eens

Tegenwoordig begrijp ik niet wat er aan de hand is - % (Helemaal) eens

De dingen zijn zo ingewikkeld geworden dat ik niet weet wat ik moet doen - % (Helemaal) eens

- In welke mate bent u het oneens of eens met volgende stellingen? Antwoorden op een 5-puntenschaal schaal van Helemaal Oneens tot Helemaal Eens, met een 'weet niet'-optie.
- Deze vier items peilen naar een algemeen gevoel van machteloosheid.
- Gezien de verschillen tussen de landsgedeelten klein zijn, rapporteren we onmiddellijk over de verschillen, alleen in Vlaanderen, tussen de verschillende electoraten. De Waalse en Brusselse data vindt men in het Franstalige zuster rapport.
- De vaststelling die we maken is weeral dezelfde. De electoraten van de twee radicale partijen, PVDA en Vlaams Belang, voelen zich meer machteloos in hun leven in het algemeen en hebben het gevoel dat ze het slachtoffer zijn van gebeurtenissen die buiten hen plaatsvinden. Dat geldt nog meer voor VB-kiezers dan voor PVDA-kiezers. Deze twee electoraten steken er bovendien op het tweede en vierde item. VB-kiezers doen dat ook op het eerste en derde item.
- Over de vier items heen zijn het de kiezers van Groen die het meest het gevoel hebben dat ze wél in staat zijn hun eigen leven vorm te geven zonder zich door de omstandigheden te laten doen. Noteer dat ook Vooruit-kiezers vaak eerder aan de machteloze kant zitten.

Besluit controle, autonomie en machteloosheid

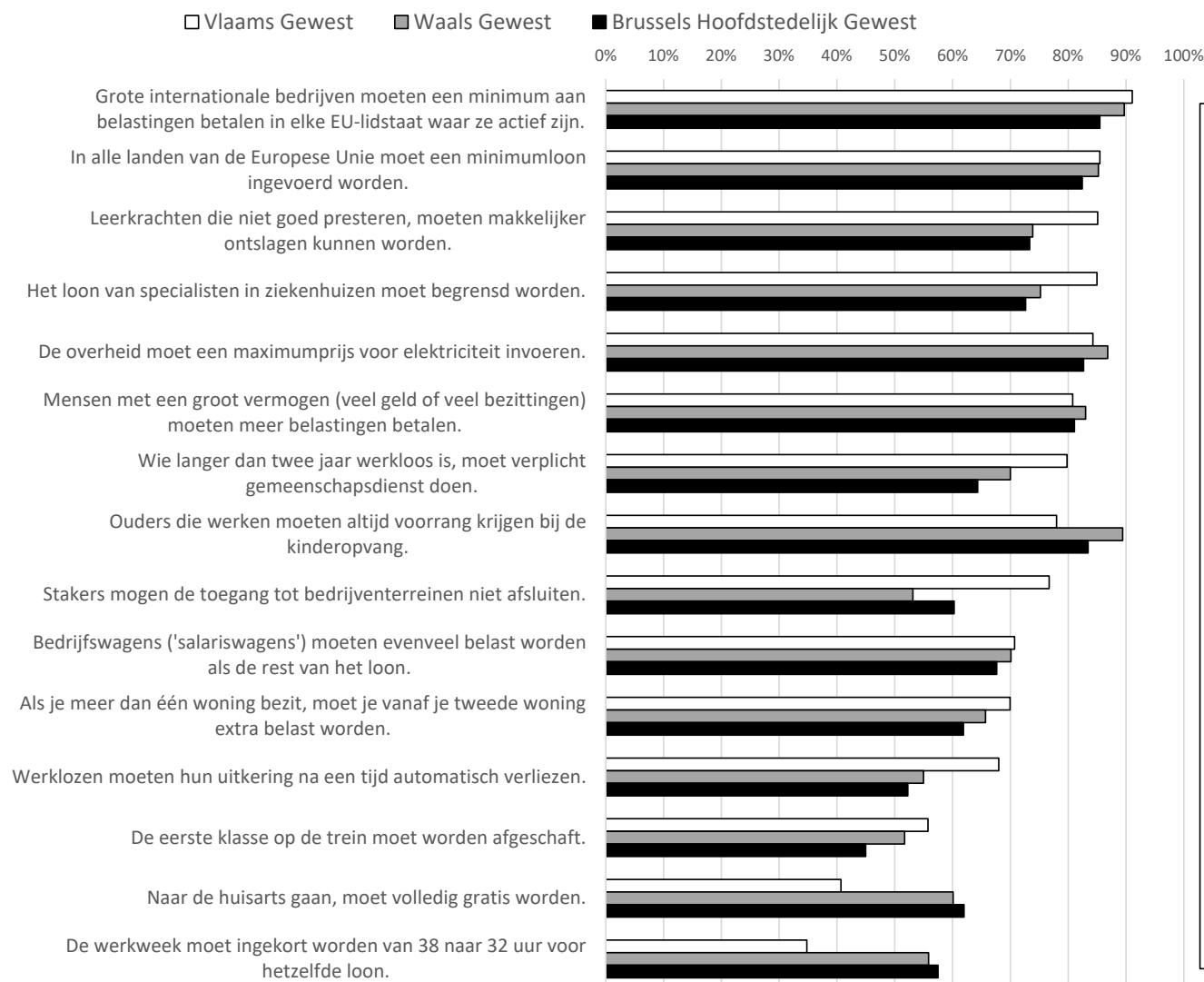
- Voor de eerste keer pioneerden we in DS/EN2025 met items die naar het gevoel van controle of, omgekeerd, machteloosheid peilden. Noteer dat we die gevoelens maten met items die grotendeels niet-politiek waren maar die meer algemeen het gevoel van de mate waarin men greep heeft op het eigen leven wilden capteren.
- We correleerden onze controle-items met politiek stemgedrag en stelden vast, niet tot onze verbazing, dat de twee electoraten van de radicale Vlaamse partijen PVDA en Vlaams Belang meer dan andere electoraten het gevoel hebben dat ze geen controle hebben op wat er hen overkomt. Ze geven meer aan zich machteloos te voelen, speelbal van omstandigheden. Bij het VB-electoraat is dat nog veel meer uitgesproken dan bij het PVDA-electoraat. Het is plausibel dat die gevoelens bijdragen aan hun stem voor de beide radicale partijen die net heel veel zekerheid en belofte aan controle uitstralen.
- Het Groen-electoraat vormt de antipode van deze twee radicale electoraten. Over alle items heen kenmerken de Groen-kiezer zich wellicht het meest door hun zelfvertrouwen en de overtuiging dat ze hun eigen leven in handen hebben.

7. Beleidspreferenties en congruentie

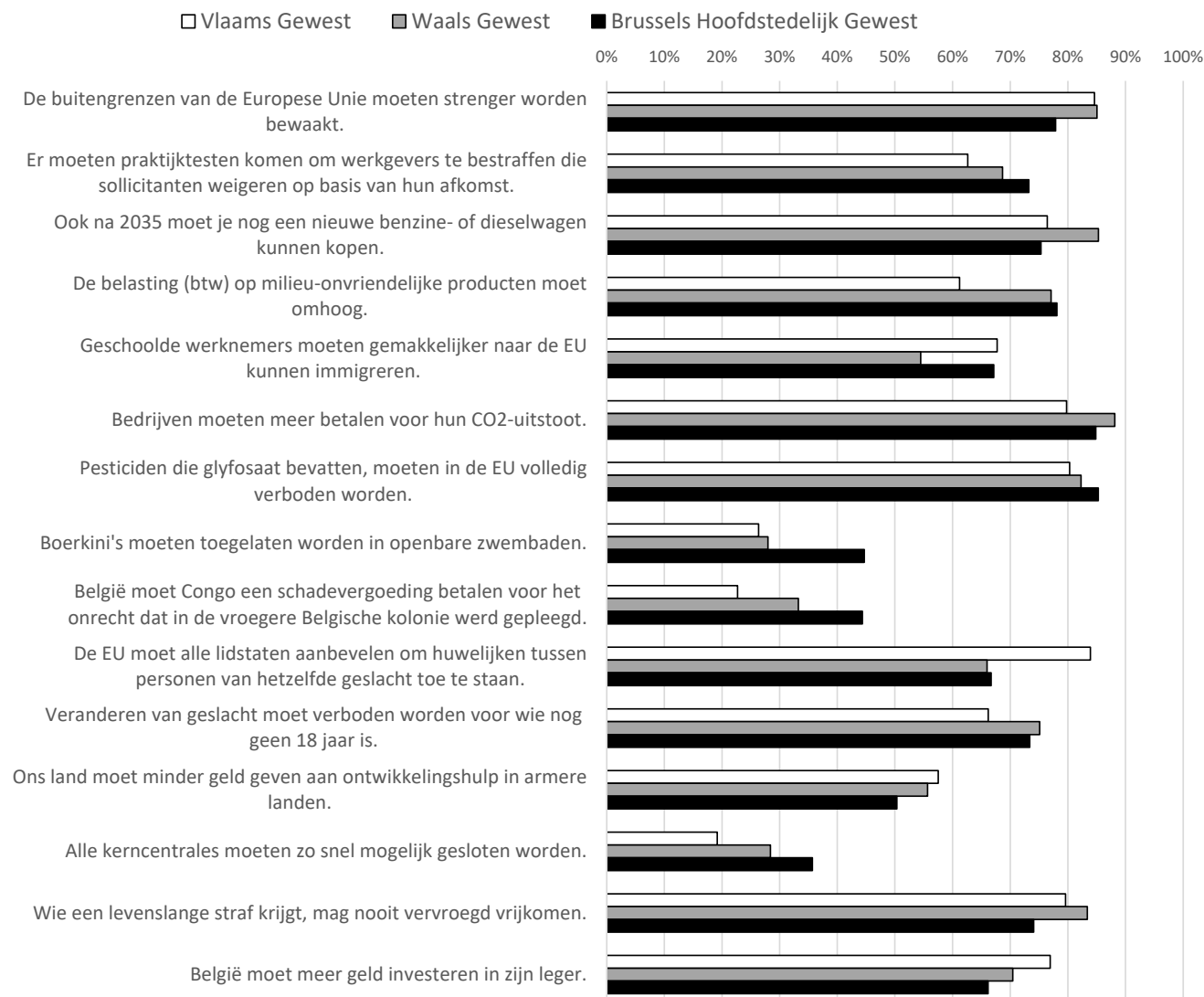
Politiek draait om beleid

- Politiek gaat in essentie om een strijd om het beleid te bepalen. Daarom hebben we in DS/EN2025 opnieuw een grote reeks beleidsvoorstellen gepeild en vroegen we de respondenten of ze het eens of oneens waren met de voorstellen. Elk van die voorstellen maakte deel uit van De Stemtest van DS/VRT die in de aanloop naar de verkiezingen van 2024 werd uitgerold.
- Van de 30 voorstellen die we peilden waren er 15 die we als sociaal-economische voorstellen kunnen definiëren en 15 als sociaal-culturele voorstellen. Verder in dit rapport gebruiken we deze beleidspreferenties ook om de partijen op de twee links-rechtsdimensies te plaatsen.
- We zijn in DS/EN2025 niet zozeer geïnteresseerd in de antwoorden van de respondenten op deze voorstellen apart, maar alleen in de mate waarin Vlamingen, Walen en Brusselaars dezelfde of andere antwoorden geven. Daarnaast gebruiken we deze beleidspreferenties ook om na te gaan in welke mate de partij-electoraten overeenstemmen (congruent zijn) met hun partij. We hebben dankzij De Stemtest van DS/VRT de officiële antwoorden van de partijen en kunnen deze gebruiken om na te gaan in welke mate de kiezers van een partij het voor elk van de 30 beleidsmaatregelen eens is met hun partij.

Economische LR beleidspreferenties

- De grafiek hiernaast geeft het percentage Vlamingen, Walen en Brusselaars dat het (helemaal) eens is met het betrokken economisch LR beleidsvoorstel.
- Over het algemeen zien we dat dezelfde voorstellen op steun en op verzet kunnen rekenen in alle drie de landsdelen, de verschillen tussen de witte, grijze en zwarte balken zijn doorgaans klein. Meestal ligt de meerderheid aan dezelfde zijde in de drie landsdelen; slechts voor 3 van de 15 voorstellen is dat niet het geval.
- We focussen verder op de cases waar er meer verschil tussen gewesten is. Gratis naar de huisarts gaan is iets waar Vlamingen niet van overtuigd zijn (41% steun) terwijl Walen (60%) en Brusselaars (62%) wel voorstander zijn. Dat stakers de toegang tot bedrijventerreinen niet mogen afsluiten, verdeelt de gewesten ook. Vlamingen zijn voor 77% akkoord, maar vooral Walen (53%) zijn veel minder geneigd het stakingsrecht in te perken. Het inperken van de werkweek van 38 naar 32 uur kan op de steun van Brusselaars (57%) en Walen (56%) rekenen, maar zeker niet van Vlamingen (35%).
- Het is *niet* zo dat er een duidelijk patroon aanwezig is waarbij de inwoners van één landsdeel meer links of meer rechts zouden zijn. Soms zijn de Vlamingen meer links (belastingen grote bedrijven), soms de Walen (vermogensbelasting), dan weer de Brusselaars (gratis huisarts). Het is dus *niet* zo dat Walen economisch linkser zijn dan Vlamingen.

Culturele LR beleidspreferenties

- De grafiek hiernaast geeft het percentage Vlamingen, Walen en Brusselaars dat het (helemaal) eens is met het betrokken cultureel LR beleidsvoorstel.
- Over het algemeen zien we opnieuw dat dezelfde voorstellen op steun en op verzet kunnen rekenen in alle drie de landsdelen, de verschillen tussen de witte, grijze en zwarte balken zijn doorgaans relatief klein. Altijd, voor *elk* van de 15 beleidsvoorstellen, ligt de meerderheid aan dezelfde zijde in de drie landsdelen (maar de grootte van de meerderheid varieert natuurlijk).
- We focussen verder op de cases waar er wel meer verschil tussen gewesten is. Wat het voorstel betreft om huwelijken tussen personen van hetzelfde geslacht toe te staan in heel de EU zijn Vlamingen (84%) meer voor dan Brusselaars (67%) en Walen (66%). De Brusselaars (45%) vinden dan weer meer dan de Walen (27%) en de Vlamingen (26%) dat Boerkini's moeten worden toegelaten in openbare zwembaden. Brusselaars (44%) en Walen (33%) vinden ook meer dan Vlamingen (23%) dat ons land schadevergoeding moet betalen aan Congo.
- In vergelijking met de vorige slide lijkt het er op dat de bewoners van de drie gewesten het méér met elkaar eens zijn over culturele issues dan over economische kwesties. Opnieuw zien we geen duidelijk patroon waarbij één landsdeel cultureel linkser of rechtser zou zijn dan een ander.

	Partijpositie is dezelfde als X% van het eigen electoraat							Partijpositie is dezelfde als X% van het volledige electoraat						
	PVDA	Groen	Vooruit	cd&v	Open Vld	N-VA	VB	PVDA	Groen	Vooruit	cd&v	Open Vld	N-VA	VB
Grote internationale bedrijven moeten een minimum aan belastingen betalen in elke EU-lidstaat waar ze actief zijn.	94%	96%	96%	92%	87%	89%	87%	91%	91%	91%	91%	91%	91%	91%
In alle landen van de Europese Unie moet een minimumloon ingevoerd worden.	92%	95%	93%	89%	12%	22%	79%	85%	85%	85%	85%	15%	15%	85%
Leerkrachten die niet goed presteren, moeten makkelijker ontslagen kunnen worden.	31%	80%	83%	83%	92%	93%	88%	15%	85%	85%	85%	85%	85%	85%
Het loon van specialisten in ziekenhuizen moet begrensd worden.	94%	89%	86%	82%	82%	20%	9%	85%	85%	85%	85%	85%	15%	15%
De overheid moet een maxumprijs voor elektriciteit invoeren.	97%	23%	88%	81%	28%	80%	87%	84%	16%	84%	84%	16%	84%	84%
Mensen met een groot vermogen (veel geld of veel bezittingen) moeten meer belastingen betalen.	92%	98%	92%	82%	72%	29%	24%	81%	81%	81%	81%	81%	19%	19%
Wie langer dan twee jaar werkloos is, moet verplicht gemeenschapdienst doen.	48%	53%	75%	84%	84%	92%	90%	20%	20%	80%	80%	80%	80%	80%
Ouders die werken moeten altijd voorrang krijgen bij de kinderopvang.	37%	58%	73%	78%	85%	88%	87%	22%	22%	78%	78%	78%	78%	78%
Stakers mogen de toegang tot bedrijventerreinen niet afsluiten.	61%	65%	65%	82%	86%	91%	80%	23%	77%	77%	77%	77%	77%	77%
Bedrijfswagens ('salariswagens') moeten evenveel belast worden als de rest van het loon.	83%	87%	81%	27%	39%	42%	28%	71%	71%	71%	29%	29%	29%	29%
Als je meer dan één woning bezit, moet je vanaf je tweede woning extra belast worden.	84%	87%	81%	31%	40%	61%	34%	70%	70%	70%	30%	30%	70%	30%
Werklozen moeten hun uitkering na een tijd automatisch verliezen.	70%	72%	46%	69%	84%	90%	80%	32%	32%	32%	68%	68%	68%	68%
De eerste klasse op de trein moet worden afgeschaft.	75%	43%	64%	51%	49%	48%	51%	56%	44%	56%	44%	44%	44%	56%
Naar de huisarts gaan, moet volledig gratis worden.	63%	54%	49%	68%	71%	77%	56%	41%	59%	41%	59%	59%	59%	59%
De werkweek moet ingekort worden van 38 naar 32 uur voor hetzelfde loon.	66%	57%	56%	80%	67%	86%	66%	35%	35%	65%	65%	65%	65%	65%
GEMMIDDELDE CONGRUENTIE	72%	70%	75%	72%	65%	67%	63%	54%	58%	72%	69%	60%	59%	61%

- De grafiek bevat de 15 economische stellingen. Hoe groener de kleur van de cel, hoe groter het percentage kiezers dat het eens is met de eigen partij. Eerder dan naar elke aparte stelling te kijken, berekenen we de gemiddelde congruentie per partij. Dat percentage staat op de laatste lijn.
- Qua vertegenwoordiging van het eigen electoraat op economische kwesties scoort Vooruit het beste (75%) en VB (63%) het slechtste. Globaal scoren de rechtse partijen hier slechter dan de linkse (omdat de kiezers linkser zijn dan de partijen).
- Qua culturele congruentie met het gehele electoraat is het weeral Vooruit dat het beste scoort (72%). PVDA (54%), Groen (58%) en N-VA (59%) scoren relatief zwak. De gemiddelde Vlaming leunt qua economische standpunten dus het dichtst bij Vooruit aan.

	Partijpositie is dezelfde als X% van het eigen electoraat								Partijpositie is dezelfde als X% van het volledige electoraat						
	PVDA	Groen	Vooruit	cd&v	Open Vld	N-VA	VB		PVDA	Groen	Vooruit	cd&v	Open Vld	N-VA	VB
De buitengrenzen van de Europese Unie moeten strenger worden bewaakt.	42%	54%	76%	90%	90%	94%	96%		15%	15%	85%	85%	85%	85%	85%
Er moeten praktijktesten komen om werkgevers te bestraffen die sollicitanten weigeren op basis van hun afkomst.	91%	94%	87%	73%	68%	50%	71%		63%	63%	63%	63%	63%	37%	37%
Ook na 2035 moet je nog een nieuwe benzine- of dieselwagen kunnen kopen.	72%	63%	35%	76%	28%	79%	93%		76%	24%	24%	76%	24%	76%	76%
De belasting (btw) op milieu-onvriendelijke producten moet omhoog.	42%	90%	77%	29%	32%	37%	65%		39%	61%	61%	39%	39%	39%	39%
Geschoolde werknemers moeten gemakkelijker naar de EU kunnen immigreren.	25%	83%	74%	25%	80%	68%	50%		32%	68%	68%	32%	68%	68%	32%
Bedrijven moeten meer betalen voor hun CO2-uitstoot.	88%	97%	92%	84%	78%	25%	36%		80%	80%	80%	80%	80%	20%	20%
Pesticiden die glyfosaat bevatten, moeten in de EU volledig verboden worden.	93%	97%	88%	16%	85%	25%	34%		80%	80%	80%	20%	80%	20%	20%
Boerkini's moeten toegelaten worden in openbare zwembaden.	51%	63%	59%	73%	57%	85%	96%		26%	26%	74%	74%	74%	74%	74%
België moet Congo een schadevergoeding betalen voor het onrecht dat in de vroegere Belgische kolonie werd gepleegd.	49%	44%	66%	77%	70%	91%	94%		23%	77%	77%	77%	77%	77%	77%
De EU moet alle lidstaten aanbevelen om huwelijken tussen personen van hetzelfde geslacht toe te staan.	89%	98%	94%	87%	94%	86%	34%		84%	84%	84%	84%	84%	84%	16%
Veranderen van geslacht moet verboden worden voor wie nog geen 18 jaar is.	53%	76%	48%	32%	49%	72%	87%		66%	34%	34%	34%	34%	66%	66%
Ons land moet minder geld geven aan ontwikkelingshulp in armere landen.	65%	87%	67%	54%	42%	70%	92%		42%	42%	42%	42%	42%	58%	58%
Alle kerncentrales moeten zo snel mogelijk gesloten worden.	62%	53%	72%	85%	81%	91%	90%		81%	19%	81%	81%	81%	81%	81%
Wie een levenslange straf krijgt, mag nooit vervroegd vrijkomen.	31%	47%	77%	75%	30%	85%	92%		20%	20%	80%	80%	20%	80%	80%
België moet meer geld investeren in zijn leger.	48%	58%	79%	84%	82%	91%	75%		23%	77%	77%	77%	77%	77%	77%
GEMIDDELDE CONGRUENTIE	60%	74%	73%	64%	64%	70%	74%		50%	51%	67%	63%	62%	63%	56%

- De grafiek bevat 15 culturele stellingen. Hoe groener de kleur van de cel, hoe groter het percentage kiezers dat het eens is met de eigen partij. Eerder dan naar elke aparte stelling te kijken, berekenen we de gemiddelde congruentie per partij. Dat percentage staat op de laatste lijn.
- Het Vlaams Belang matcht best met de voorkeuren van zijn eigen electoraat (74%) en PVDA scoort het minst goed (60%). Ook Groen (74%), Vooruit (73%) en N-VA (70%) scoren relatief hoog. cd&v (64%) en Open Vld (64%) zitten ook aan de lage kant.
- Qua overeenstemming met het volledige electoraat zien we dat weeral Vooruit qua culturele issues de beste vertegenwoordiger van de Vlaamse bevolking is (67%), de partij vertegenwoordigt de culturele 'grondstroom' best. PVDA (50%), Groen (51%) en VB (56%) vertegenwoordigen de Vlaming cultureel het minst goed.

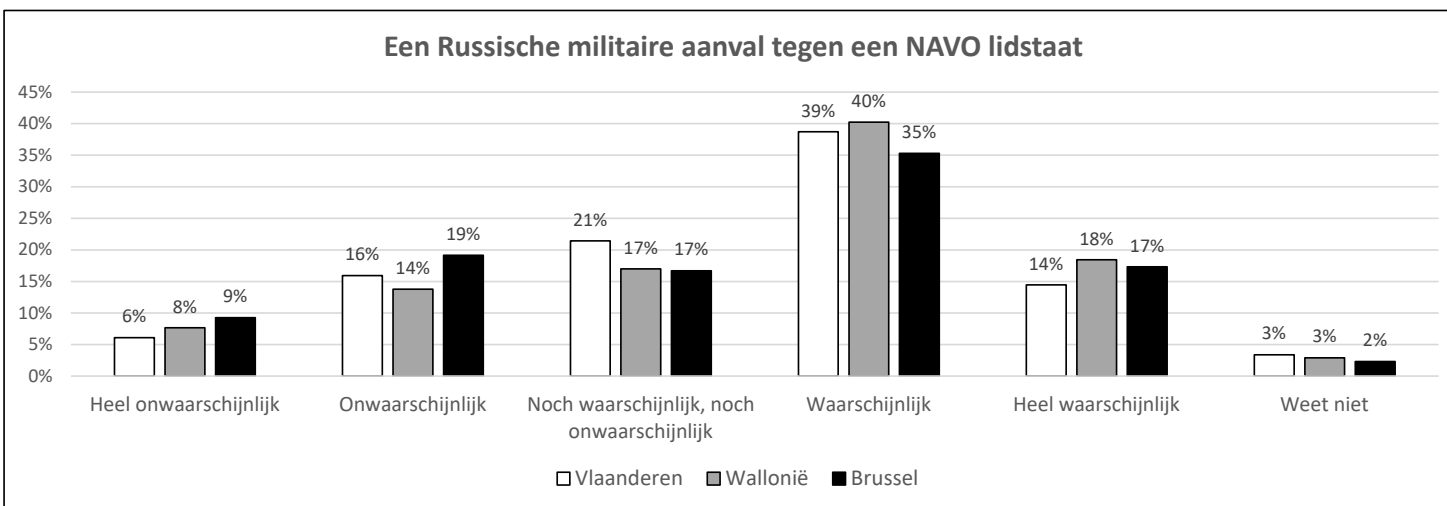
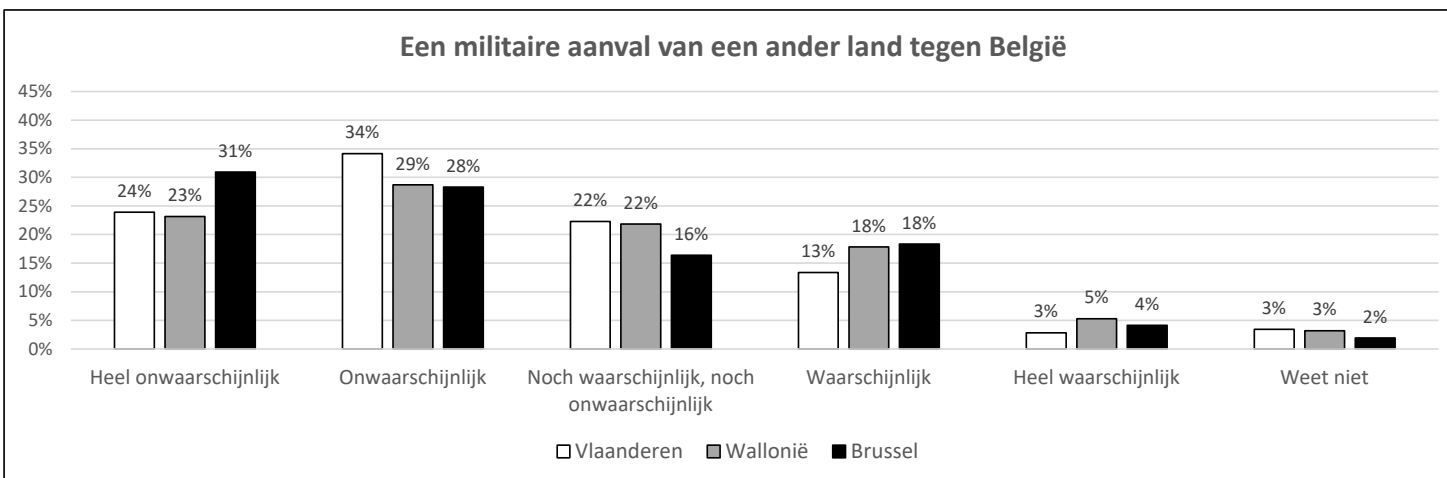
- De twee tabellen op de vorige twee slides bevatten bijzonder veel informatie, en het is onbegonnen werk om alles te beschrijven.
- Wat opvalt, is dat er meer groene dan rode kleur in de tabellen staat. Dat wil zeggen dat partijen het meer eens zijn met hun electoraat/het algemeen electoraat dan oneens. Dat wil dus zeggen dat het partij-aanbod aansluit bij de vraag van de kiezers. Maar voor sommige stellingen manifesteert dat dominant-groene patroon zich veel minder.
 - Qua sociaal-economisch LR: over bedrijfswagens, belasting tweede woning, en eerste klasse op de trein zijn vraag en aanbod niet goed op elkaar afgestemd. Over belasting internationale bedrijven en stakerspiketten zijn partijen en kiezers het opvallend met elkaar eens.
 - Qua sociaal-cultureel LR: over ontwikkelingshulp, belasting op milieu-onvriendelijke producten en veranderen van geslacht zijn partijen en kiezers het opvallend vaak oneens. Maar over huwelijken tussen personen van hetzelfde geslacht dan weer wel.

Besluit beleidspreferenties

- We zien geen evidentie van grote en systematische verschillen in beleidspreferenties tussen Vlamingen, Walen en Brusselaars. Natuurlijk zijn er kleine verschillen naargelang de concrete kwestie, maar het is niet zo dat één regionale bevolking systematisch linkser of rechtser zou zijn dan een andere.
- Partijen en kiezers zitten meestal op dezelfde lijn, ze zijn het meer met elkaar eens dan oneens.
- Sommige partijen weerspiegelen in hun standpunten de beleidspreferenties van hun eigen kiezers beter. Andere partijen zijn dan weer een betere afspiegeling van het electoraat in zijn geheel.
- Over het algemeen lijkt het er op dat Vooruit het beste de politieke meningen van de Vlamingen weet te vatten. Groen lijkt het minst overeenstemming te hebben met de doorsnee Vlaming.

8. Internationale veiligheid

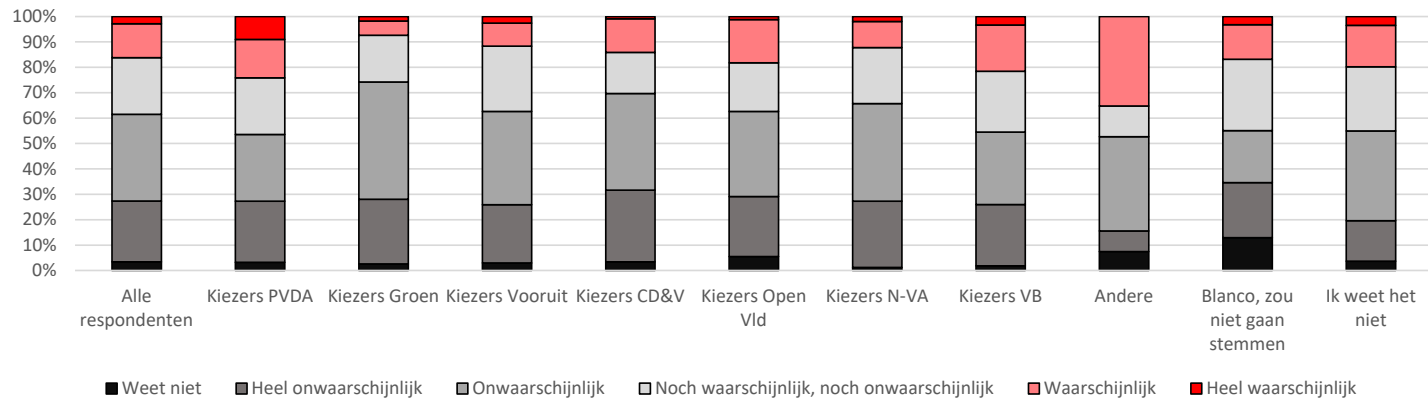
Internationale veiligheid per landsdeel

- Gezien de gespannen internationale situatie hebben we in DS/EN2025 twee actualiteitsitems opgenomen die het gevoel van internationale veiligheid capteren. *Inzake internationale veiligheid spelen er momenteel verschillende conflicten, waarbij het onzeker is hoe deze zullen evolueren. Kan u aangeven hoe onwaarschijnlijk, of waarschijnlijk, u elk van volgende scenario's acht in de nabije toekomst?* (1) Een militaire aanval van een ander land tegen België. (2) Een Russische militaire aanval tegen een NAVO lidstaat. 1=Heel Onwaarschijnlijk tot 5=Heel Waarschijnlijk, met een 'weet niet'- categorie.
- De verschillen tussen de landsdelen zijn klein. In de drie delen van het land wordt het weinig waarschijnlijk geacht dat België een militaire aanval zou moeten verduren. Slechts ruwweg 20% verwacht zulke aanval--wat toch redelijk hoog is, als je er even bij stilstaat. De kans op een Russische aanval op een NAVO-lidstaat is veel waarschijnlijker, een meerderheid van 50% à 60% acht het waarschijnlijk. Samen genomen betekent dit dat een aanzienlijk deel van de bevolking in elk van de drie gewesten echt vreest dat de oorlog in Europa nog dichterbij zal komen.

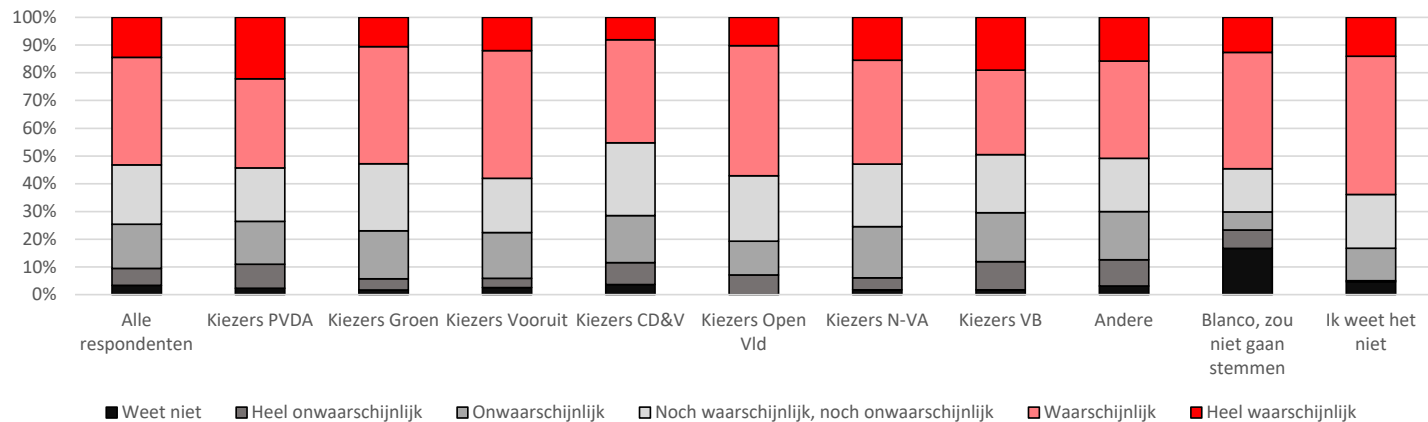
Internationale veiligheid per Vlaams electoraat

Een militaire aanval van een ander land tegen België - Vlaams Gewest

- Er zijn niet zo'n grote verschillen in gevoelens van internationale onveiligheid tussen de Vlaamse electoraten. En de verschillen die er zijn, aligneren niet met de bekende links-rechts breuklijn.
- De electoraten die een oorlog dichtbij huis het meest waarschijnlijk achten zijn die van Vooruit en Open Vld (zie Russisch item), kiezers van cd&v voelen zich het meest veilig in deze zin.
- Dat een andere land België zou aanvallen is het meest waarschijnlijk volgens PVDA- en VB-kiezers.

Een Russische militaire aanval tegen een NAVO lidstaat - Vlaams Gewest

9. Links-Rechts plaatsing

Links-rechts als structurerend principe

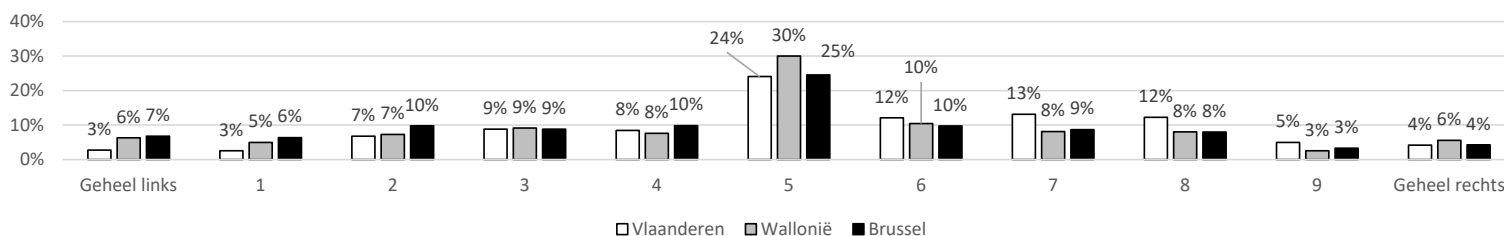
- Vaak wordt, door politici, gezegd dat de links-rechts-dimensie niet meer van deze tijd is en dat er andere breuklijnen belangrijk geworden zijn. Maar dat klopt niet. De traditionele links-rechts breuklijn die vooral een sociaal-economische invulling had (overheidsinterventie en herverdeling) is nu aangevuld door een tweede links-rechtsbreuklijn die vooral van culturele aard is (milieu, migratie, criminaliteit, Europa, diversiteit...). Partijen positioneren zich op deze twee links-rechts breuklijnen en ook kiezers kunnen zich op deze breuklijnen zetten en weten waar partijen zich bevinden. Zonder een links-rechts-structuur is politiek bij ons, maar ook in de meeste ander landen, simpelweg ondenkbaar.
- In de vorige edities van De Stemming besteedden we reeds veel aandacht aan de links-rechts positionering van de kiezers, en van hun partijen. Dat doen we in DS/EN2025 opnieuw. We gebruiken in deze sectie een aantal verschillende maten.
 - 1) Zelfplaatsing van respondenten op verschillende denkbeeldige links-rechts-assen
 - 2) Links-rechtsplaatsing van respondenten en partijen op basis van een aantal beleidsstellingen die we als links of rechts, en als economisch of cultureel, kunnen bestempelen.

Drie metingen van zelfgerapporteerd links en rechts

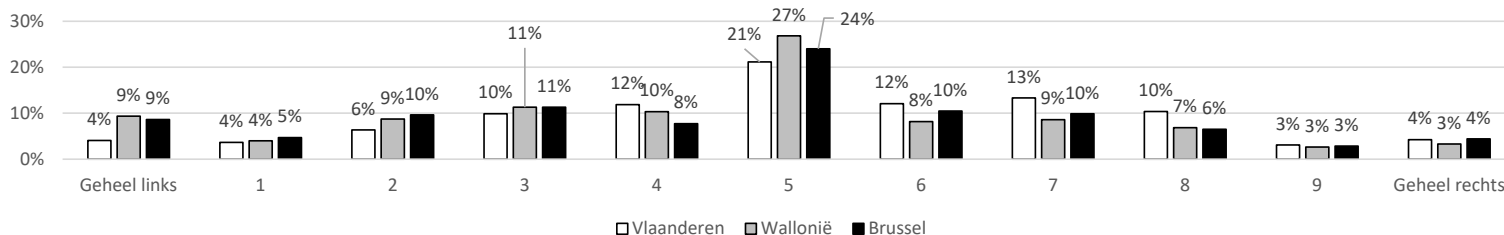
- Politiek is een kwestie van ideologie, en doorgaans dus van een tegenstelling tussen links en rechts. De meeste vorige jaren hebben we in De Stemming steeds de algemene links-rechts zelfplaatsingsvraag gesteld: *In de politiek worden de termen 'links' en 'rechts' vaak gebruikt. Kan u uw eigen opvattingen plaatsen op een schaal van 0 tot 10, waarbij 0 'links', 5 'in het centrum' en 10 'rechts' betekent? (0 = geheel links, 10 = geheel rechts).*
- Voor DS2024 zijn we een stap verder gegaan en dat doen we in DS/EN2025 opnieuw. Het is immers zo dat er twee verschillende dimensies in de algemeen links-rechts-vraag verscholen zitten: een economische dimensie en een culturele dimensie. In DS2020 en DS2021 zijn we daar reeds op ingegaan. In DS2024 en DS/EN2025 stelden we, na de algemene vraag zoals hierboven, ook twee specifieke vragen om die twee dimensies uit elkaar te trekken:
 - Bij sociaal-economisch links of rechts gaat het over de mate waarin de overheid moet ingrijpen in de economie en voor herverdeling moet zorgen. Linkse partijen willen meestal dat rijkdom gelijkjer wordt verdeeld en vinden dat de overheid een grotere rol moet spelen. Aan de andere kant benadrukken rechtse partijen het belang van persoonlijke verantwoordelijkheid en de vrije markt. Waar zou u zichzelf plaatsen op de sociaal-economische links-rechts as? (0 = sociaal-economisch links, 10 = sociaal-economisch rechts).
 - Met sociaal-cultureel links of rechts wordt dan verwezen naar kwesties zoals globalisering en open grenzen, klimaat, migratie en milieu, diversiteit en criminaliteit. Een linkse sociaal-culturele of progressieve partij streeft naar openheid voor globalisering en voor meer open grenzen, wil doorgaans een ingrijpend klimaatbeleid, streeft naar multi-culturaliteit en wil criminaliteit minder repressief aanpakken. Een rechtse sociaal-culturele of conservatieve partij staat wantrouwig tegenover globalisering en open grenzen, vindt klimaat doorgaans minder belangrijk, staat een streng migratiebeleid voor, en wil een hard criminaliteitsbeleid. Waar zou u zichzelf plaatsen op de sociaal-culturele links-rechts as? (0 = sociaal-cultureel links, 10 = sociaal-cultureel rechts).

Links-rechts zelfplaatsing per landsdeel

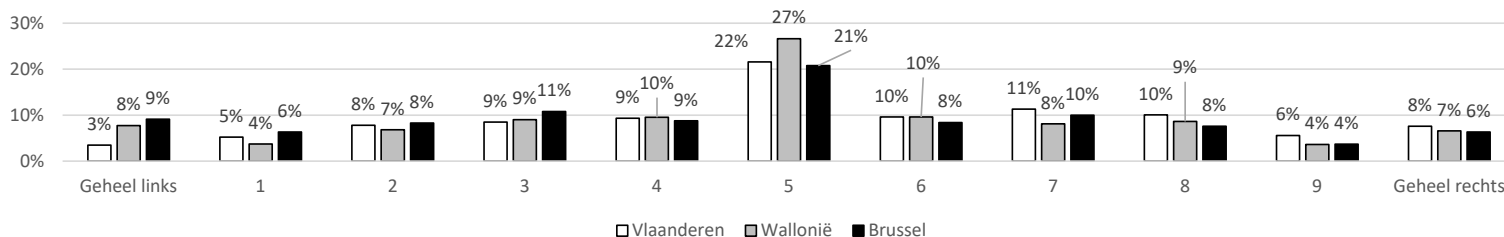
Algemeen links-rechts

Economisch links-rechts

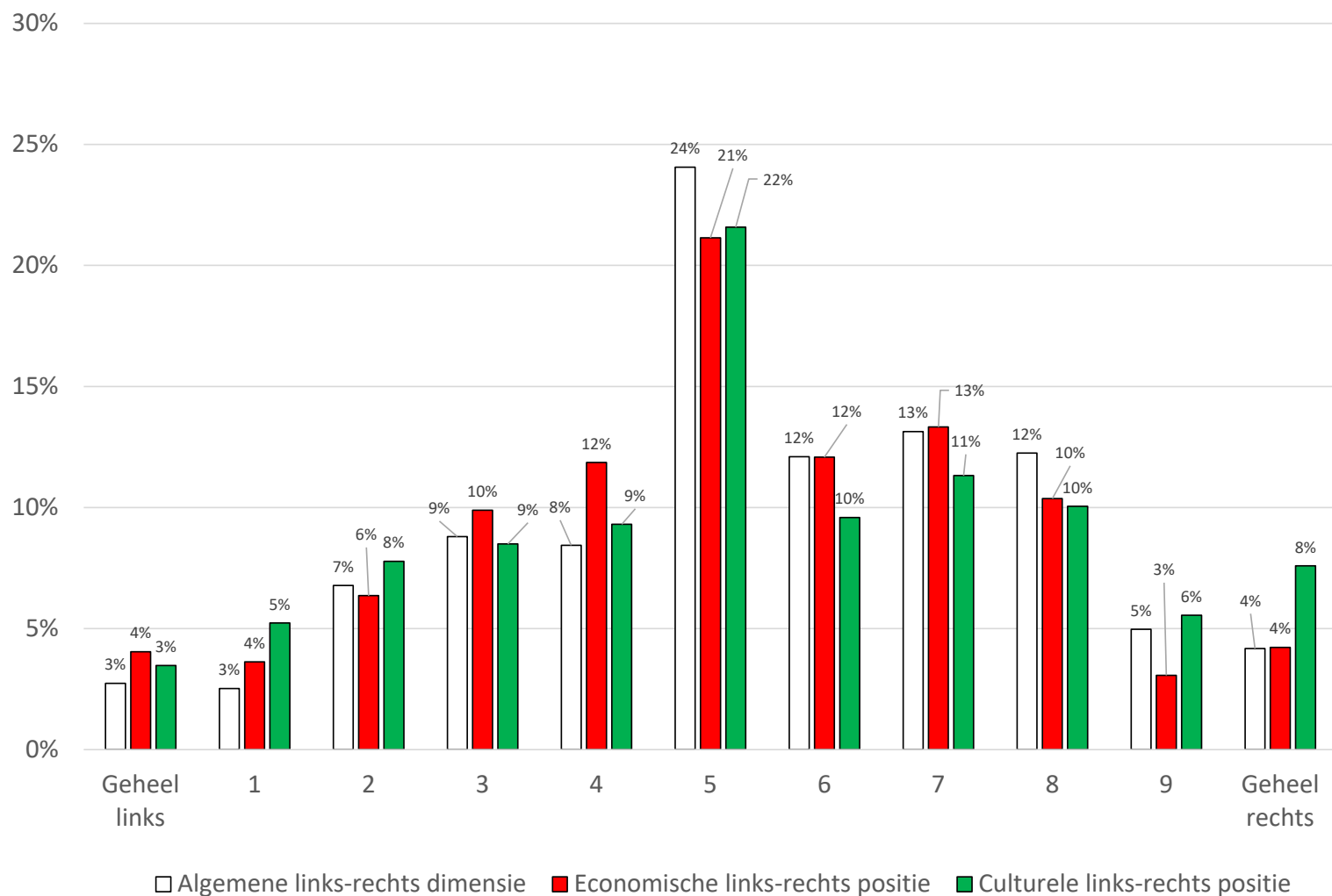

Cultureel links-rechts

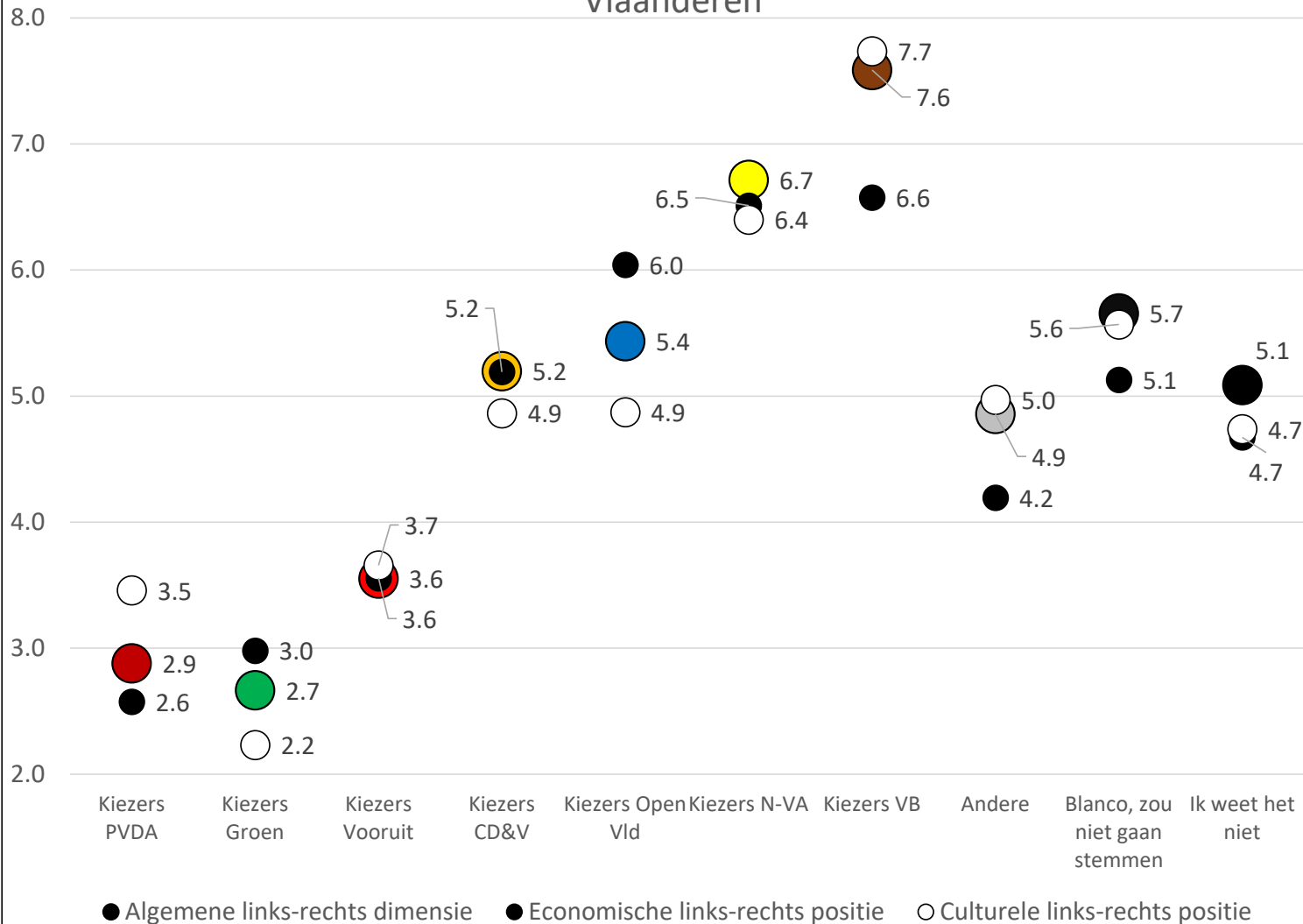
- De drie grafieken hiernaast vergelijken de drie landsdelen en de drie links-rechts-zelfplaatsingen. Op het eerste gezicht zijn er heel wat gelijkenissen tussen de drie landsdelen met telkens een hele grote groep die zich pal in het midden van de drie schalen plaatst en dan een sterke spreiding langs de twee kanten van de het midden
- Op de algemene schaal plaatsen de Walen en de Brusselaars zich wat meer links dan de Vlamingen. Het Vlaamse gemiddelde op de 0-10 schaal is 5,5, in Wallonië is het 4,9 en in Brussel 4,7. Vlamingen zijn dus centrum rechts, Walen zijn centristen, en Brusselaars centrum links.
- Op de economische schaal zetten Vlamingen zich gemiddeld op 5,2, Walen op 4,5 en Brusselaars op 4,6. Dus grotendeels dezelfde vaststelling met een iets meer rechts Vlaanderen.
- Op de culturele schaal zetten Vlamingen zich ook net rechts van het centrum met 5,3, Brusselaars net links van het centrum met 4,7 en zetten Walen zich pal in het centrum met 5,0.
- Al bij al zijn er héél weinig verschillen tussen de gewesten qua zelfplaatsing. Vlamingen, Walen en Brusselaars beschouwen zich bijna allemaal als even links of rechts.

Drie links-Rechts zelfplaatsingen van Vlamingen

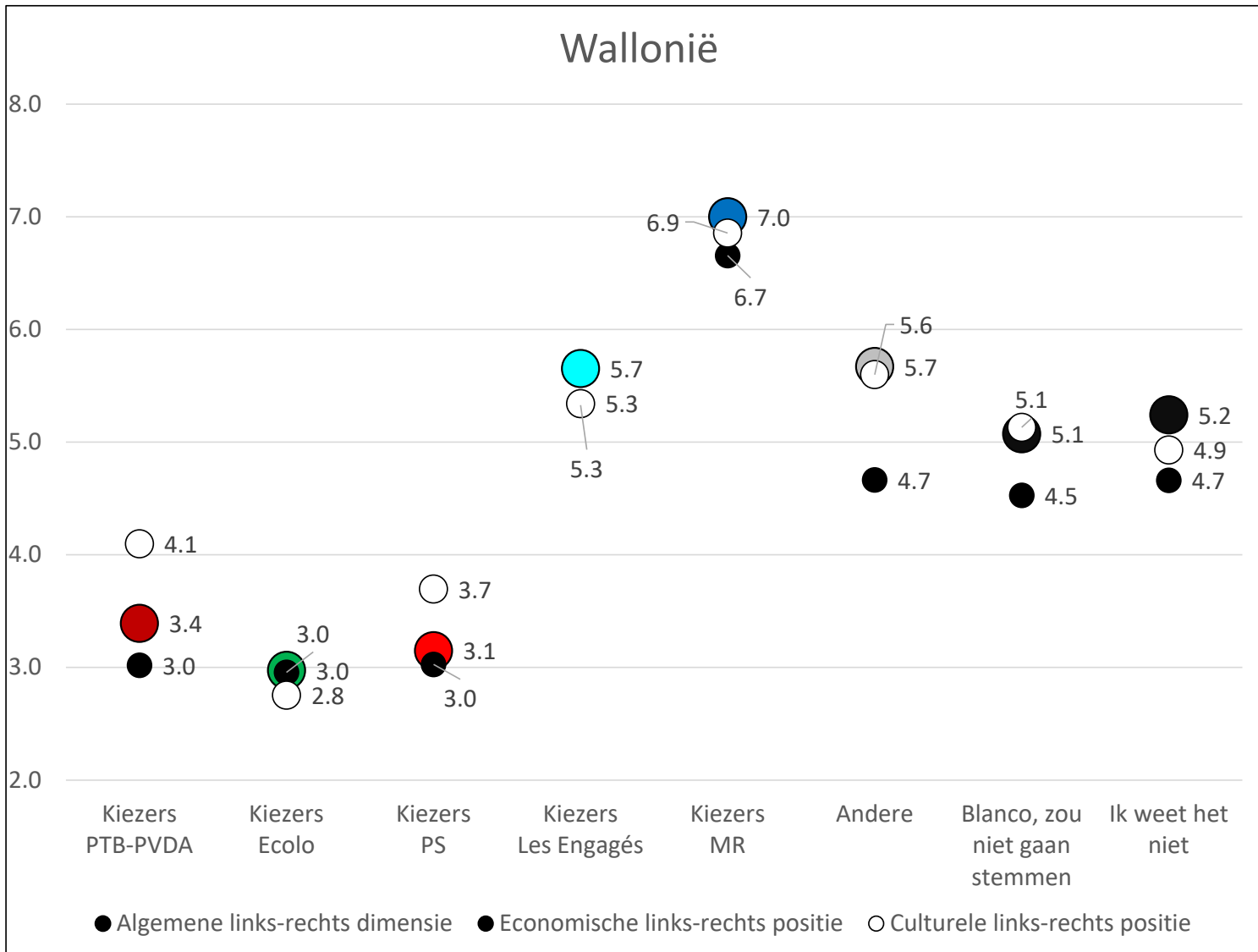

- De grafiek toont de antwoorden van alleen de Vlaamse kiezers op de drie aparte links-rechts-vragen.
- Eerste vaststelling is dat de centrumpositie de meest populaire zelfplaatsing inhoudt, op de drie schalen. Dat was ook in DS2023 en DS2024 al het geval. Op de algemene schaal plaatste in 2023 33% zich in het centrum, in 2024 31%. Dat aantal is in 2025 gedaald naar 24%.
- Tweede vaststelling is dat de Vlaming zich overwegend eerder als rechts dan als links definieert, in het algemeen maar ook op beide breuklijnen apart. Op de economische breuklijn (rode balken) is het gemiddelde 5,2, dus net rechts van het centrum. Op de culturele breuklijn (groene balken) is het 5,3, dus ook net rechts (cijfers niet in grafiek).
- Voor gelijkaardige cijfers voor Waalse en Brusselse kiezers verwijzen we naar het Franstalige rapport

Vlaanderen

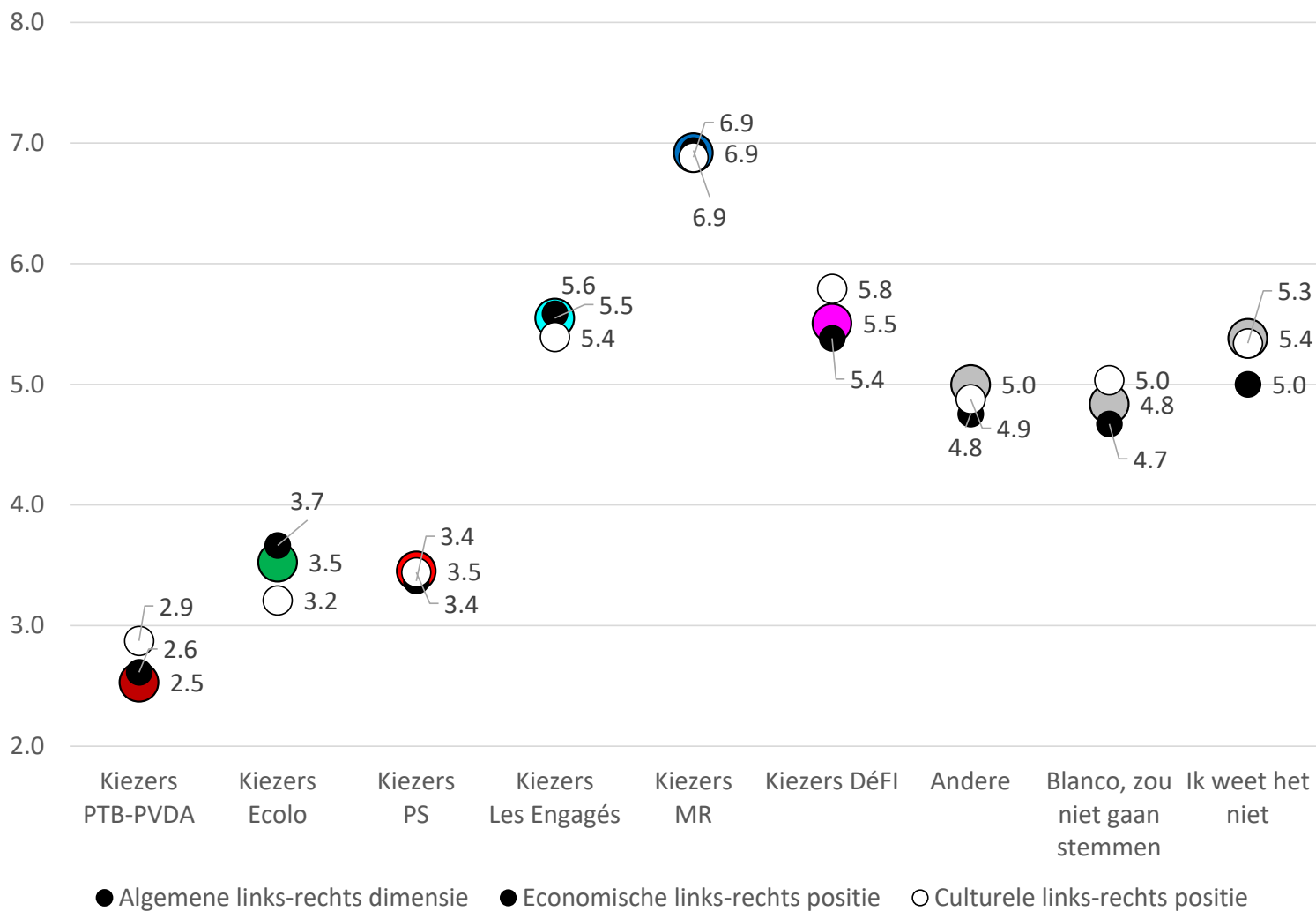
- Deze grafiek vat de drie LR-zelfplaatsingen en toont telkens het gemiddelde per Vlaams electoraat. De partijen zijn geordend van wat we algemeen beschouwen als de meest linkse partij (PVDA) naar de meest rechtse partij (Vlaams Belang). De zelfplaatsing van de electoraten stemt quasi perfect overeen met wat we verwachten.
- Maar er zijn enkele interessante observaties te maken. Sommige electoraten zijn linkser of rechtser op de ene dimensie dan op de andere. De kiezers van Vlaams Belang zijn duidelijk cultureel rechtser dan dat ze economisch rechts zijn. De kiezers van Open Vld zijn cultureel linkser dan dat ze dat economisch zijn. Groene kiezers zijn cultureel linkser dan economisch, en bij PVDA-kiezers is het omgekeerde het geval. Interessant is verder dat de twijfelende kiezers (weet niet) centrum-kiezers zijn. Bij Vooruit-kiezers en N-VA-kiezers valt de positie op de twee links-rechtsdimensies zo goed als samen.

- We produceren dezelfde grafiek voor de Waalse partijen hiernaast.
- De grafiek toont meer dan in Vlaanderen een tweedeling in het partijlandschap met een links 'blok' (PVDA, Ecolo en PS) van partijen die nauwelijks van elkaar verschillen, en dan één centrumformatie (Les Engagés) en dan één rechtse partij (MR). In Vlaanderen zitten de partij-electoraten meer op een continue lijn.
- Verder is er alleen aan de linkerkant een onderscheid tussen de twee dimensies met electoraten die een wat verschillende positie innemen op de twee dimensies, dat is bij de centrum-partij Les Engagés en bij de rechtse MR niet het geval. Daar liggen de drie metingen dicht bij elkaar.

Brussel

- We voegen ter informatie ook de data voor de Franstalige Brusselse electoraten toe.

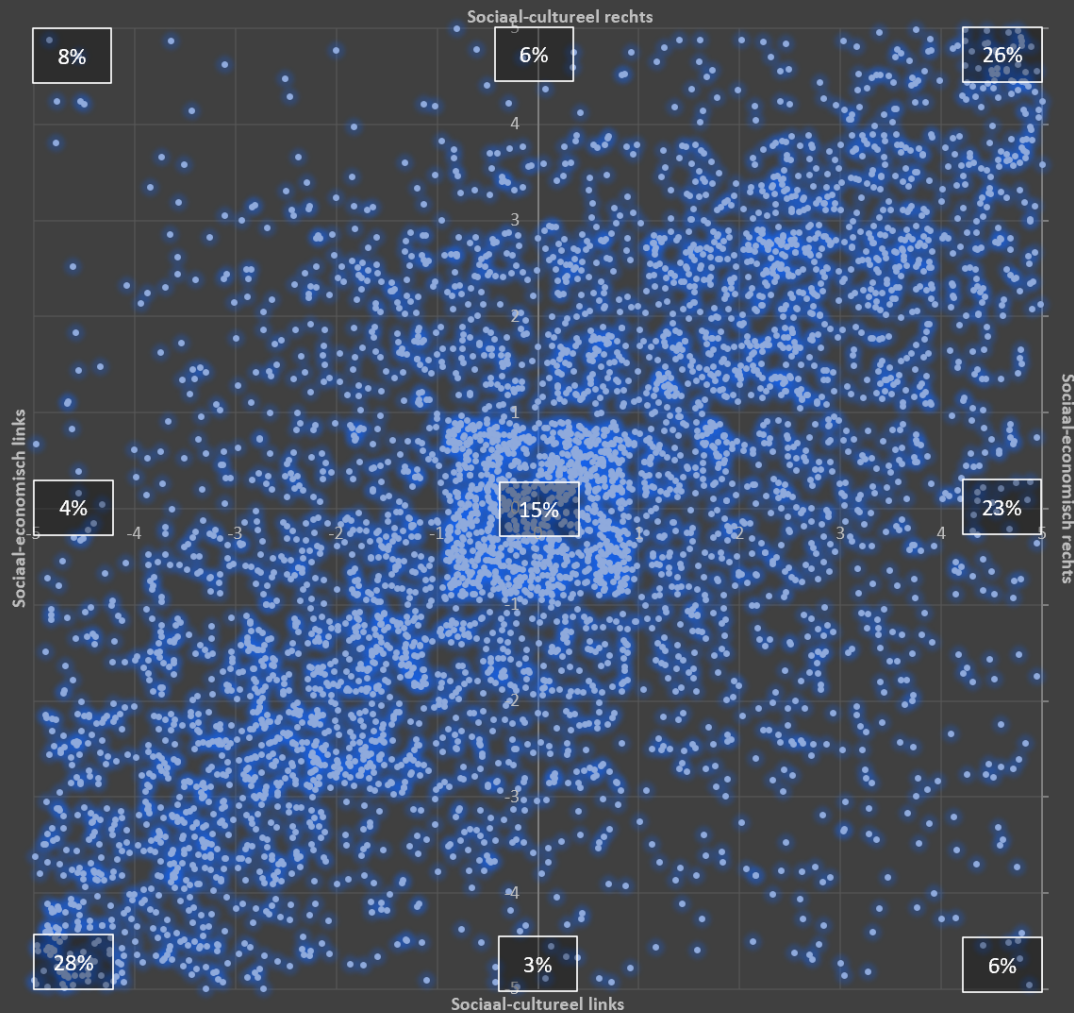
Zelfplaatsing en de plaatsing van de partijen zelf

- We kunnen aan partijen niet gewoon vragen waar ze zelf staan op de links-rechts breuklijn, want partijen zijn organisaties en geen personen. Daarom gebruikten we een andere manier om de partijen in een gelijkaardige tweedimensionale links-rechts-ruimte te plaatsen. We doen beroep op de officiële antwoorden van de partijen op 30 stellingen van De Stemtest van VRT/DS. Elk van die stellingen kan beschouwd worden als indicatief voor ofwel de economische (15 stellingen) ofwel de culturele (ook 15 stellingen) dimensie. Op de volgende slide staan de gebruikte stellingen. Het gaat om dezelfde stellingen voor Nederlandstalige als voor Franstalige partijen.
- Op deze manier kunnen we zowel de kiezers van partijen als de partijen zelf in dezelfde tweedimensionale ruimte plaatsen. Noteer wel dat we daarvoor dus twee verschillende methoden gebruiken: voor kiezers gaat het om zelfplaatsing en voor partijen om een indirecte plaatsing op basis van hun beleidsstandpunten.
- Als kiezers van een partij beschouwen we alle kiezers die zich voor een bepaalde partij uitspraken, ook als ze in een ander landsgedeelte wonen. Dus de Franstalige Brusselaars zijn bij de Franstalige partijen geteld, en de Nederlandstalige Brusselaars bij de Vlaamse partijen.

Links-rechtstellingen gebruikt om partijen te plaatsen

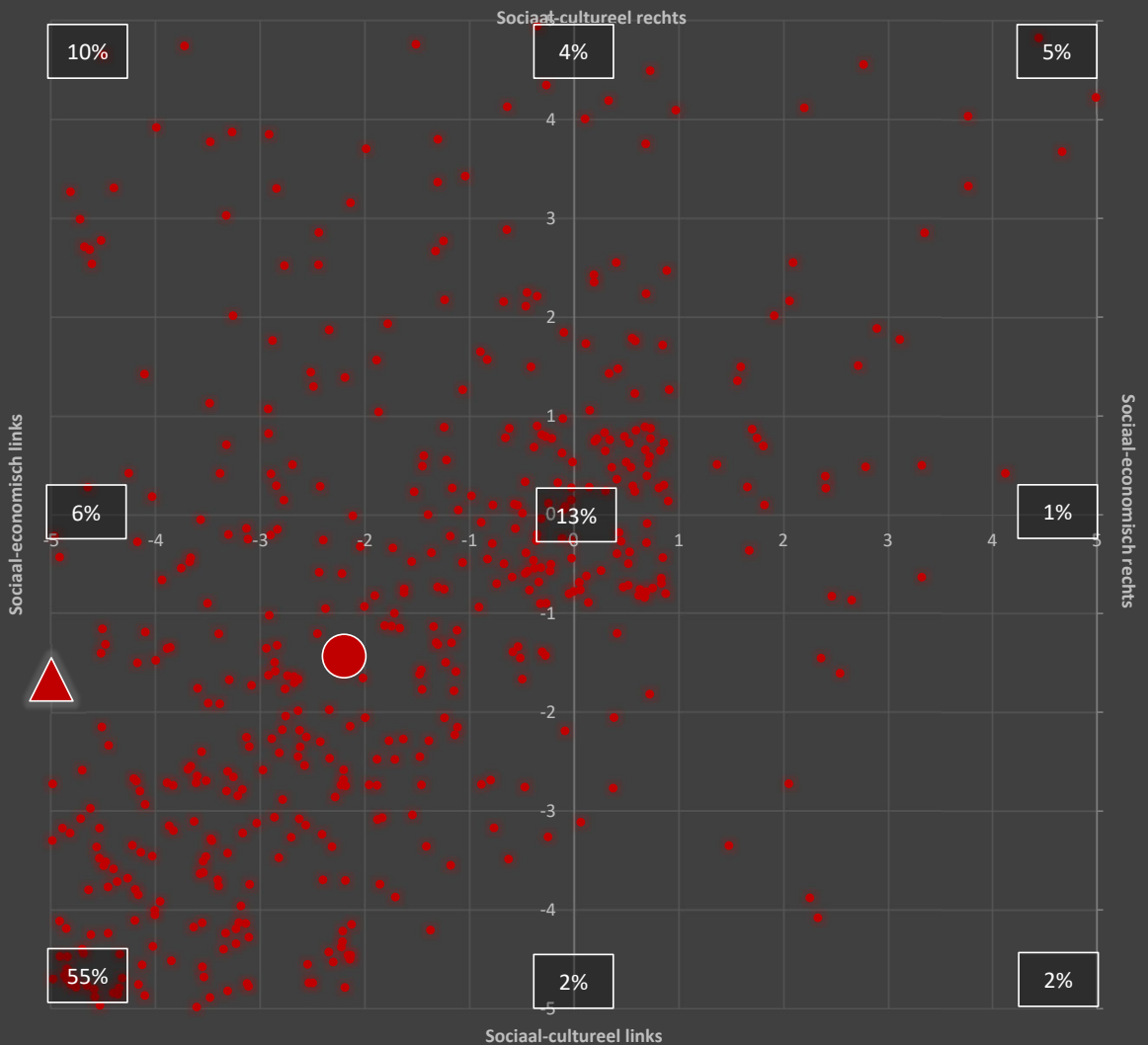
Economische links-rechts stellingen	Culturele links-rechts stellingen
Grote internationale bedrijven moeten een minimum aan belastingen betalen in elke EU-lidstaat waar ze actief zijn.	Pesticiden die glyfosaat bevatten, moeten in de EU volledig verboden worden.
Ouders die werken moeten altijd voorrang krijgen bij de kinderopvang.	Bedrijven moeten meer betalen voor hun CO2-uitstoot.
De overheid moet een maximprijs voor elektriciteit invoeren.	De belasting (btw) op milieu-onvriendelijke producten moet omhoog.
In alle landen van de Europese Unie moet een minimumloon ingevoerd worden.	De buitengrenzen van de Europese Unie moeten strenger worden bewaakt.
Mensen met een groot vermogen (veel geld of veel bezittingen) moeten meer belastingen betalen.	Ook na 2035 moet je nog een nieuwe benzine- of dieselwagen kunnen kopen.
Leerkrachten die niet goed presteren, moeten makkelijker ontslagen kunnen worden.	Wie een levenslange straf krijgt, mag nooit vervroegd vrijkomen.
Het loon van specialisten in ziekenhuizen moet begrensd worden.	Veranderen van geslacht moet verboden worden voor wie nog geen 18 jaar is.
Bedrijfswagens ('salariswagens') moeten evenveel belast worden als de rest van het loon.	Er moeten praktijktesten komen om werkgevers te bestraffen die sollicitanten weigeren op basis van hun afkomst.
Wie langer dan twee jaar werkloos is, moet verplicht gemeenschapsdienst doen.	Geschoolde werknemers moeten gemakkelijker naar de EU kunnen immigreren.
Naar de huisarts gaan, moet volledig gratis worden.	De EU moet alle lidstaten aanbevelen om huwelijken tussen personen van hetzelfde geslacht toe te staan.
Als je meer dan één woning bezit, moet je vanaf je tweede woning extra belast worden.	België moet meer geld investeren in zijn leger.
Stakers mogen de toegang tot bedrijventerreinen niet afsluiten.	Ons land moet minder geld geven aan ontwikkelingshulp in armere landen.
De werkweek moet ingekort worden van 38 naar 32 uur voor hetzelfde loon.	Boerkini's moeten toegelaten worden in openbare zwembaden.
Werklozen moeten hun uitkering na een tijd automatisch verliezen.	België moet Congo een schadevergoeding betalen voor het onrecht dat in de vroegere Belgische kolonie werd gepleegd.
De eerste klasse op de trein moet worden afgeschaft.	Alle kerncentrales moeten zo snel mogelijk gesloten worden.

Alle respondenten (België) (N = 5398, corr=0.62)

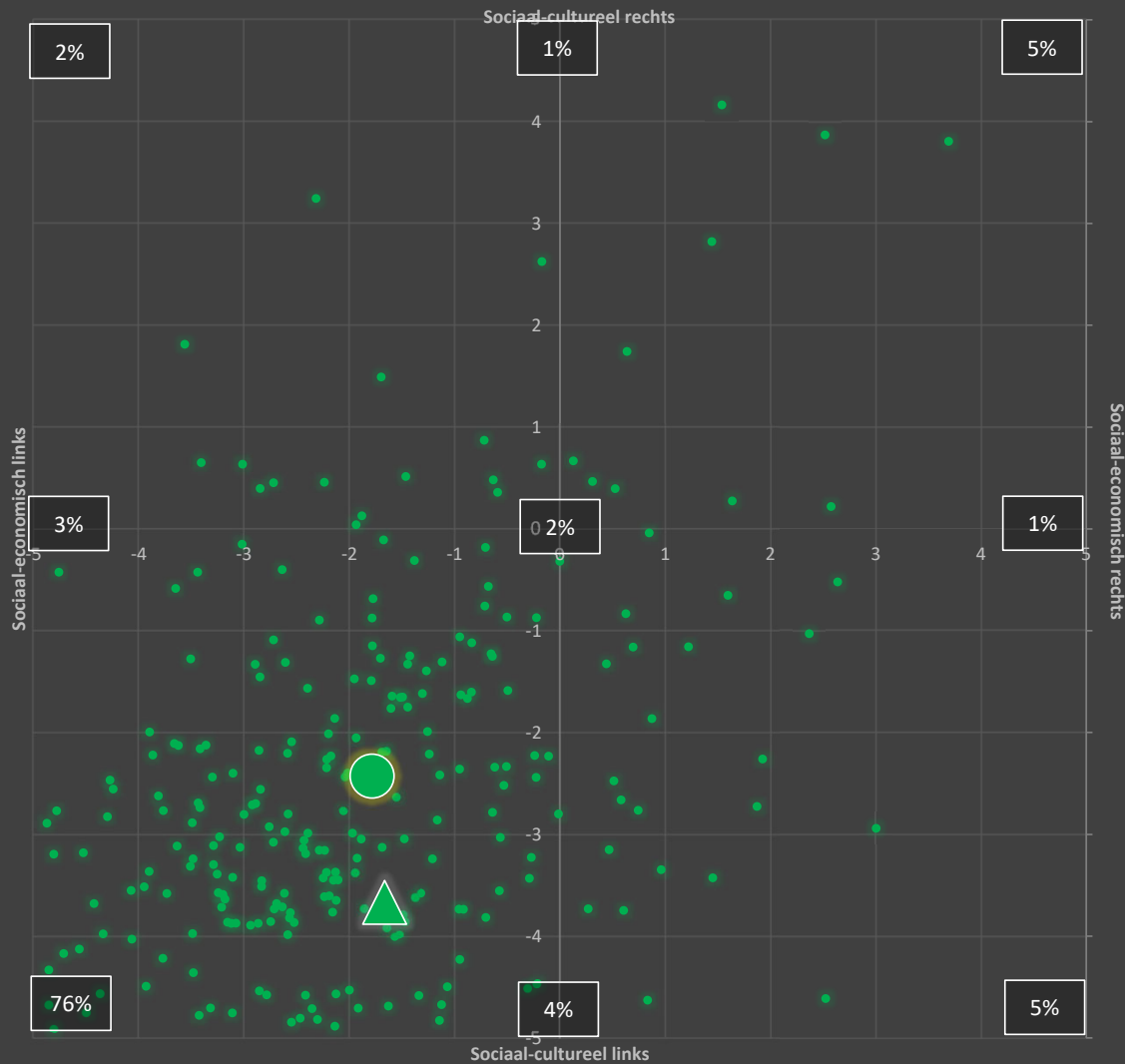
- In de scatterplot is elk lichtblauw puntje één respondent die zichzelf plaatste op de twee assen (we voegen een kleine random component aan de score toe, omdat anders respondenten op exact dezelfde (gehele) posities staan in de scatterplot). De economisch links-rechts as staat horizontaal, de cultureel links-rechts as verticaal. We kunnen de tekening onderverdelen in vier kwadranten.
- We zien dat de waarnemingen geconcentreerd zijn in een diagonaal. Dat wil zeggen dat de economische links-rechtsplaatsing van Belgische kiezers samenhangt met hun culturele links-rechtsplaatsing. De correlatie is 0,62.
- Belangrijk is echter dat er toch heel wat kiezers zijn die zich economisch links plaatsen en cultureel rechts, of omgekeerd (daarom is de correlatie 'slechts' 0,62). Die kiezers hebben dus een tegenstrijdige positie op de twee links-rechts dimensies (of ze zitten in het centrum op slechts één van beide dimensies). Het geeft aan dat het de moeite is om beide dimensies uit elkaar te houden. Ze helpen elk om beter te verstaan waar kiezers voor staan.
- De plot geeft aan dat veel mensen zich in het centrum plaatsen, op beide dimensies. 15% van de respondenten zit op beide dimensies in het centrum.
- Verder scoort 36% van het electoraat op één van beide dimensies in het centrum, en kiest het op de andere dimensie wel een kant.
- Globaal is 28% van de Belgen economisch *en* cultureel links, 26% economisch *en* cultureel rechts. Dus voor ongeveer de helft van de Belgen (28%+26%) geldt dat ze zich op beide dimensies consistent opstellen.
- De twee kwadranten met tegenstrijdige visies zijn minder bevolkt. 6% is economisch rechts en cultureel links, 8% is economisch links en cultureel rechts.
- Al bij al geeft de grafiek aan dat de consistent linkse en rechtse kwadranten elkaar, op Belgisch niveau, in evenwicht houden.

Kiezers PVDA / PTB (N = 594)

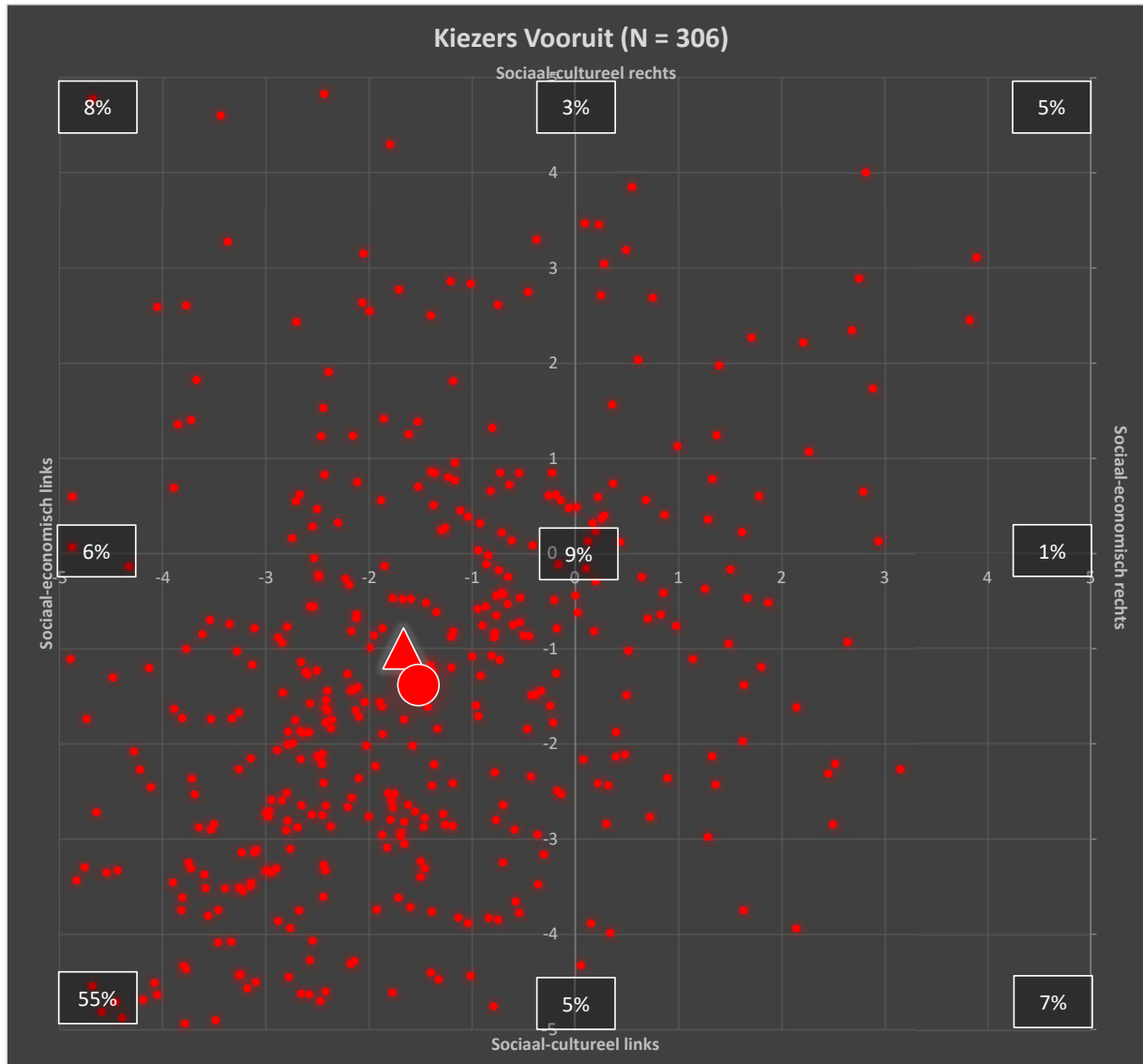

- We beginnen met de bespreking van alle electoraten met de Vlaamse partijen en dan de Franstalige en we gaan van links naar rechts. Dus we starten met PVDA/PTB, dus de kiezers die in DS/EN2025 een voorkeur voor PVDA of PTB aangaven. Gezien het hier een echte federale partij betreft, leek het ons aangewezen om beide electoraten samen te nemen. Het gaat in DS/EN2025 in totaal om 594 kiezers.
- In elke grafiek wordt de gemiddelde (gewogen) positie van de kiezers weergegeven door een grote bol, de positie van de partij (op basis van de antwoorden op de beleidsstellingen) door een grote driehoek.
- Het electoraat van PVDA is duidelijk links, 55% van de kiezers zet zich op beide breuklijnen aan de linkerkant. Heel weinig kiezers van de radicaal-linkse partij plaatsen zich op beide dimensies rechts (5%). Toch zijn er heel wat kiezers van de partij die zich op minstens één dimensie centraal plaatsen (26%).
- De correlatie tussen beide dimensies is gemiddeld (0,62).
- Zoals we ook bij de andere partijen regelmatig zullen zien is de linkse partij heel wat radicaler dan haar kiezers. De kiezers zijn links, maar de partij is dat nog veel meer. Ze is op de economische dimensie helemaal links, maar de kiezers zijn dat duidelijk niet. Op de culturele, verticale dimensie staan partij en electoraat wel heel dicht bij elkaar.

Kiezers Groen (N = 175)

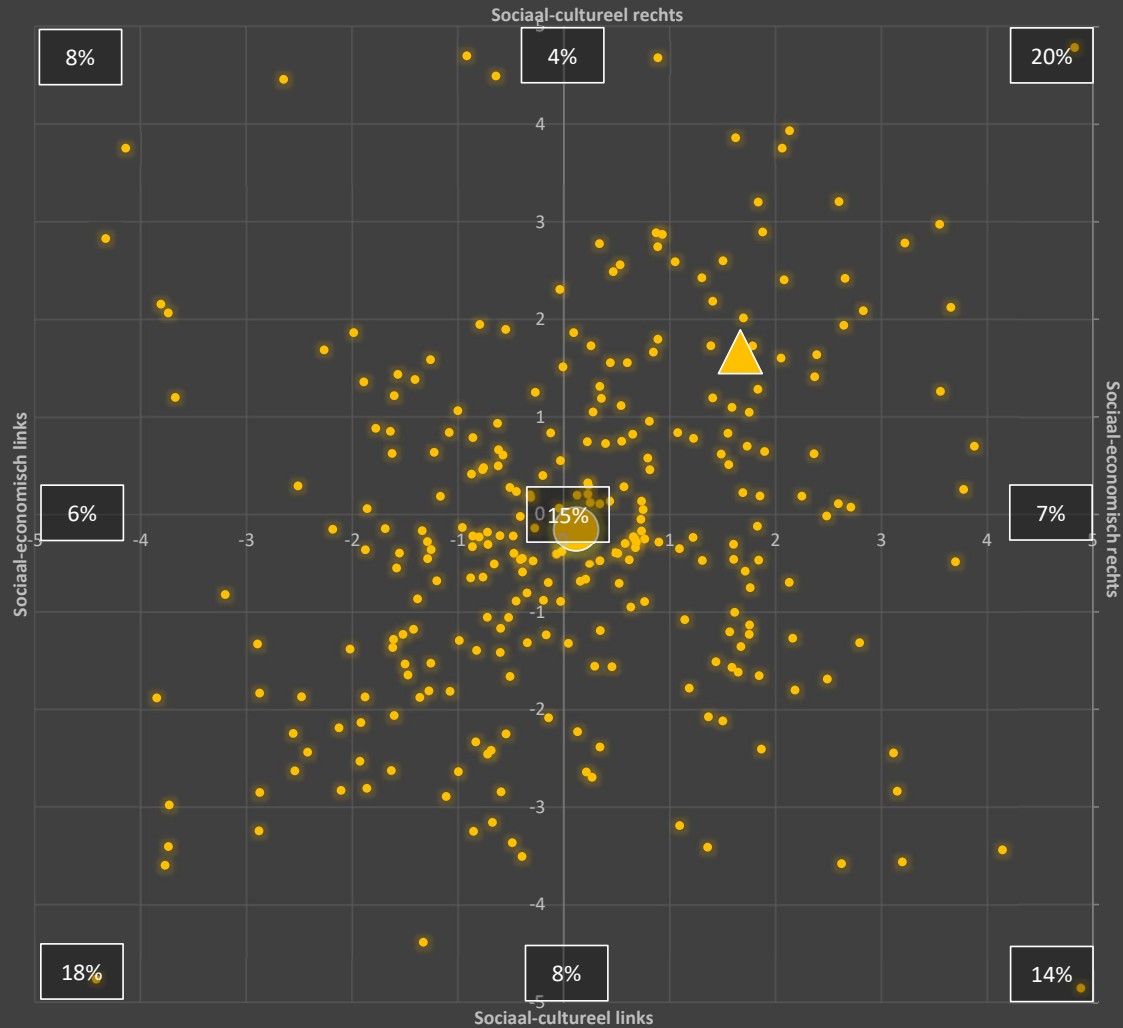

- De groene partij staat niet ver van haar kiezers af. Ze is wat cultureel linkser, maar niet veel. Maar economisch bezetten partij en kiezers quasi dezelfde positie.
- Als je naar de twee dimensies samen kijkt, zijn de kiezers van Groen de meest linkse van alle Belgische electoraten, maar liefst 76% bevindt zich op beide dimensies aan de linkerkzijde. De andere plaatsingen zijn steeds heel dun bevolkt.

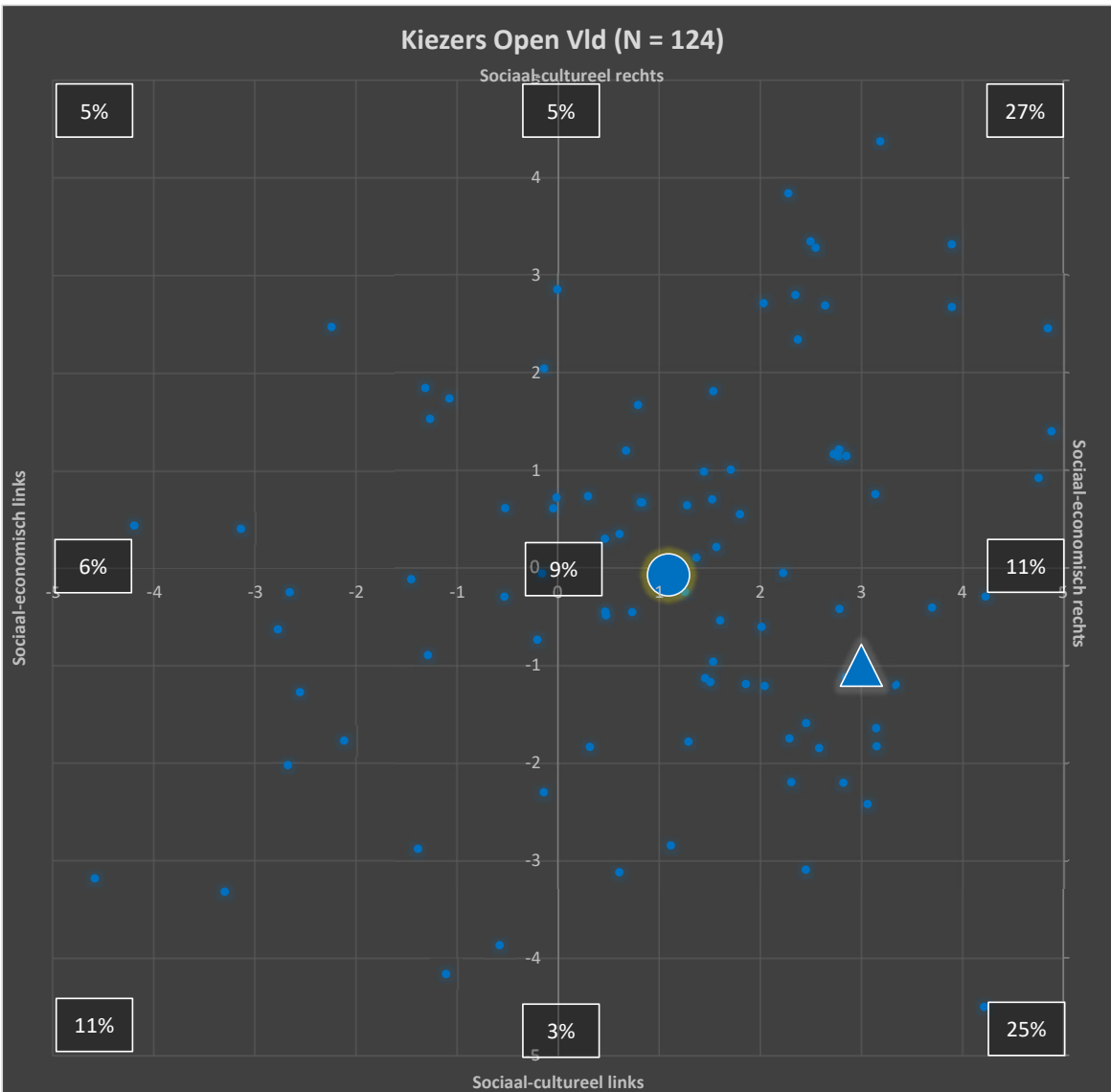

- De gemiddelde positie van de kiezers en die van de partij vallen erg dicht bij elkaar, Vooruit is van alle Vlaamse partijen degene die het dichtst bij haar kiezers staat qua links-rechts-positionering.
- Het electoraat van de partij is links op beide dimensies, 55% is links-links, maar dat is minder dan bij Groen. 24% zit op één van beide dimensies in het centrum.

Kiezers CD&V (N = 286)

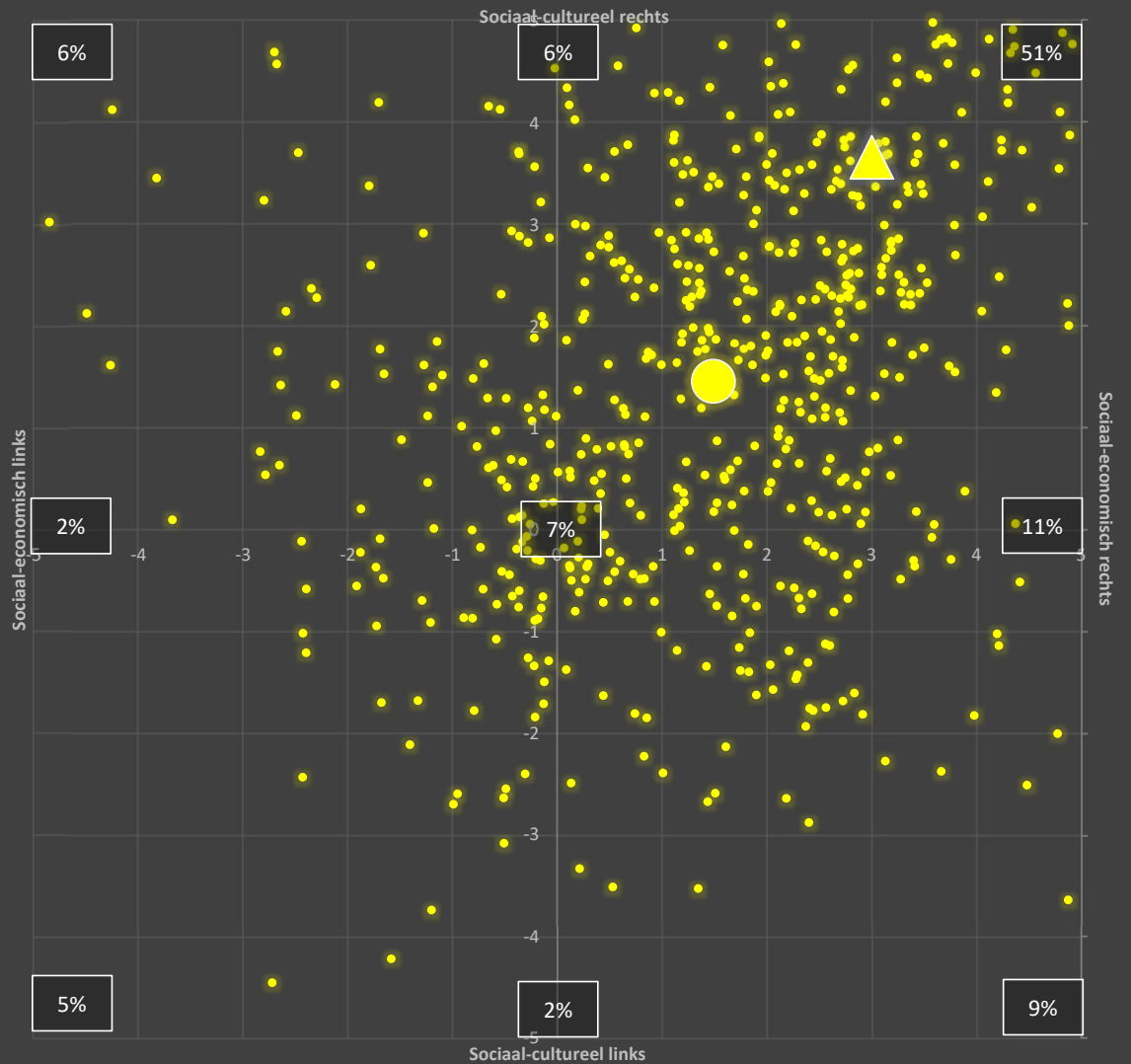

- De cd&v-kiezer is dé centrumkiezer bij uitstek, hij plaatst zichzelf pàl in het centrum. Maar de partij is een heel stuk rechtser op beide dimensies. De herpositionering van de cd&v onder voorzitter Sammy Mehdi heeft de partij wat verder (rechtser) van zijn electoraat gepositioneerd.
- 40% van de kiezers van cd&v plaatst zich op minstens één van de dimensies in het centrum, dat is het meest van alle partijen. Voor de rest telt de partij bijna evenveel links-links en rechts-rechtsen (20%).

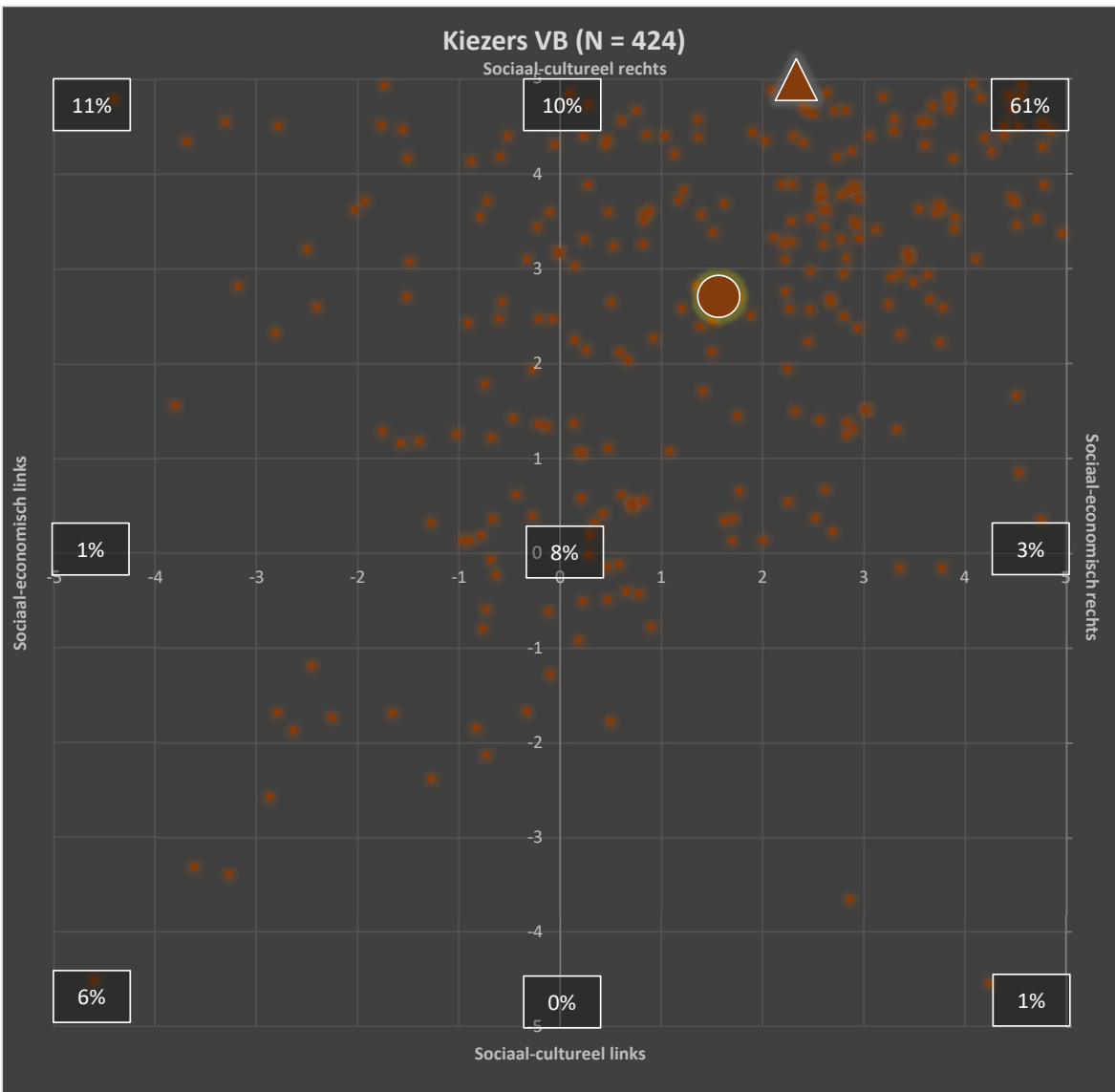

- Bij de Open Vld zien we ook een afstand tussen de partij en het electoraat. Die afstand is er op beide dimensies, maar vooral op de economische dimensie. De partij is er rechtser op dan de kiezers. Cultureel is de Open Vld een centrum-linkse partij, terwijl de kiezers cultureel bijna perfect in het midden scoren, ook dat zorgt voor afstand.
- Een grote groep Open Vld-kiezers zet zich rechts-rechts (27%), maar een bijna even grote groep (25%) zet zich rechts-links, dus economisch rechts en cultureel links. Dat belichaamt de gespletenheid van Open Vld als liberale partij die zowel rechts- als links-liberaal in zich verenigt. Geen enkele partij in Vlaanderen heeft zo'n grote groep kiezers die zich op een atypische positie bevindt (dus weg van de diagonaal). In het gehele electoraat zit maar 6% van de kiezers in het rechts-linkse kwadrant, bij Open Vld is dat dus 25%. Verder is 25% van de liberale kiezers op minstens één van beide dimensies in het centrum.

Kiezers N-VA (N = 564)

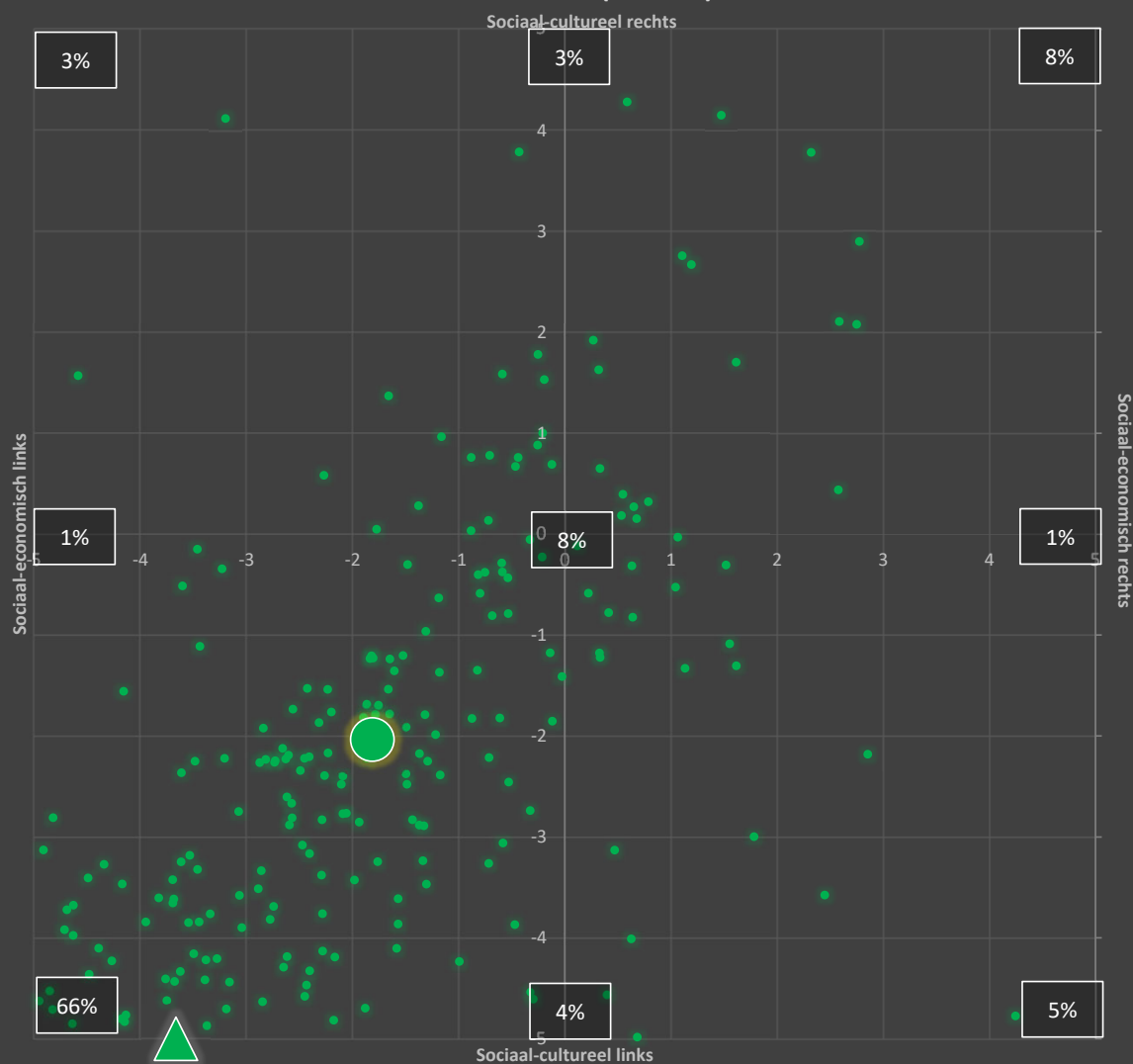

- De kiezers van N-VA hebben een uitgesproken profiel. Ze plaatsen zich twee keer rechts, op beide breuklijnen; 51% van de kiezers zit in dat kwadrant. Toch zijn er ook 36% van de kiezers die zich minstens op één dimensie in het centrum plaatst; dat zijn er relatief veel.
- Rechts-rechts is ook waar de partij zelf gepositioneerd is. Toch is de partij zelf héél wat radicaler dan haar kiezers. De partijstandpunten zijn veel rechtser dan de zelfpositionering van de kiezers zou doen vermoeden.

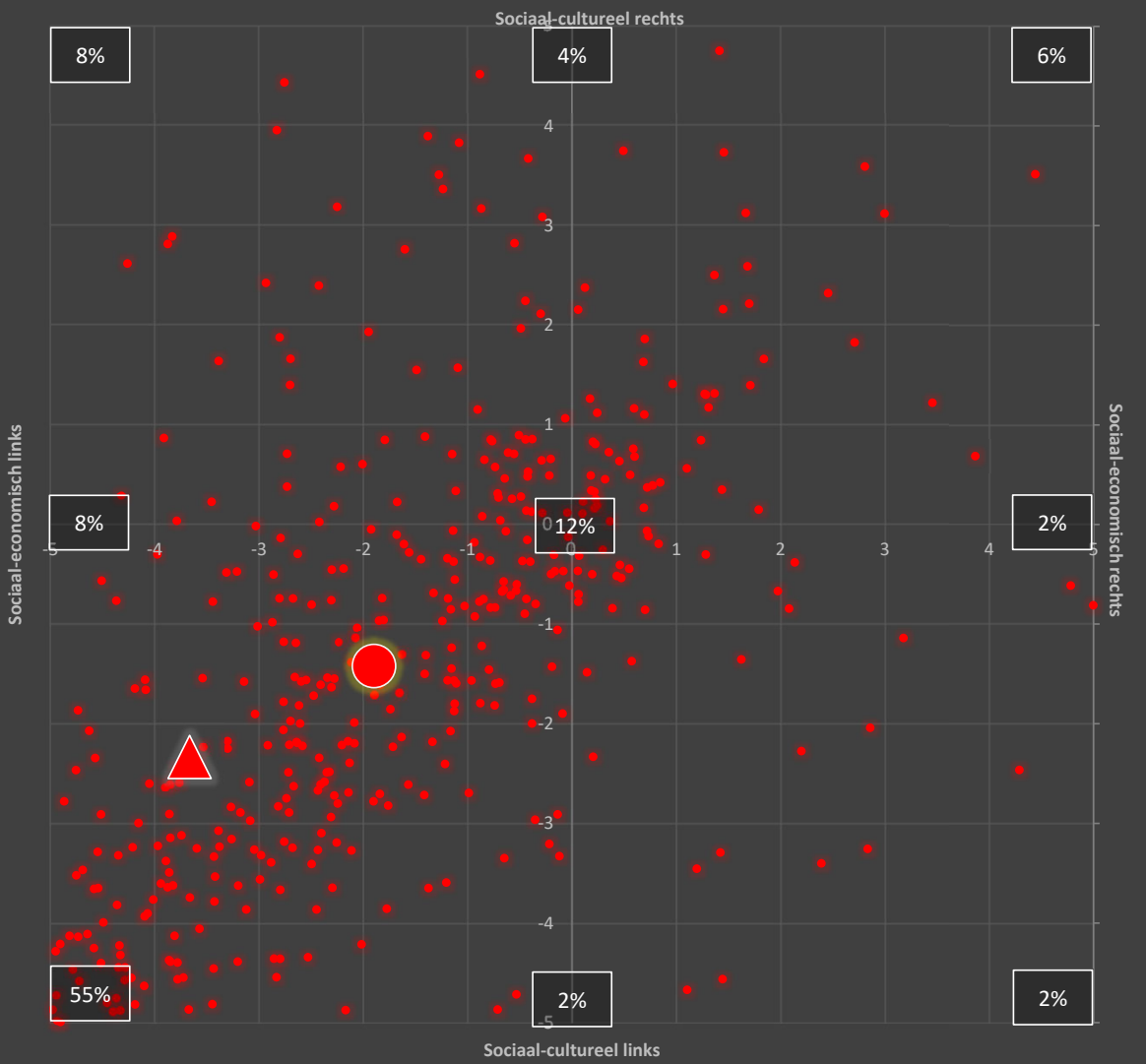
- Vlaams Belang zelf is helemaal rechts op de culturele breuklijn—de partij beantwoordde *alle* 15 stellingen op deze breuklijn op een rechtse manier. De kiezers zijn ook cultureel rechts, maar minder uitgesproken. Economisch is de afstand tussen partij en electoraat dan weer klein, de partij is misschien net wat rechtser.
- 61% van de kiezers van VB plaatst zich op beide dimensies rechts. Qua zelfplaatsing zijn deze kiezers de meest rechtse van alle Vlaamse kiezers. Slechts 21% plaatst zich op minstens één dimensie in het midden. Het aantal links-rechtse kiezers die dus economisch links zijn maar cultureel rechts is beperkt (11%).

Kiezers Ecolo (N = 175)

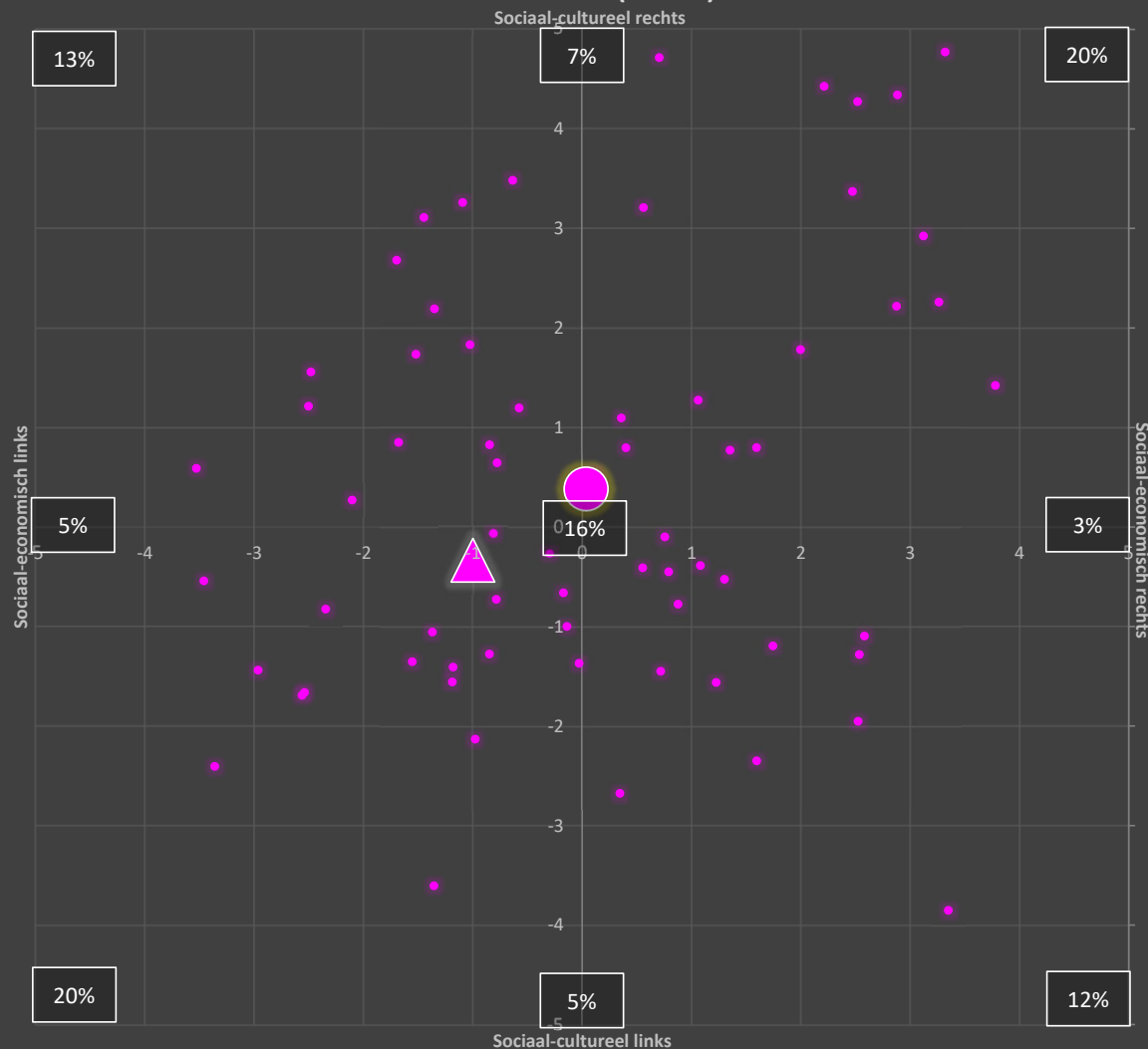
- We beginnen de bespreking van de Franstalige partijen met Ecolo. De Franstalige groene partij staat erg ver van haar kiezers af, veel meer dan de Vlaamse groene partij. Op beide dimensies is Ecolo véél linkser dan haar kiezers.
- Toch is de zelfplaatsing van de Ecolo-kiezer uitgesproken links, 66% zit in het links-linkse kwadrant; het meest van alle Franstalige partijen. Slechts 18% zit minstens op één van beide dimensies in het centrum.

Kiezers PS (N = 528)

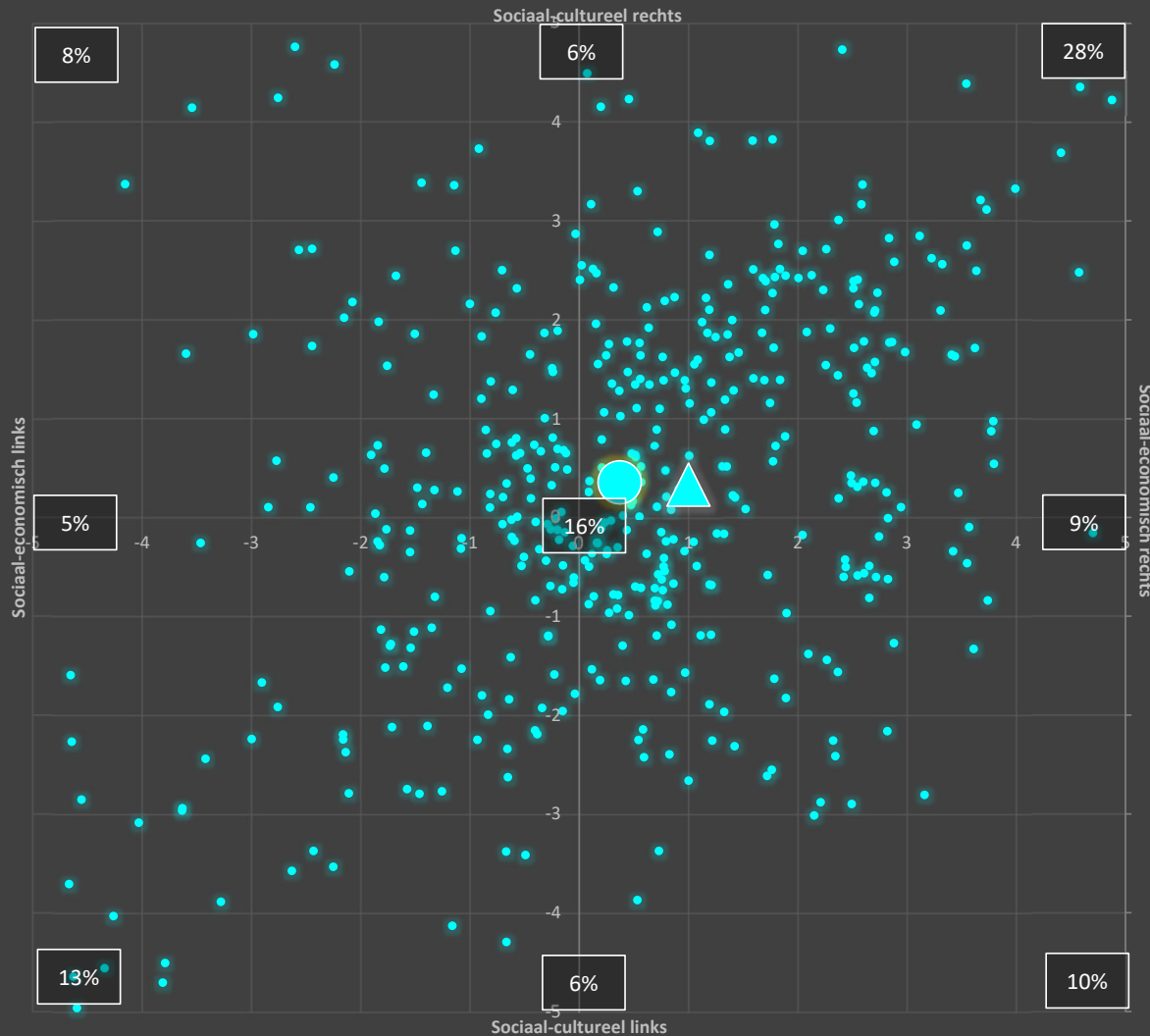
- De PS-kiezers zijn rechtser dan hun partij, die vooral economisch uitgesproken linkse posities inneemt. Cultureel is de afstand kleiner.
- Ook PS-kiezers zijn links, op beide dimensies (55%).

Kiezers DÉFI (N = 63)

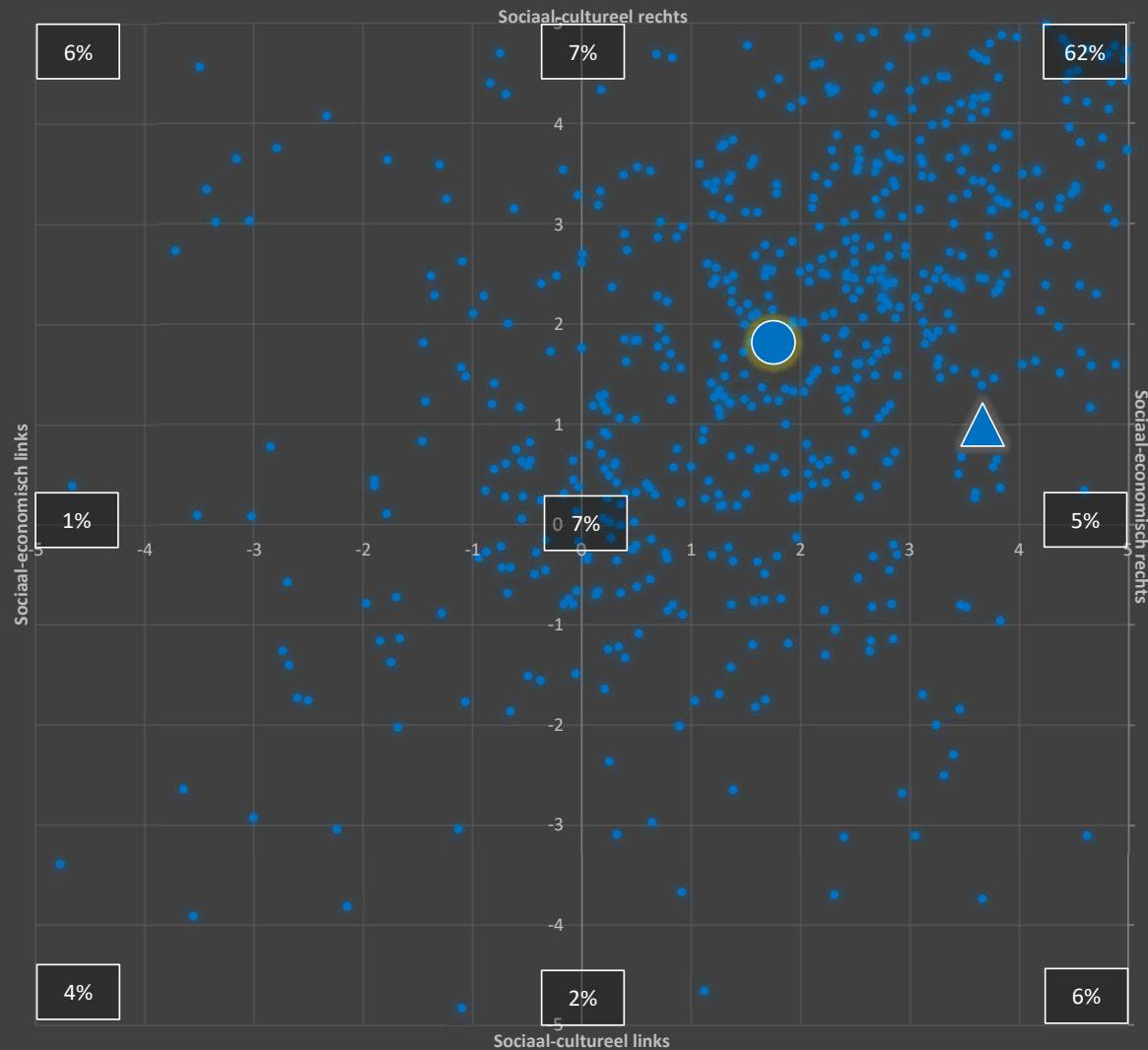
- We hebben weinig Défi-kiezers in onze steekproef, dus voorzichtigheid is aan de orde. Défi is een centrum-partij, en dat geldt ook voor haar kiezers. De afstand tussen kiezers en partij is klein. Toch zijn er heel wat Défi-kiezers die ver van hun partij staan; ze zijn zeer excentrisch op de grafiek.
- De kiezers van Défi zijn perfect verdeeld tussen links-links en rechts-rechts (beide kwadranten hebben 20%). 37% van het electoraat zit op minstens één dimensie in het centrum.

Kiezers Les Engagés (N = 388)

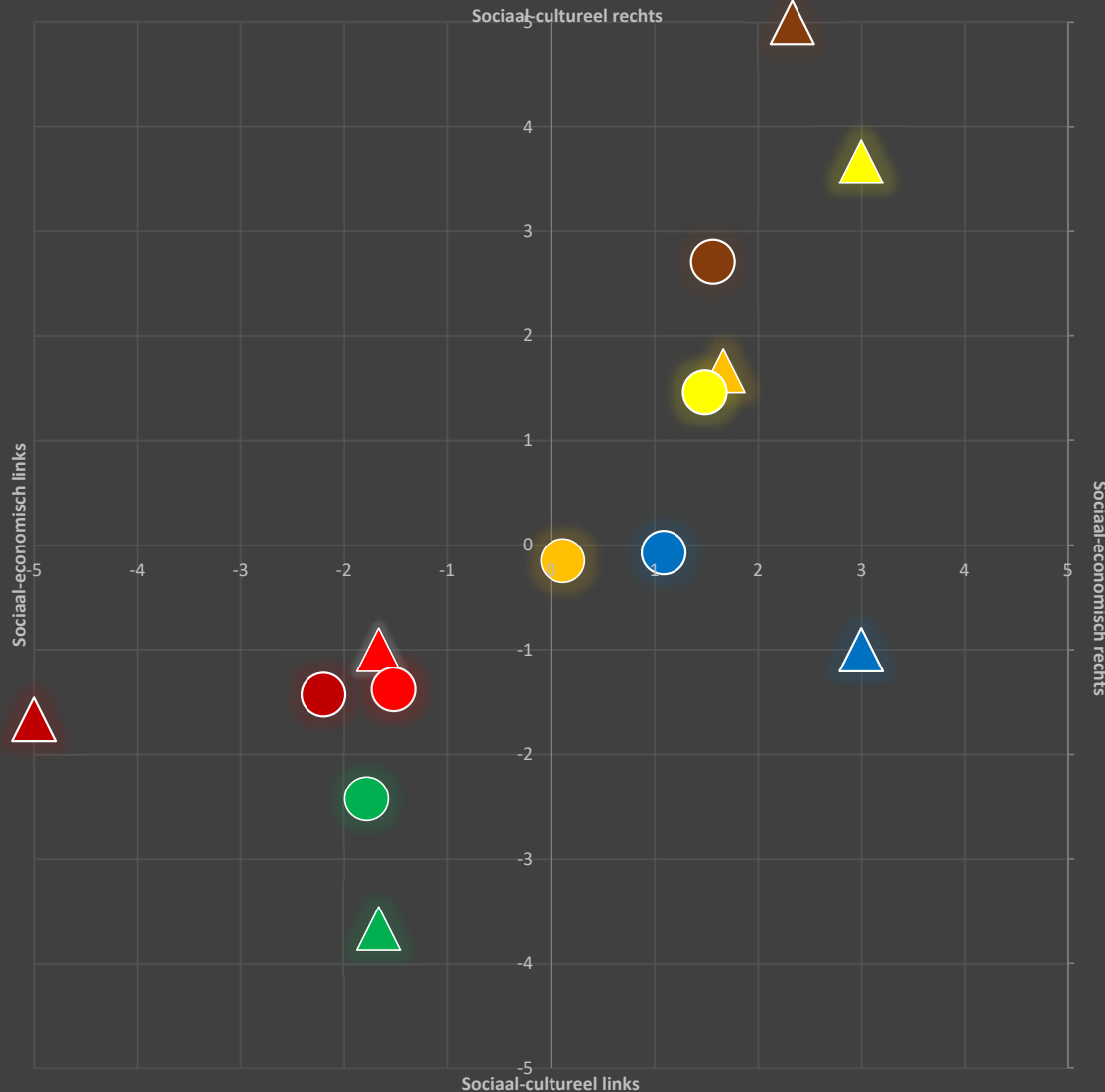
- Zowel de kiezers van Les Engagés als de partij zelf zijn uitgesproken centristen. Na Vooruit in Vlaanderen is Les Engagés de partij die zich in België het dichtst bij zijn kiezers weet te positioneren.
- Maar liefst 42% van deze kiezers zit op minstens één dimensie in het centrum. Toch helt de balans voor de rest eerder naar rechts van naar links door. 28% is rechts-rechts en maar 13% links-links.

Kiezers MR (N = 555)

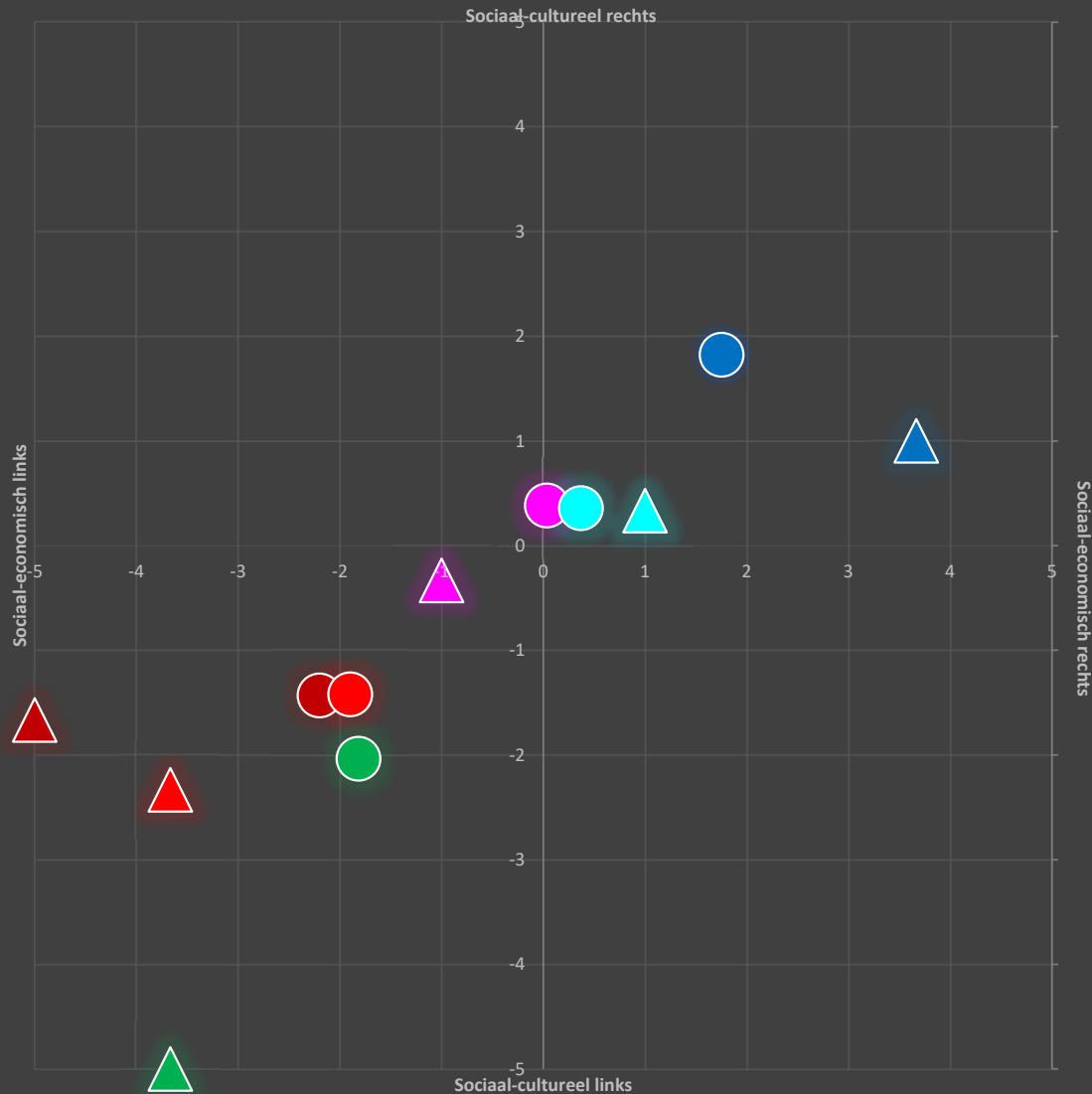
- MR is economisch uitgesproken rechts, het is economisch veruit de meest rechtse partij van België, maar de kiezers van de partij zijn heel wat minder economisch rechts. Dus daar is een grote afstand. Op de culturele dimensie zijn de kiezers net wat rechtser dan de partij zelf.
- 62% van de MR-kiezers zijn rechts-rechts, 23% plaatst zich op één van beide dimensies in het centrum.

Posities Vlaamse partijen en gemiddelde positie van hun kiezers

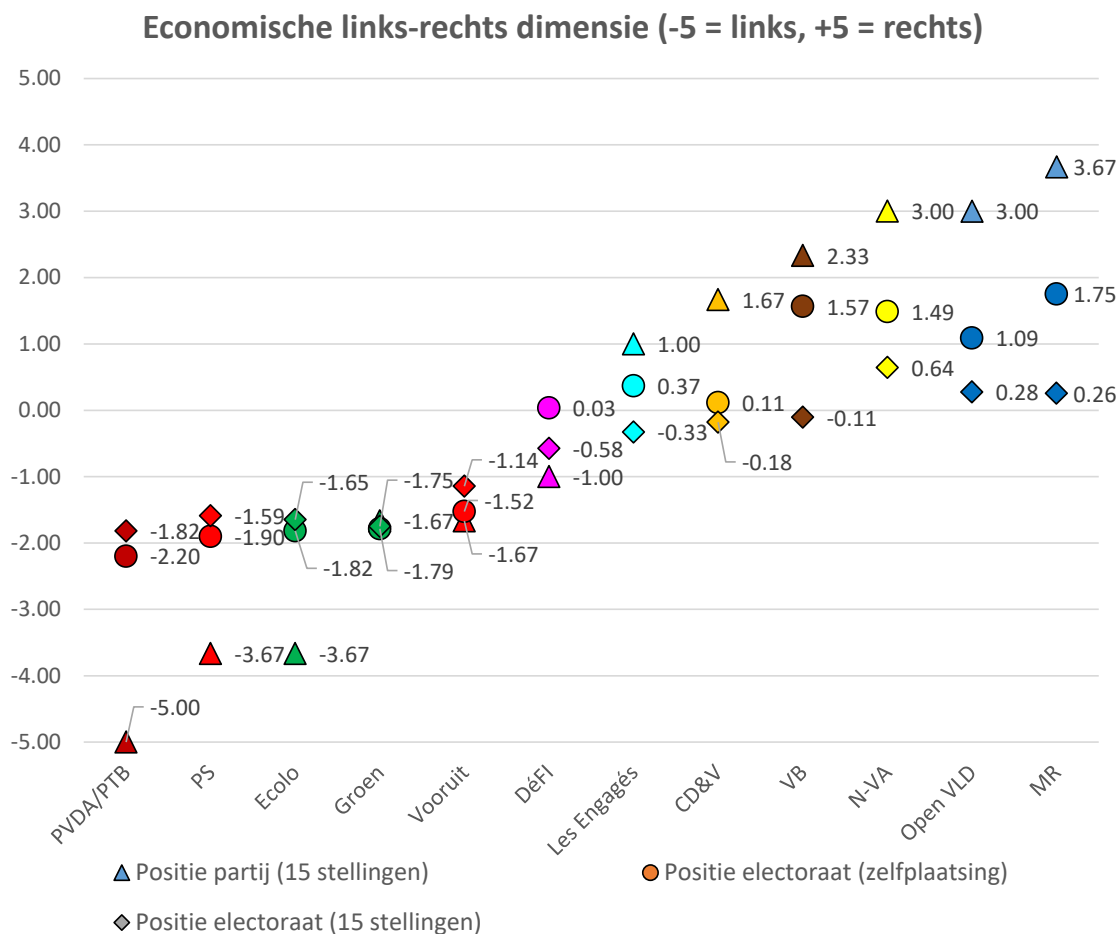
- Deze grafiek bevat de gemiddelde zelfplaatsing van alle electoraten (bollen) en de plaatsing van alle partijen; de 'puntjes' die kiezers voorstellen zijn weggelaten. Die oefening levert een aantal interessante vaststellingen op.
- N-VA (gele driehoek) is eigenlijk een betere vertegenwoordiger van de standpunten van de Vlaams Belang-kiezers (bruine bol) en staat dus dicht bij de gemiddelde Vlaams Belang-kiezer dan het Vlaams Belang zelf.
- De beste match voor de gemiddelde N-VA-kiezer is *niet* de N-VA zelf, maar heel duidelijk de cd&v. De christendemocratische partij vertolkt quasi perfect de ideologische mening van de gemiddelde N-VA-er. Dus in ideologische termen wordt N-VA het meest bedreigd door cd&v, veel meer dan door Vlaams Belang.
- De drie linkse electoraten staan veel dicht bij elkaar en zitten eigenlijk op een zakdoek als je dat vergelijkt met hun partijen. De drie partijen hebben een duidelijk onderscheiden profiel, maar hun electoraten hebben dat veel minder. Vooruit is als partij het best geplaatst om de PVDA-kiezers te vertegenwoordigen; de socialisten staan dicht bij de radicaal-linkse kiezers dan de radicaal-linkse partij zelf. In die zin wordt PVDA potentieel ideologisch sterk bedreigd door Vooruit. Groen-kiezers staan even dicht bij Vooruit fan ze bij Groen staan.

Posities Franstalige partijen en gemiddelde positie van hun kiezers

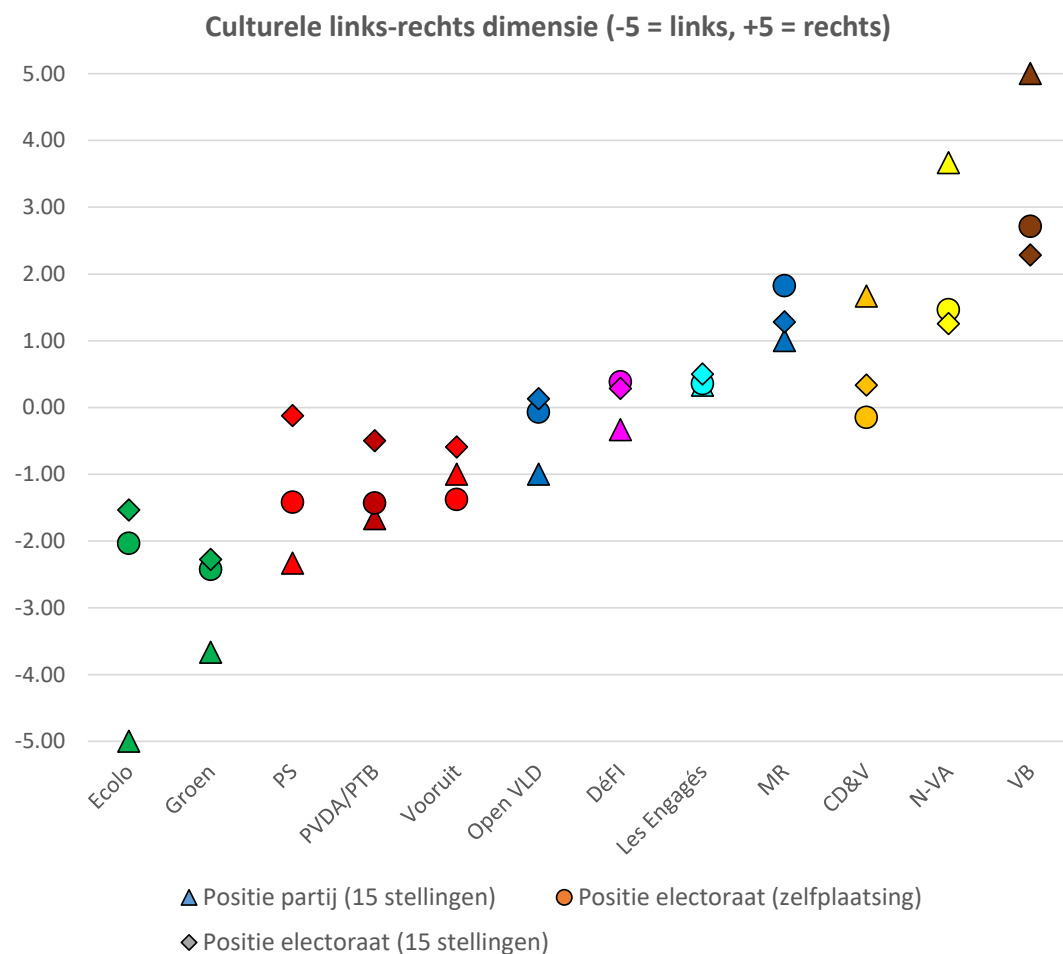
- Wat het Franstalige landschap betreft zie we gelijkaardige positioneringen dan in Vlaanderen aan de linkerzijde. Opnieuw zien we dat de socialistische PS eigenlijk de meest representatieve vertegenwoordiger van alle drie de linkse electoraten is; Ecolo en PTB staan veel verder van hun eigen kiezers dan dat PS van die kiezers staat.
- Voor de rest is het niet zoals in Vlaanderen dat er ook in het centrum en aan de rechterzijde electoraten zijn die beter door een andere dan door hun eigen partij ideologisch vertegenwoordigd zijn. Maar MR-kiezers staan even dicht bij Les Engagés dan bij hun eigen partij. En Défi-kiezers staan dicht bij Les Engagés.

LR zelfplaatsing versus plaatsing via beleidspreferenties (1)

- Deze grafiek *combineert* voor alle Belgische partijen drie links-rechts-metingen:
 - De LR positionering van de *partijen* gebaseerd op hun antwoorden op de 15 economische links-rechts-*stellingen* (dit bepaalt de volgorde van de partijen in de grafiek van links naar rechts).
 - De LR positionering van *kiezers* gebaseerd op hun *zelfplaatsing* op de economische links-rechtsschaal.
 - De LR positionering van de *kiezers* gebaseerd op hun antwoorden op de 15 economische links-rechts-*stellingen*.
- Een leesvoorbeeld: PVDA staat op de economische as helemaal links (-5) op basis van hun beleidspreferenties (driehoek), op alle 15 beleidsmaatregelen gaven ze een links antwoord. Hun kiezers (ruit) zijn veel minder links (-1,82) gebaseerd op dezelfde 15 beleidsmaatregelen, die gaven zeker niet steeds een links antwoord. De PVDA-kiezers plaatsen zichzelf (rondje) op de LR schaal ook niet helemaal links (-2,2).
- Partijen (beleidspreferenties) zijn *altijd* radicaler dan hun kiezers (beleidspreferenties en zelfplaatsing) op de economische LR as, ze zijn meer consistent. Rechtse partijen zijn rechtser dan hun kiezers, linkse partijen zijn linkser dan hun kiezers. Alleen bij Groen valt alles samen, en ook bij Vooruit zit alles heel erg dicht bij elkaar.
- Electoraten zijn in hun eigenlijke beleidsstandpunten (ruiten) *altijd* meer centristisch dan in hun zelfplaatsing (rondjes). Electoraten schatten zichzelf meer extreem in dan dat ze in werkelijkheid zijn. Dat geldt in het bijzonder voor de kiezers van de rechtse partijen Vlaams Belang, N-VA, Open Vld en MR. Terwijl die electoraten zich beslist 'rechts' noemen zijn ze dat in de feite veel minder; eigenlijk gaat het telkens om economische centrum-kiezers.
- De afstand tussen partij en kiezers neemt toe naargelang de partij meer links of rechts is. In het centrum is er weinig afstand, op de uitgesproken linker of rechterflank veel meer. Hoe meer radicaal de partij, hoe verder ze van haar kiezers af staat.

LR zelfplaatsing versus plaatsing via beleidspreferenties (2)

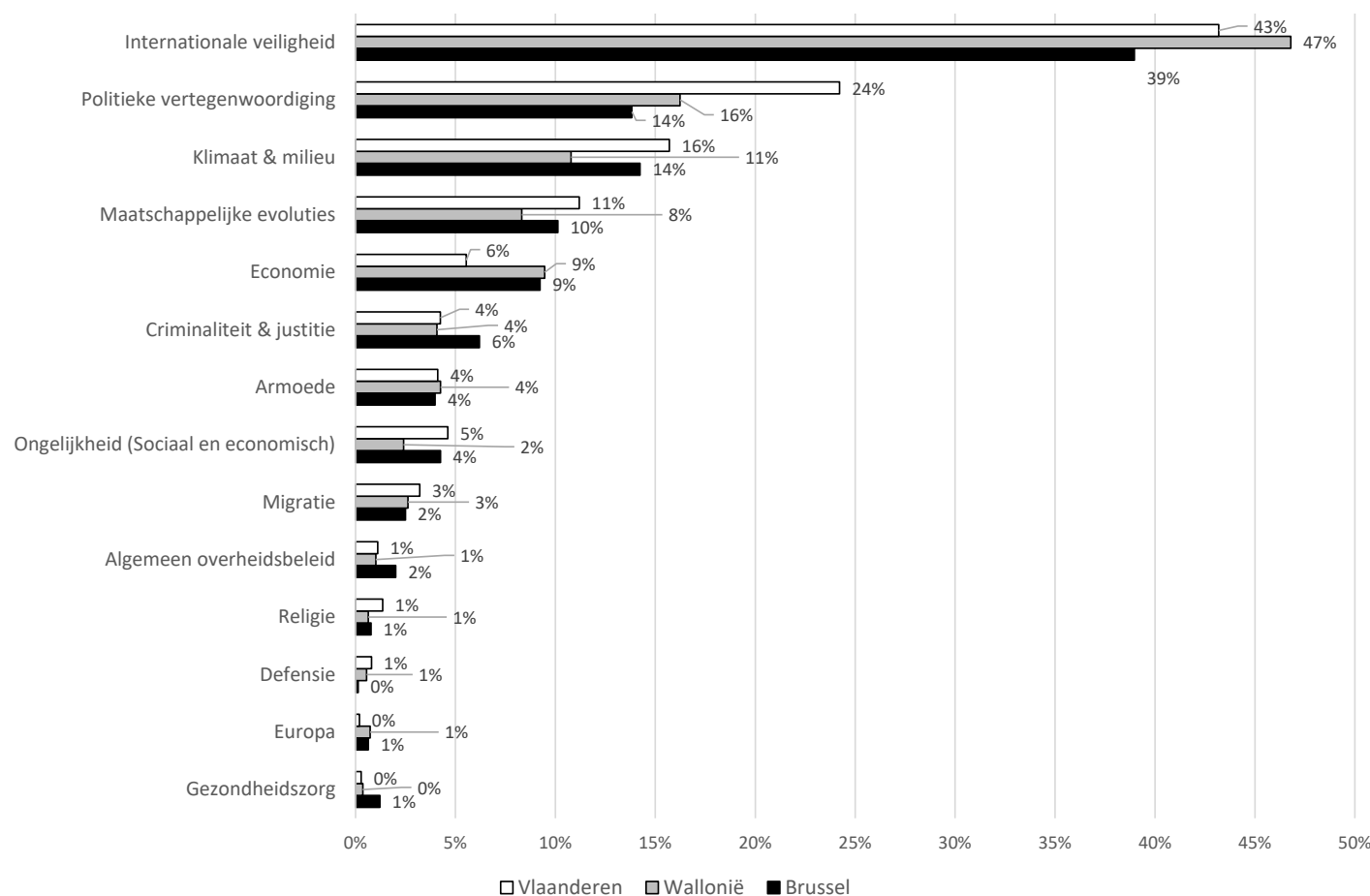
- We herhalen dezelfde oefening, maar deze keer voor de culturele dimensie.
- De drie vaststellingen die we eerder maakten, gelden ook voor deze tweede dimensie:
 1. Partijen (beleidspreferenties) zijn (bijna) altijd radicaler dan hun kiezers (beleidspreferenties en zelfplaatsing) op de culturele LR as. Rechtse partijen zijn rechtser dan hun kiezers, linkse partijen zijn linkser dan hun kiezers.
 2. Electoraten zijn in hun eigenlijke beleidsstandpunten (ruiten) *altijd* meer centristisch dan in hun zelfplaatsing (rondjes). Electoraten schatten zichzelf ook cultureel meer extreem in dan dat ze in werkelijkheid zijn. Dat geldt deze keer in het bijzonder voor de kiezers van de linkse partijen PS en PVDA/PTB. Terwijl die electoraten zich beslist cultureel 'links' noemen zijn ze dat in de feite veel minder; eigenlijk gaat het om culturele centrum-kiezers.
 3. De afstand tussen partij en kiezers neemt toe naargelang de partij meer cultureel links of rechts is. In het centrum is er weinig afstand, op de uitgesproken linker of rechterflank veel meer. Hoe meer radicaal de partij op de culturele dimensie, hoe verder ze van haar kiezers af staat.
- Als we de culturele dimensie met de economische vergelijken dan zien we dat de culturele zelfplaatsing van de burgers meer aansluit bij hun 'werkelijke' culturele positie gemeten via beleidspreferenties. Op de economische dimensie liggen die twee grootheden verder van elkaar dan op de culturele dimensie.
- Het is voor partijen voordelig dat hun eigen positie en die van hun kiezers, zowel de subjectieve zelfplaatsing van kiezers als hun werkelijk beleidspositie, zoveel mogelijk samenvallen. Als dat niet het geval is dan moeten partijen een ambivalente boodschap sturen want hun kiezers zitten eigenlijk niet op dezelfde lijn. Als we vanuit dat perspectief naar de data kijken dan hebben op de economische breuklijn PVDA/PTB, PS, Ecolo, VB, N-VA, Open Vld en MR de moeilijkste opdracht. Op de culturele breuklijn is dat opnieuw Ecolo, PS, N-VA en VB. De partijen die over de band genomen en op de twee breuklijnen samen het meest met hun kiezers samenvallen zijn Vooruit, Défi en Les Engagés (en Groen).

Besluit links-rechts plaatsing

- Veel Belgen plaatsen zichzelf op het links-rechts-spectrum in het centrum; Vlamingen zijn eerder centrum-rechts, Walen en Brusselaars centrum-links, maar de verschillen zijn klein.
- Voor sommige partij-electoraten maakt het uit of we over economisch of over cultureel links-rechts spreken (PVDA, Groen, Vlaams Belang, Open Vld), voor andere veel minder (cd&V, Vooruit en N-VA). Voor die laatste partijen vallen de twee plaatsingen zo goed als samen.
- Bijna alle partijen zijn radicaler op de links-rechts-as dan hun kiezers, rechtse partijen zijn rechtser dan hun kiezers, linkse partijen zijn linkser dan hun kiezers. Van alle partijen in België lijkt Vooruit het meest samen te vallen op de LR-as met zijn kiezers, Ecolo verschilt wellicht het meeste van haar kiezers.
- Wanneer je kiezers vraag zichzelf op de LR-as te plaatsen nemen ze meestal een meer radicale positie in (dus; meer rechts of meer links) dan wanneer je hen vraagt een aantal beleidsvoorkeuren aan te geven. Op de economische breuklijn zijn rechtse kiezers veel meer centrum dan ze via zelfplaatsing aangeven, op de culturele breuklijn zijn de linkse electoraten in hun eigenlijke beleidsvoorkeuren veel meer centrum dan ze in hun zelfplaatsing aangeven.
- Vlaams Belang-kiezers staan ideologisch dicht bij N-VA dan bij hun eigen partij, N-VA-kiezers staan veel dicht bij cd&v dan bij hun eigen partij, en PVDA-kiezers staan dicht bij Vooruit dan bij hun eigen partij.

10. Belang van politieke thema's in de wereld

Belangrijkste wereldprobleem per landsdeel

- En, kan u in uw eigen woorden zeggen wat volgens u het grootste probleem is waarmee de wereld momenteel wordt geconfronteerd?
- We codeerden de open antwoorden in categorieën die gelijk waren aan de categorieën voor de antwoorden van de 'ons land'-versie van de vraag. Voor elk antwoord van een respondent werden maximaal drie thema's gecodeerd.
- De grafiek geeft de 14 meest vermelde thema's weer die allemaal minstens één percent van de vermeldingen kregen in minstens één landsdeel.
- De verschillen tussen de drie gewesten zijn niet erg groot. De problemen waar Vlamingen, Walen en Brusselaars zich internationaal zorgen over maken zijn gelijkaardig (dat was nog helemaal anders in de 'ons land' versie van de vraag).
- Internationale veiligheid is heel dominant. Zoals we op de volgende slides tonen (*word clouds*), gaat het om oorlogsgeweld. Op de tweede plaats scoort politieke vertegenwoordiging, dat gaat eigenlijk over de leiders van andere landen die voor internationale zorgen zorgen (in grote mate Donald Trump maar ook Poetin). Vlamingen klagen er meer over dan Walen en Brusselaars. Een opvallende derde plaats is voor klimaat & milieu.
- Op de volgende slides staan *word clouds* van de drie meest frequente antwoorden.

Internationale veiligheid als wereldprobleem

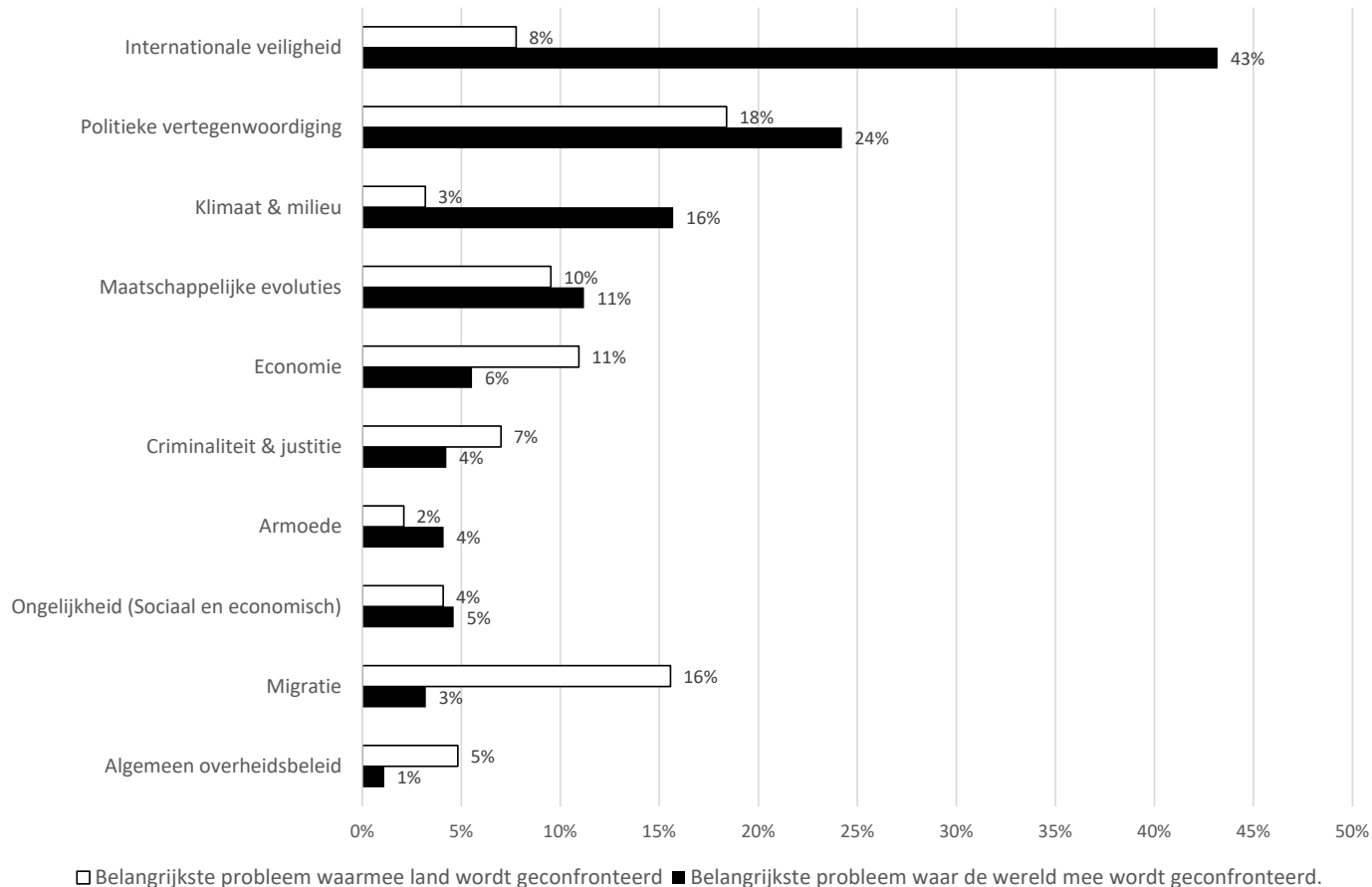
Politieke vertegenwoordiging als wereldprobleem

Klimaat & milieu als wereldprobleem

Belangrijkste Belgische problemen en wereldproblemen vergeleken

- Deze grafiek vergelijkt de twee soorten belangrijkste problemen, die waar 'ons land' mee worden geconfronteerd en die waar 'de wereld' mee te maken krijgt. De problemen zijn geordend van het meest naar het minst belangrijke wereldprobleem, waarbij enkel problemen die minstens door één percent als belangrijkste wereldprobleem werden aangemerkt, worden getoond.
- De verschillen zijn frappant. Sommige problemen zijn zowel binnenlands als internationaal belangrijk. Burgers maken zich zorgen over politieke vertegenwoordiging en dus de rol van politici zowel in België als internationaal. Ook maken ze zich zorgen over maatschappelijke evoluties in binnenland en buitenland.
- Maar voor vele problemen zien we dat ze een geheel andere rol spelen internationaal dan in eigen land. Neem internationale veiligheid (eigenlijk in grote mate: oorlog). Dat is veel meer een internationaal probleem dan een Belgisch, wat logisch lijkt.
- Meest opvallend is de omgekeerde verhouding tussen wellicht de twee meest belangrijke problemen van onze tijd, zijnde migratie en klimaat & milieu. Migratie is een groot binnenlands probleem, zeggen de Vlamingen, maar nauwelijks een internationaal probleem (terwijl de migranten wel degelijk uit het buitenland komen). Klimaat & milieu daarentegen vormen een majeur buitenlands probleem, maar in eigen land wordt het niet als ernstig gepercipieerd. Klimaat & milieu worden als significant probleem erkend, maar blijven ver van het eigen bed. Bij migratie is het net omgekeerd, dat is schijnbaar heel dicht bij het eigen bed.
- Voor gelijkaardige analyses, die grotendeels in dezelfde richting wijzen, bij de Waalse en Brusselse kiezers verwijzen we naar het Franstalige zuster rapport.

Besluit belang politieke thema's

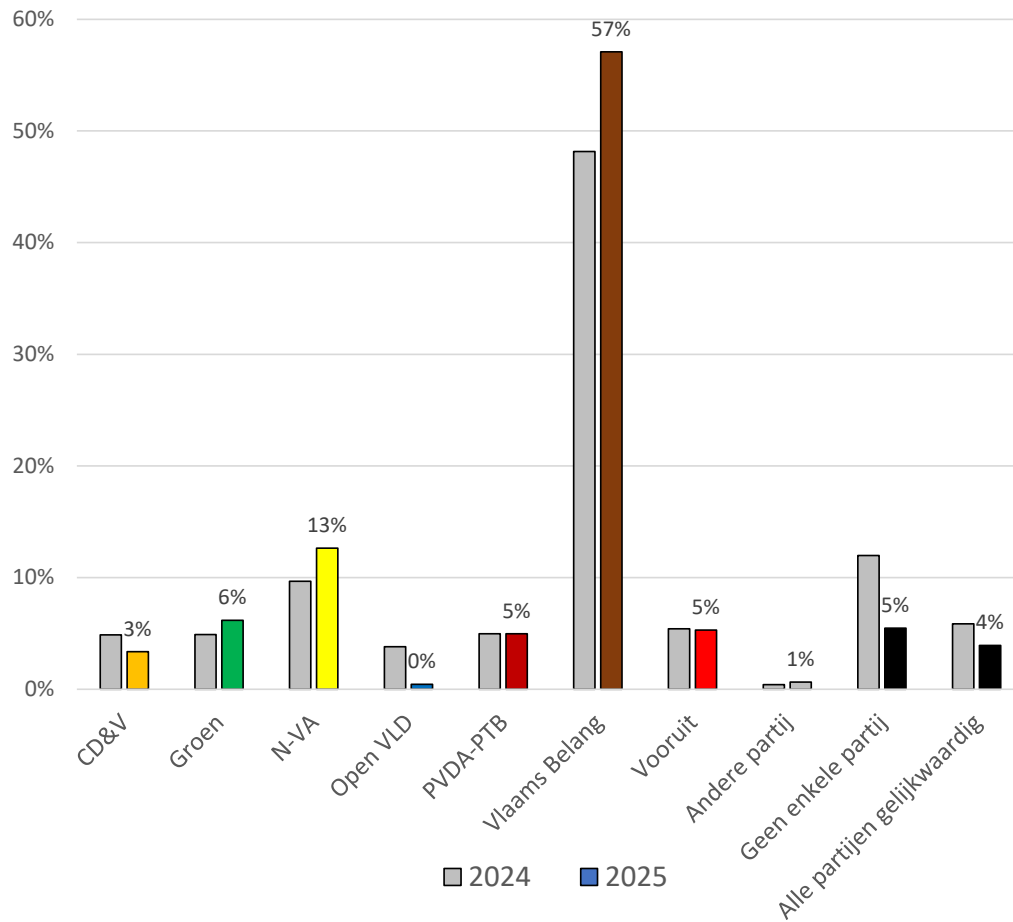
- Elk jaar opnieuw zien de besognes van burgers er anders uit, telkens weer zagen we in de voorgaande edities van de Stemming dat de wijzigingen bij de Vlamingen substantieel zijn. Dat is ook in DS/EN2025 het geval. Anno maart 2025 zijn politieke vertegenwoordiging en budget & begroting de belangrijkste thema's geworden, migratie is wat weggeëbd. Het is de eerste keer sinds 2020 dat deze twee thema's de ranking aanvoeren.
- De vergelijking van Vlaanderen, Wallonië en Brussel leert dat de verschillen tussen de regio's bijzonder substantieel zijn. We zagen eerder dat qua inhoudelijke beleidspreferenties er niet zo veel verschillen zijn, maar qua belang dat kiezers aan thema's hechten zijn de verschillen erg groot. Walen en Brusselaars geven veel meer om economie, Brusselaars veel meer om criminaliteit.
- Voor de eerste keer peilden we ook naar het belangrijkste probleem waarmee 'de wereld' wordt geconfronteerd, en de verschillen met de binnenlandse probleem-vraag zijn frappant. Ook in de wereld is politieke vertegenwoordiging en internationale veiligheid belangrijk, maar vooral klimaat komt plots de top-3 binnengeduikeld. Migratie wordt dan weer internationaal minder belangrijk gevonden dan binnenlands.
- De verschillen tussen electoraten zijn groot. De Vlaamse electoraten verschillen substantieel in de mate dat ze zich zorgen maken over een hele resem problemen.

11. Issue ownership

Eigenaarschap van thema's

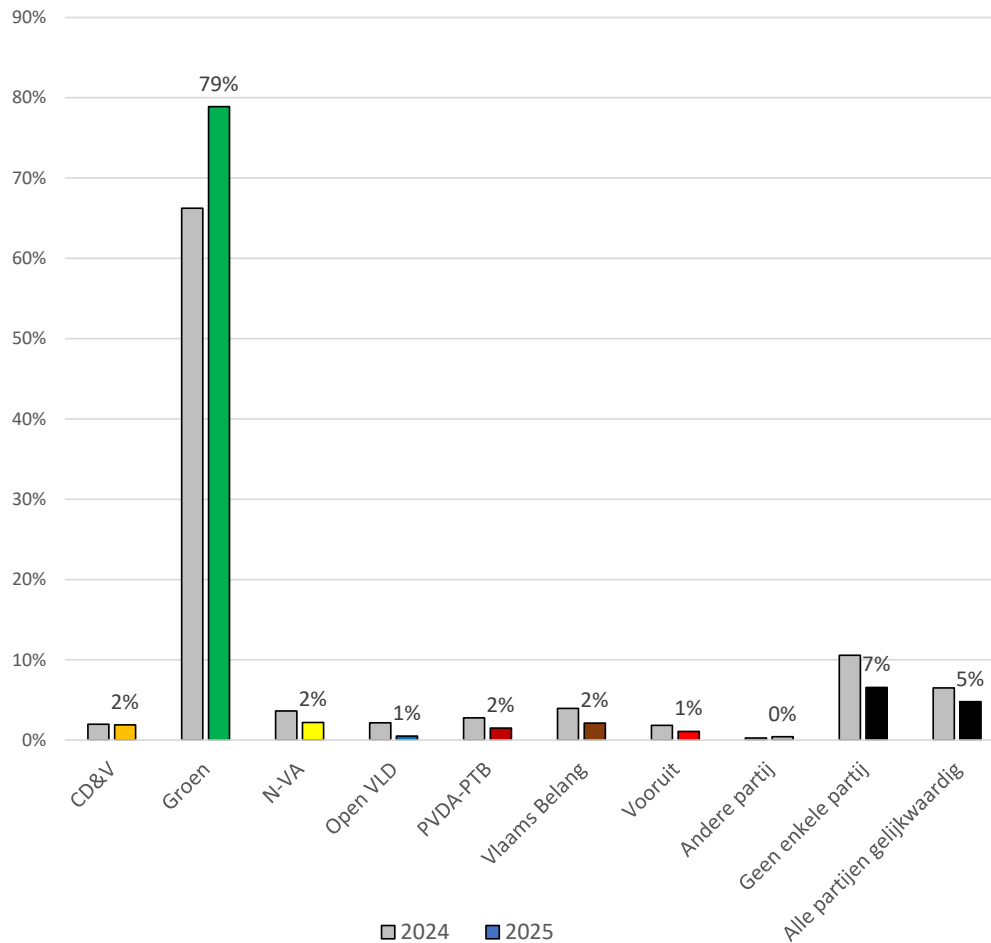
- *Partijen verschillen in de mate dat ze thema's belangrijk vinden. Welke van de Vlaamse partijen hecht volgens u het meeste belang aan het thema x?*
- *Issue ownership* is een belangrijke oorzaak van stemmen voor een partij. Als een kiezer een partij als de eigenaar beschouwt van een thema (én dat thema belangrijk vindt), dan stijgt de kans sterk dat die kiezer op die partij stemt.
- Partijen met een scherp themaprofiel trekken dus de themakiezers aan, partijen zonder themaprofiel trekken kiezers aan die niet bepaald om specifieke thema's geven.
- Internationaal onderzoek geeft aan dat thematisch stemmen (*issue voting*) doorheen de tijd aan belang heeft gewonnen, wat maakt dat een scherp issueprofiel steeds belangrijker wordt.
- We testen in DS/EN2025 twaalf verschillende thema's. We vergelijken met de data van DS2024 en zullen soms in de bespreking ook langere-termijn-vergelijkingen tot 2020 maken. In DS/EN2025 vroegen we niet langer naar het eigenaarschap van 'energie' en 'criminaliteit' en we voegden 'onderwijs' en 'democratische hervormingen' als thema's toe.
- In dit rapport geven we alleen de Vlaamse resultaten, voor de Waalse en Brusselse data verwijzen we naar het Franstalige rapport.

Migratie

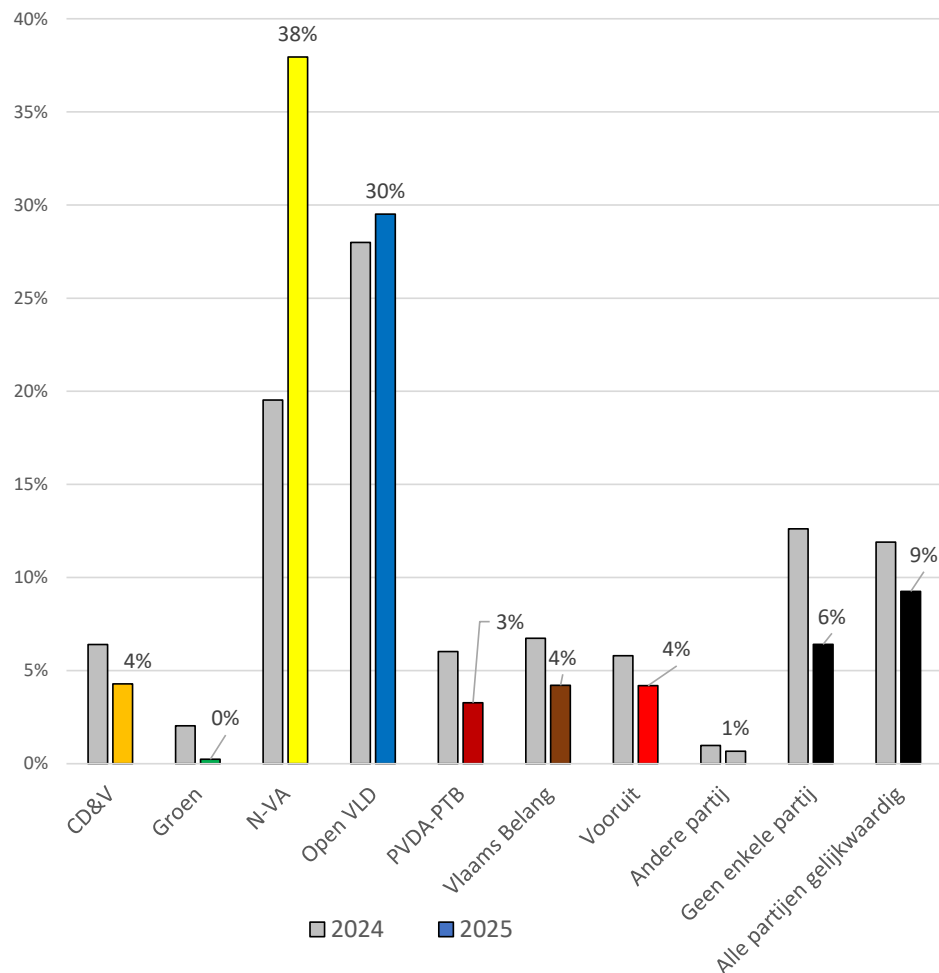
- Vlaams belang blijft onbedreigd eigenaar van migratie met 57%, in DS2024 scoorden ze nog 48%. In de hele datareeks van DS sinds 2020 is greep van VB op migratie nog nooit zo groot geweest.
- N-VA is de challenger van Vlaams Belang op dit thema, op een *hele* grote afstand (13%).
- Ook cd&v is interessant hier, omdat de partij de staatsecretaris van migratie leverde in de vorige regering. Dat leverde niet veel issue ownership op, en ook geen stijging ervan.

Milieu

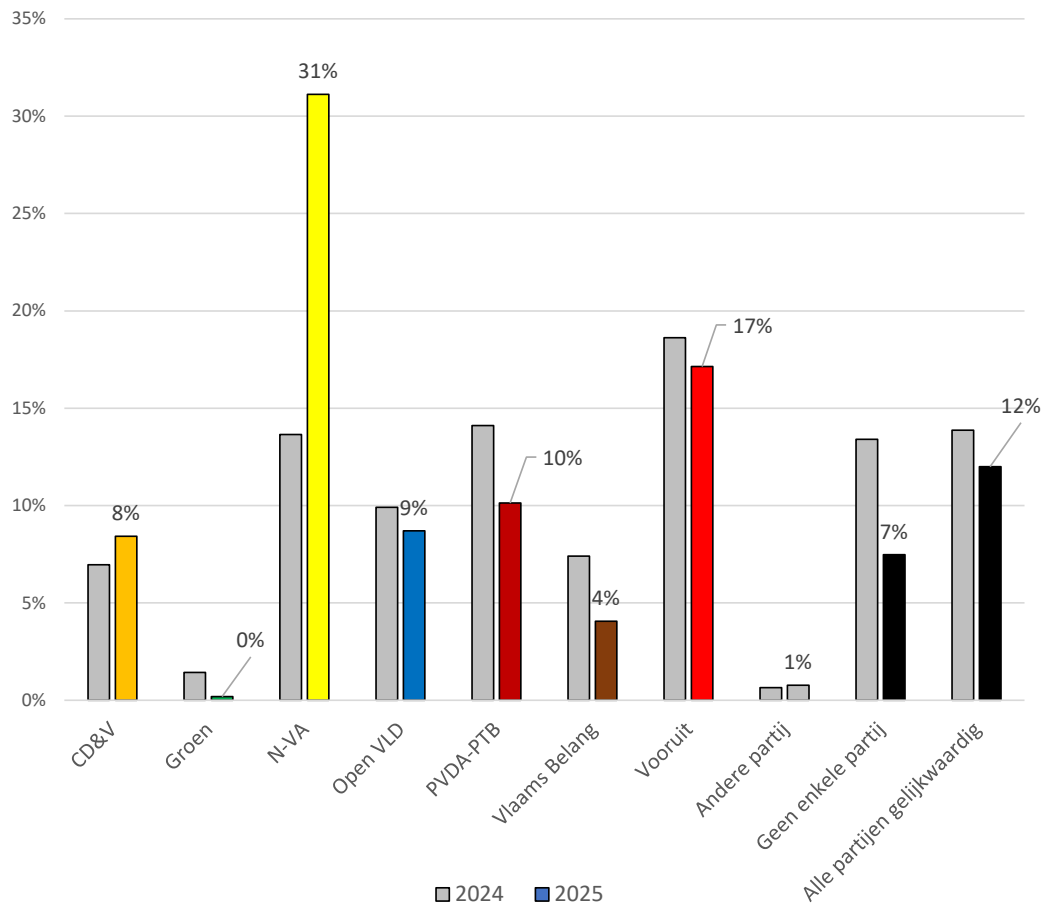
- In DS/EN2025 peilden we naar 'milieu' terwijl we in DS2024 en in de jaren er voor naar 'klimaat' peilden. Maar de resultaten zijn heel erg sterk gelijkend en dus denken we dat we kunnen vergelijken doorheen de tijd.
- Milieu is hét voorbeeld van een ijzersterk issue ownership, voor Groen (79%), met nog een serieuze stijging sinds DS2024 (66%). Sinds DS2020 is dit de hoogste score van Groen op klimaat/milieu.
- Geen enkele andere challenger komt in de buurt.

Economie

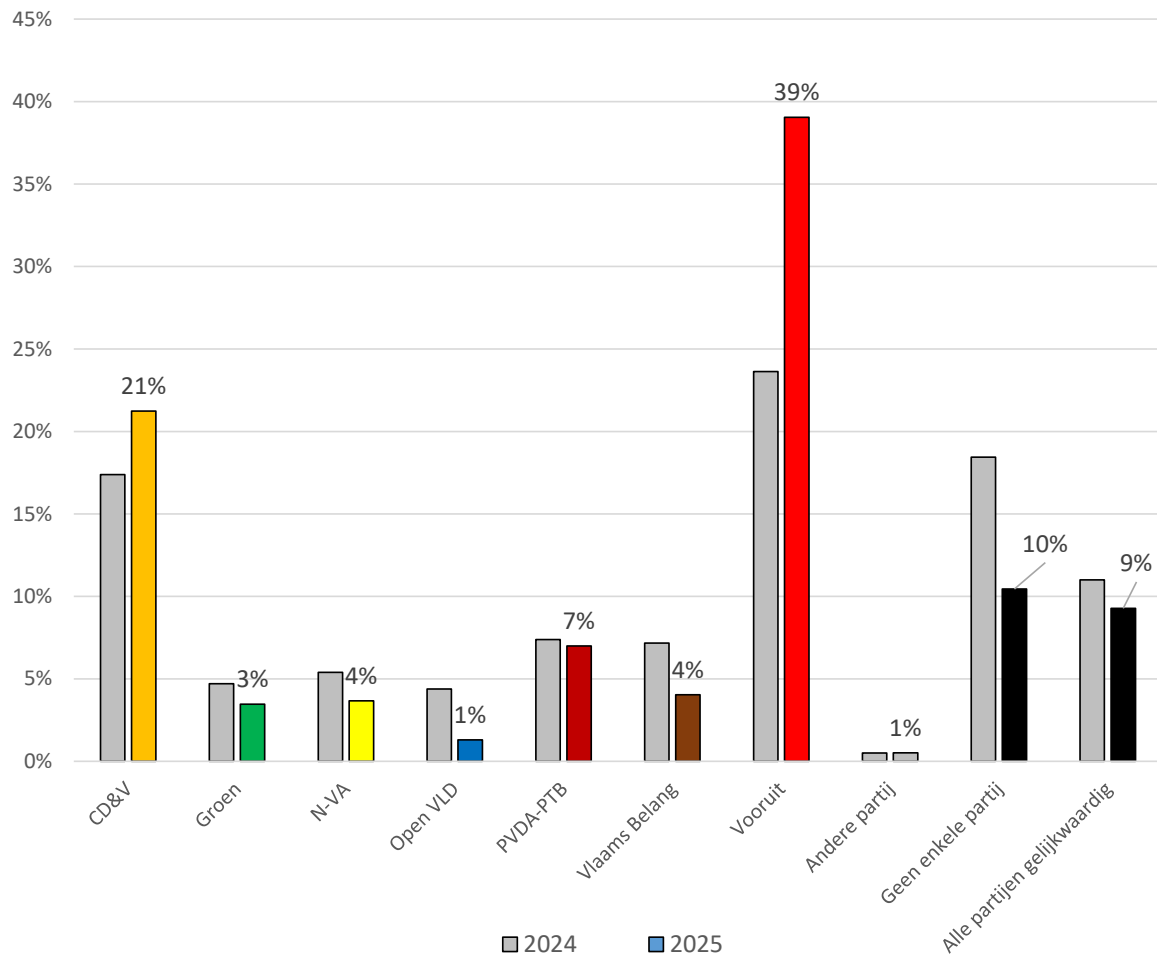
- Qua economie zien we een duidelijke wissel van de wacht. N-VA steekt Open Vld ruimschoots voorbij in DS/EN2025 als issue owner en verdubbelt haar score, terwijl Open Vld ter plaatse trappelt.
- Op de lange termijn sinds DS2020 was het steeds ongeveer 30% Open Vld en 20% N-VA maar dat is nu plots helemaal anders.
- Dat is zeer slecht nieuws voor Open Vld, want ze verliest één van haar weinig issue ownershipen aan haar gedoodverfde concurrent op de sociaal-economische rechterzijde.

Werkgelegenheid

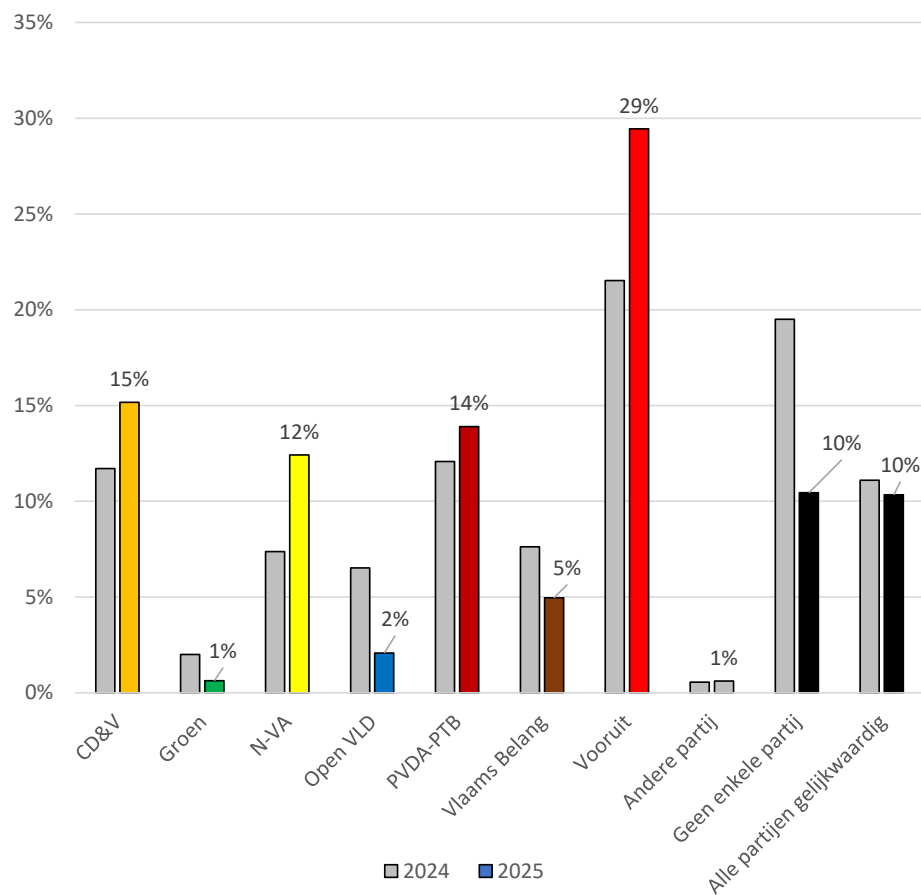
- Werkgelegenheid was in het verleden sterk gecontesteerd als thema, met een heel pak partijen die om eigenaarschap strijden
- In 2025 heeft N-VA zeer sterk het laken naar zich toegetrokken met een enorme sprong voorwaarts van 14% naar 31%. Vooruit blijft ter plaatse.
- Andere partijen bewegen niet veel.

Gezondheidszorg

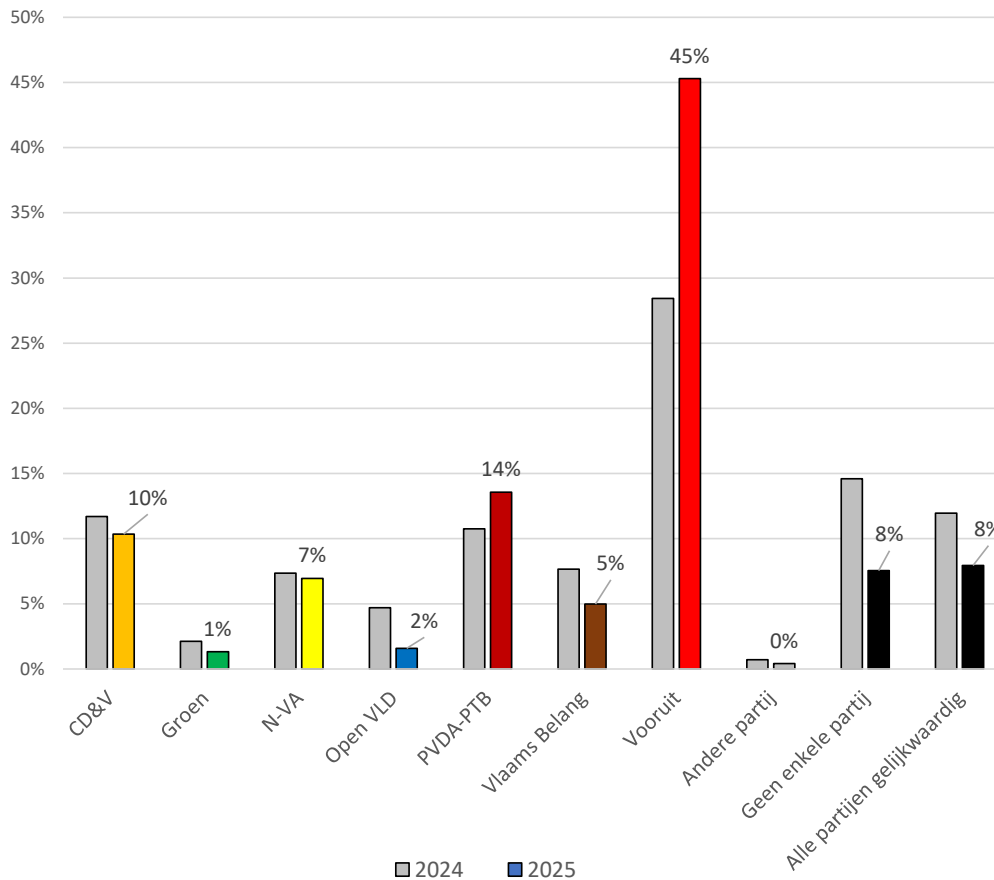
- Een duidelijk Vandenbroucke-effect was er al in 2021, 2022 en 2023. En nu opnieuw in 2025.
- Vooruit is ruimschoots marktleider met 39%, nog veel meer dan in 2024 (24%). In heel de datareeks vanaf 2020 heeft Vooruit nog nooit zo'n sterke claim op dit thema gehad.
- cd&v biedt wel wat weerwerk tegen Vooruit, alle andere partijen zitten op gelijkaardige hoogte (rond 5%) op een grote afstand.

Pensioenen

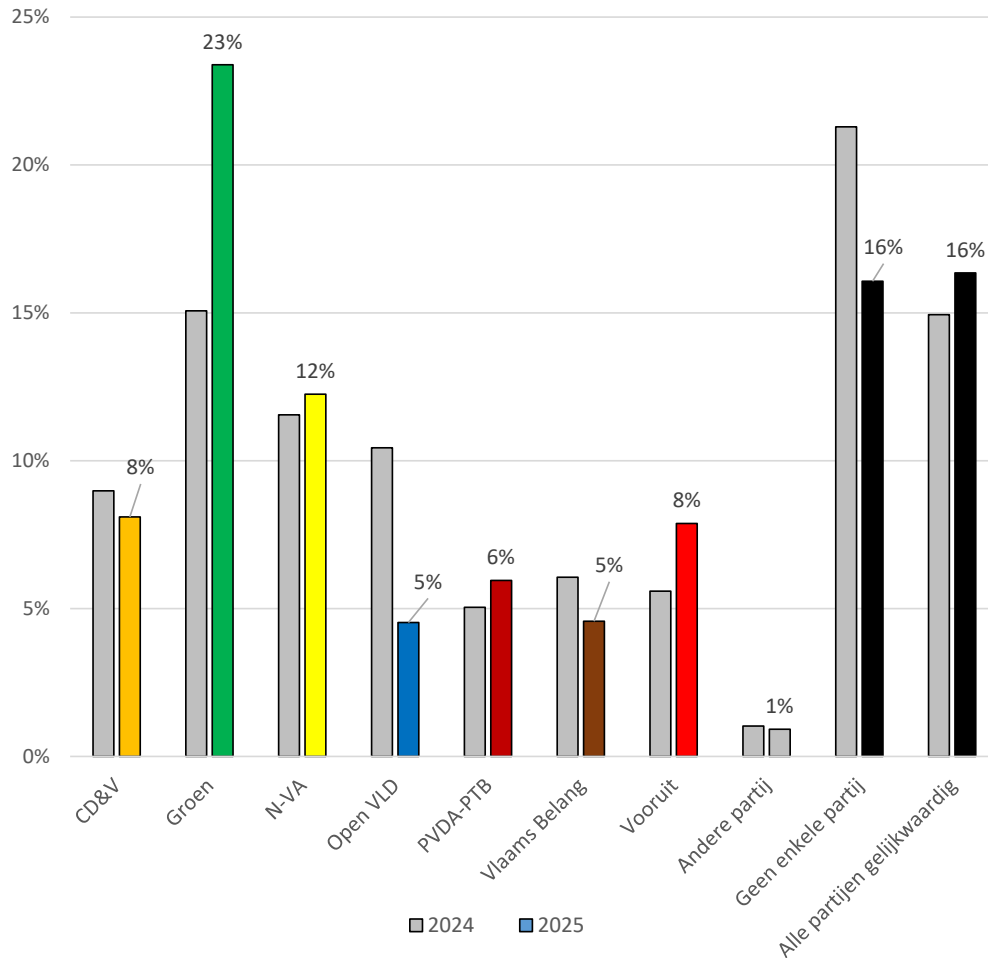
- In vergelijking met DS2024 is Vooruit in DS/EN2025 een veel sterkere owner van het pensioenthema geworden. De partij is nu de onbetwiste marktleider. Vooruit was als sinds DS2020 de eerste partij op pensioenen maar de voorspong is sterk vergroot.
- De runner-up zijn de twee andere regeringspartijen cd&v en N-VA, maar ze volgen op grote afstand, en ook PVDA.

Sociale zekerheid

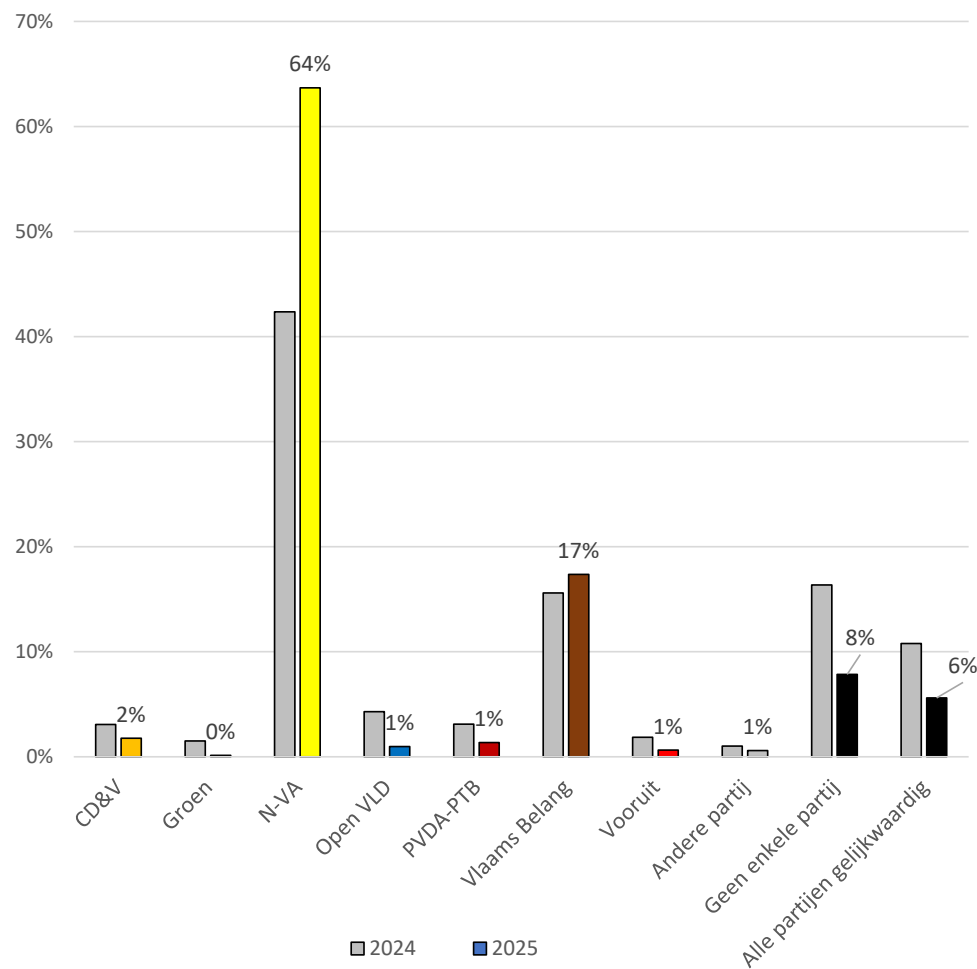
- Vooruit scoort in DS/EN2025 een hattrick ronde de drie klassieke linkse thema's (gezondheidszorg, pensioenen en sociale zekerheid). Ook que sociale zekerheid maakt de partij een serieuze sprong voorwaarts (van 28% naar 45%). Ze is nu de onbetwiste issue owner.
- Nooit sinds het begin van DS in 2020 scoorde Vooruit zo hoog op sociale zekerheid.

Mobiliteit

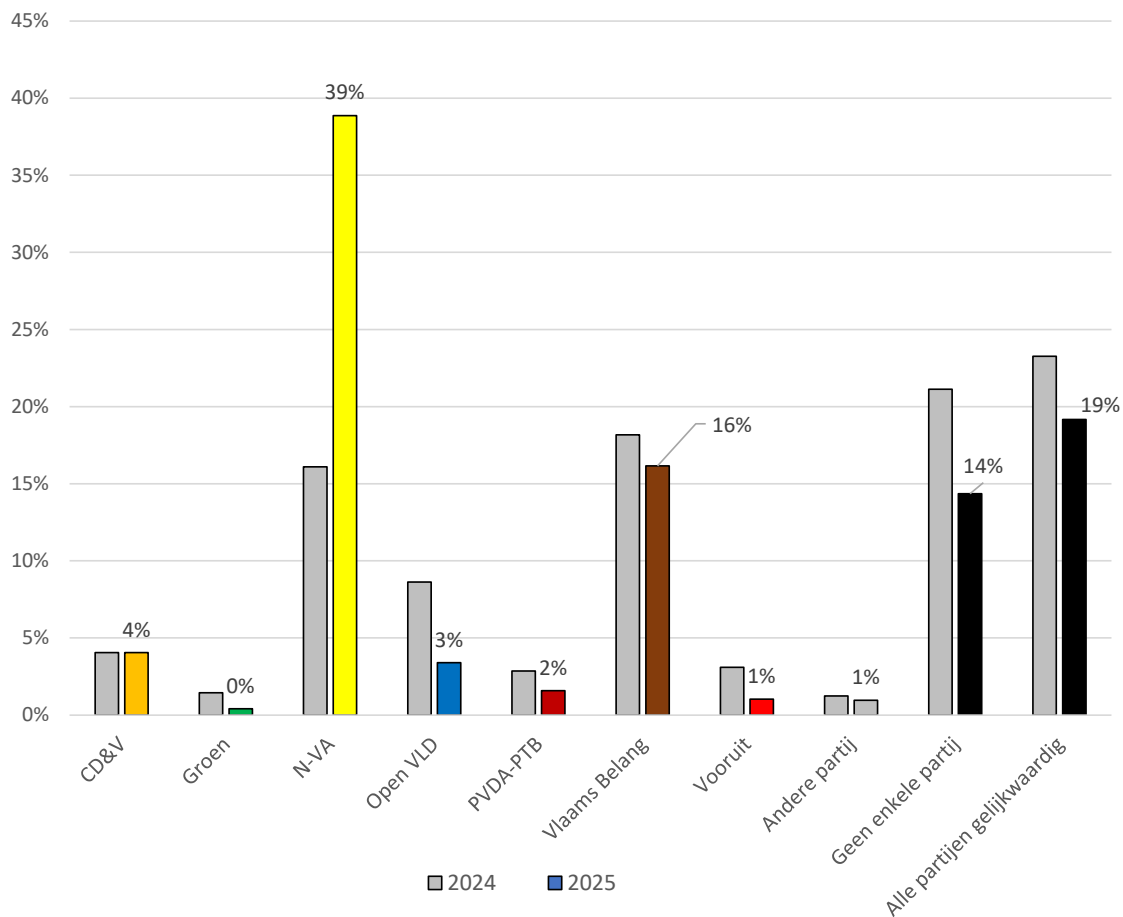
- Sinds DS2021 is Groen de dominante partij qua mobiliteit, maar het overwicht was beperkt. Dat wijzigt in DS/EN2025. Groen schiet omhoog van 15% naar 23% en zet alle andere partijen in de schaduw. De partij wordt nu dubbel zoveel met mobiliteit geïdentificeerd als eerste challenger N-VA.
- Opvallend: één op drie kiezers (16%+16%) wijst geen eigenaarschap toe. Dit is dus nog een potentieel wingewest, waarop partijen zich een reputatie kunnen uitbouwen. Anderzijds: mobiliteit is geen belangrijk thema (zie boven), dus er veel kiezers mee werven is weinig waarschijnlijk.

Staatshervorming

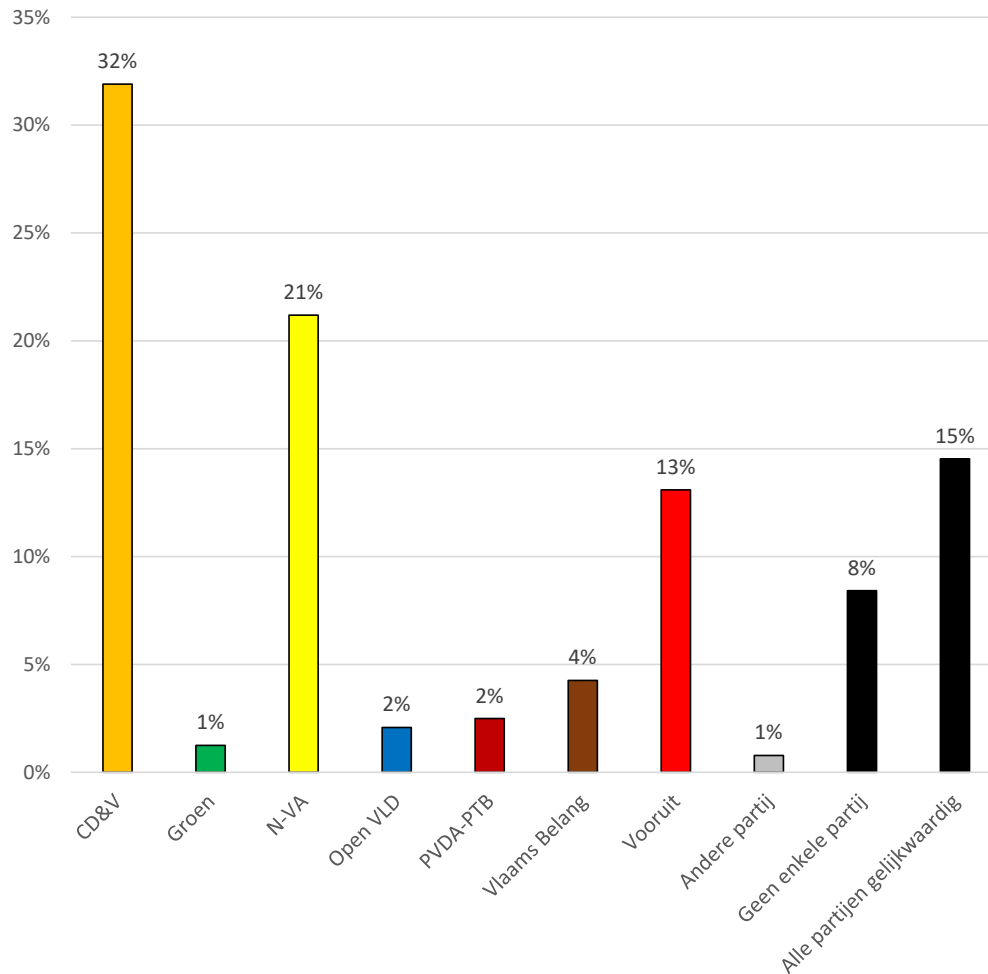
- N-VA schiet naar boven in DS/EN2025 (van 42% naar 64%) en wordt de onbedreigde eigenaar, Vlaams belang is challenger maar komt niet in de buurt.
- Nog nooit sinds 2020 stond N-VA zo hoog qua eigenaarschap van dit thema. Dat is wel wat ironisch nu de N-VA een federale regering leidt die *geen* nieuwe ronde in de staatshervorming onderhandelde. Het minste wat je kan zeggen is dat deelname aan een staatshervormingloze regering de N-VA op dat vlak geen pijn heeft gedaan.

Internationale veiligheid

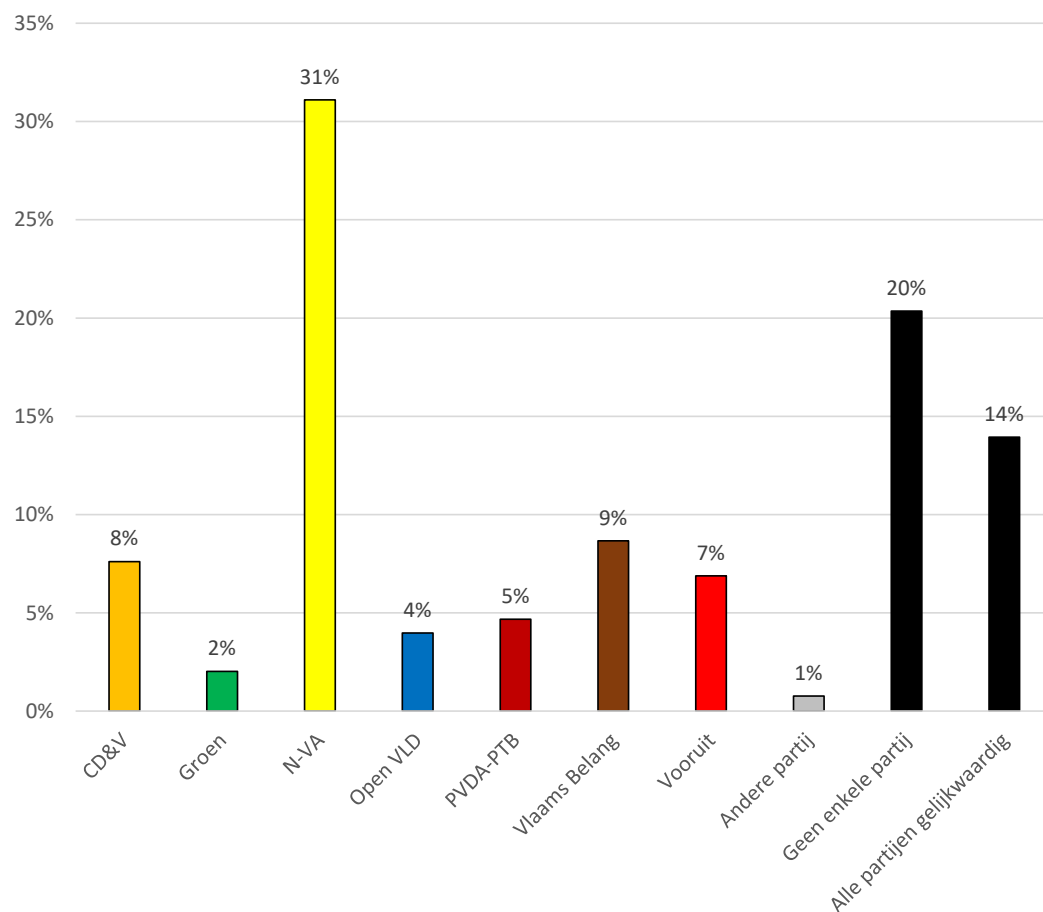
- Het lijkt er op dat de N-VA, wellicht dankzij premier De Wever, van een serieuze kanseliersbonus geniet op dit thema. In DS2024 (16%) deelde de partij het ownership nog met VB, maar dat is in DS/EN2025 niet meer het geval, de VB wordt duidelijk in de schaduw gesteld. Noteer dat de Open Vld met premier de Croo in 2023 en 2024 niet kon genieten van zulke kanseliersbonus. Voor het eerst is het eigenaarschap van één partij op dit thema zo uitgesproken. Als de internationale turbulentie blijft bestaan, zou dat de N-VA op termijn een groot voordeel kunnen opleveren. De *rustige vastheid* ligt voor het grijpen.
- Opvallend is dat de linkse partijen helemaal niet met dit thema worden geïdentificeerd, terwijl er nochtans niets inherent 'links' of 'rechts' aan dit thema is (en bijvoorbeeld ook de linkse partijen de oorlogsinspanningen in Oekraïne steunen).

Onderwijs

- Onderwijs is een nieuw thema dat we in DS/EN2025 voor het eerst bevragen.
- De eigenaar is cd&v, het is meteen het enige thema waar de partij eigenaar van is. Hilde Crevits was twee termijnen geleden minister van onderwijs. De N-VA volgt op relatief kleine afstand, die partij had de vorige minister van onderwijs (Ben Weyts) en de nieuwe (Zuhal Demir).
- Wellicht speelt de historische rol van de cd&v als de verdediger van het katholieke onderwijs hier nog steeds een belangrijke rol.

Democratische hervormingen

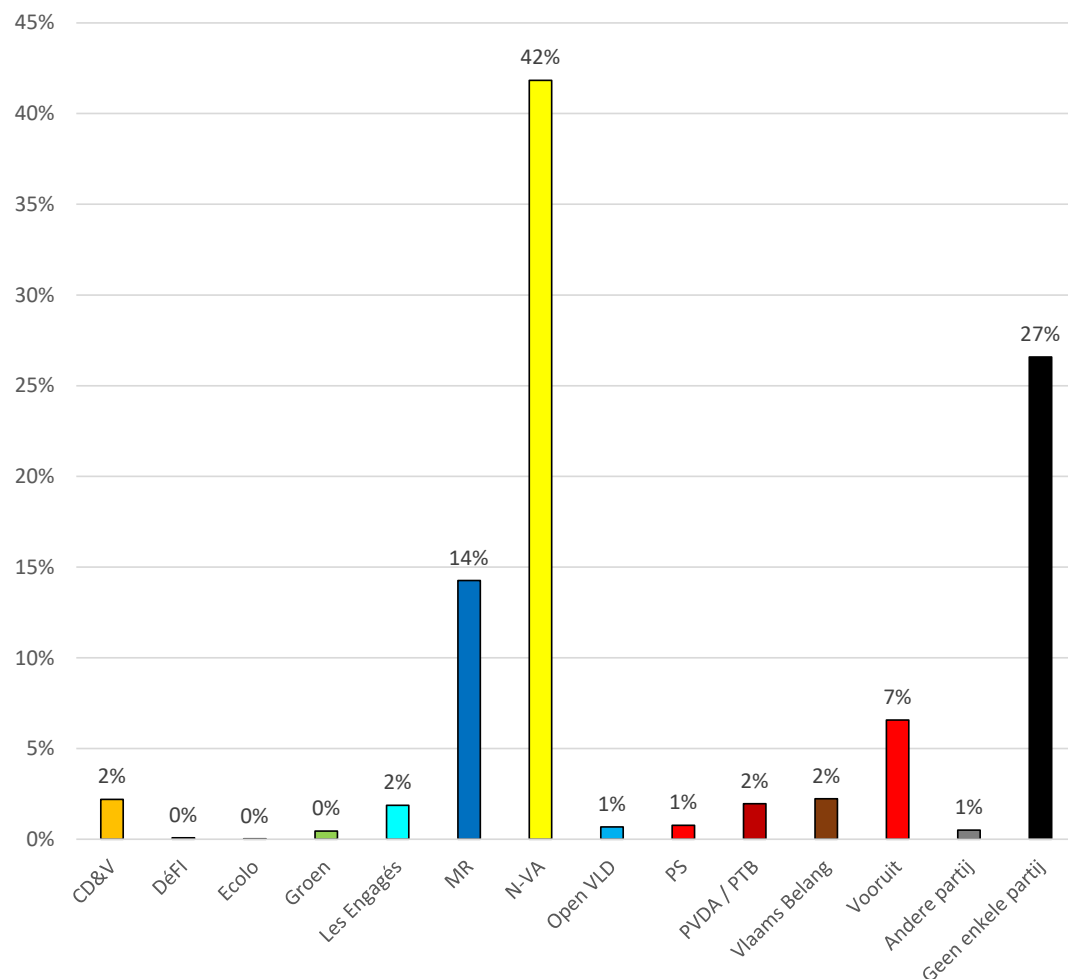
- Met 'democratische hervormingen' wilden we peilen naar het eigenaarschap van een reeks beleidskwesties over de hervorming van de democratie.
- Maar het lijkt er op dat onze respondenten op het verkeerde been zijn gezet door het woord 'hervormingen', dat woord wordt door de rechterzijde vooral gebruikt om over sociaal-economische hervormingen te spreken.
- Hoewel de N-VA één van de partijen is die weinig bezig is met het vernieuwen van de democratie, wordt ze in onze bevraging toch als eigenaar van het thema beschouwd. Dat lijkt ons te wijzen op het feit dat de vraag verkeerd begrepen is. We durven niet stellen dat dit een echt eigenaarschap is.

Besluit thema-eigenaarschap

- In DS/EN2025 gebruikten we voor het eerst een ander veldwerkbureau, met een andere panel, met wellicht een gedeeltelijk andere samenstelling. Dus alle vergelijkingen met DS2024 en de eerdere edities moeten voorzichtig gebeuren.
- We zien dat in DS/EN2025 *alle* eigenaarschappen in de ogen van de kiezers aangescherpt zijn. Verschillende thema's waar in 2024 en voorheen nog eigenaarsstrijd om was zijn nu duidelijk bij één partij terecht gekomen. Dat kan het gevolg zijn van de verkiezingen, en van de regeringsformatie waarbij partijen zich op thema's profileren. Maar het kan ook voor een stuk het resultaat zijn van het nieuwe panel dat we gebruiken.
- Hoe dan ook zien we in DS/EN2025 twee duidelijke winnaars qua issue ownership, en dat zijn Vooruit en N-VA. Vooruit evolueert van gewoon dominant op de klassieke linkse thema's zoals pensioenen, sociale zekerheid en gezondheidszorg naar een onbetwist leiderschap op deze drie thema's. De partij wierp zich tijdens de regeringsonderhandelingen op als de verdediger van de sociale zekerheid en de welvaartstaat, en dat heeft iets opgeleverd blijkbaar. Dat de partij een aantal toegevingen moest slikken, zoals het inperken van de werkloosheidsuitkering in de tijd, heeft dat schijnbaar niet belemmerd; de partij wordt gezien als de beschermer van de klassieke linkse verworvenheden.
- Naast Vooruit is zonder twijfel de N-VA de meest uitgesproken winnaar qua partijprofilering op thema's. De partij heeft nu een stevige greep op het thema werkgelegenheid en pikt economie in van de Open Vld. Ze houdt staatshervorming steviger in haar greep en is de *one and only* leider op internationale veiligheid. Verder is de partij de eerste challenger op mobiliteit en onderwijs. De deelname en het leiderschap van de federale regering heeft de partij que issue ownership schijnbaar geen windeieren gelegd, het omgekeerde lijkt het geval.
- Open Vld lijkt de grootste verliezer te zijn. De partij verlies haar enige *fief* economie aan de N-VA en gaat er voor *elk* ander thema op achteruit.
- Groen en Vlaams Belang blijven hun thema beheersen, bij Groen is dat milieu (klimaat) en mobiliteit, bij Vlaams Belang uiteraard migratie. Noteer dat Vlaams Belang traditioneel ook het thema criminaliteit kan claimen, maar dat thema bevroegen we niet in DS/EN2025.
- cd&v claimt een thema dat we in DS/EN2025 voor het eerste bevroegen met name onderwijs. Voor het eerst sinds DS2020 kunnen de Christendemocraten nu een thema als het hunne beschouwen; wellicht had de partij toen ook al dat eigenaarschap, maar we maten het toen nog niet.

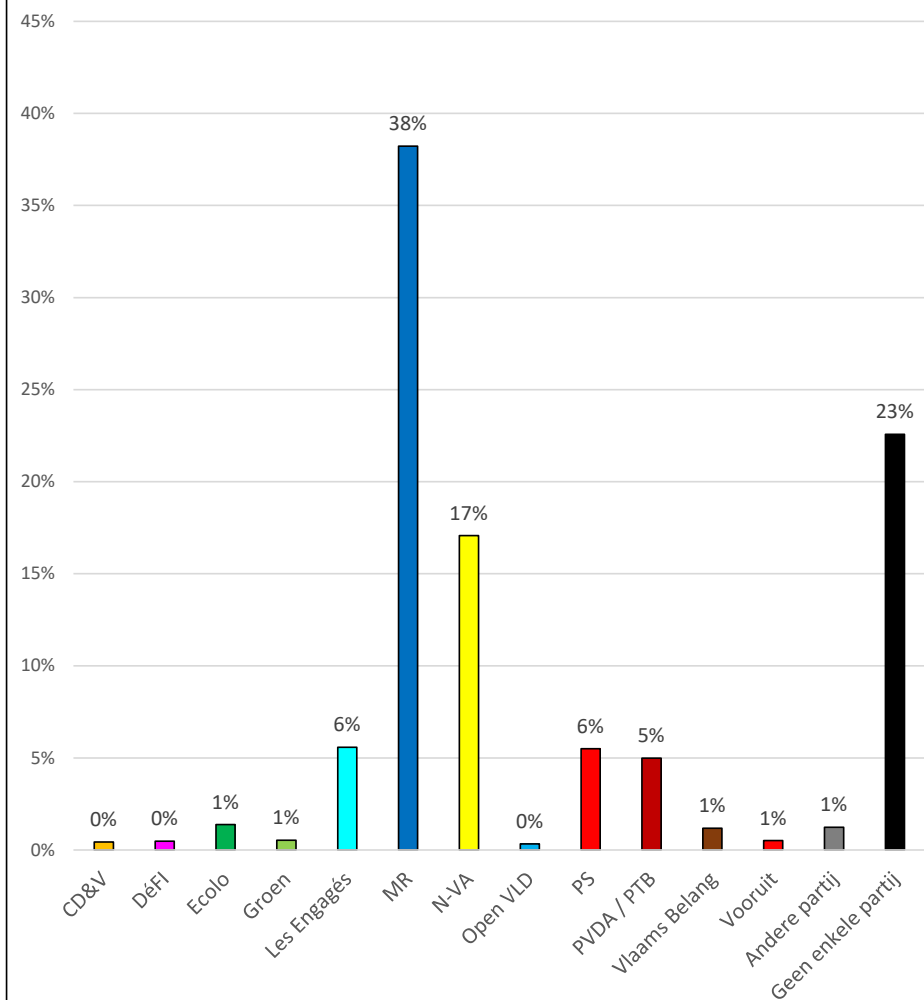
12. Partijen in de media

Vlaanderen

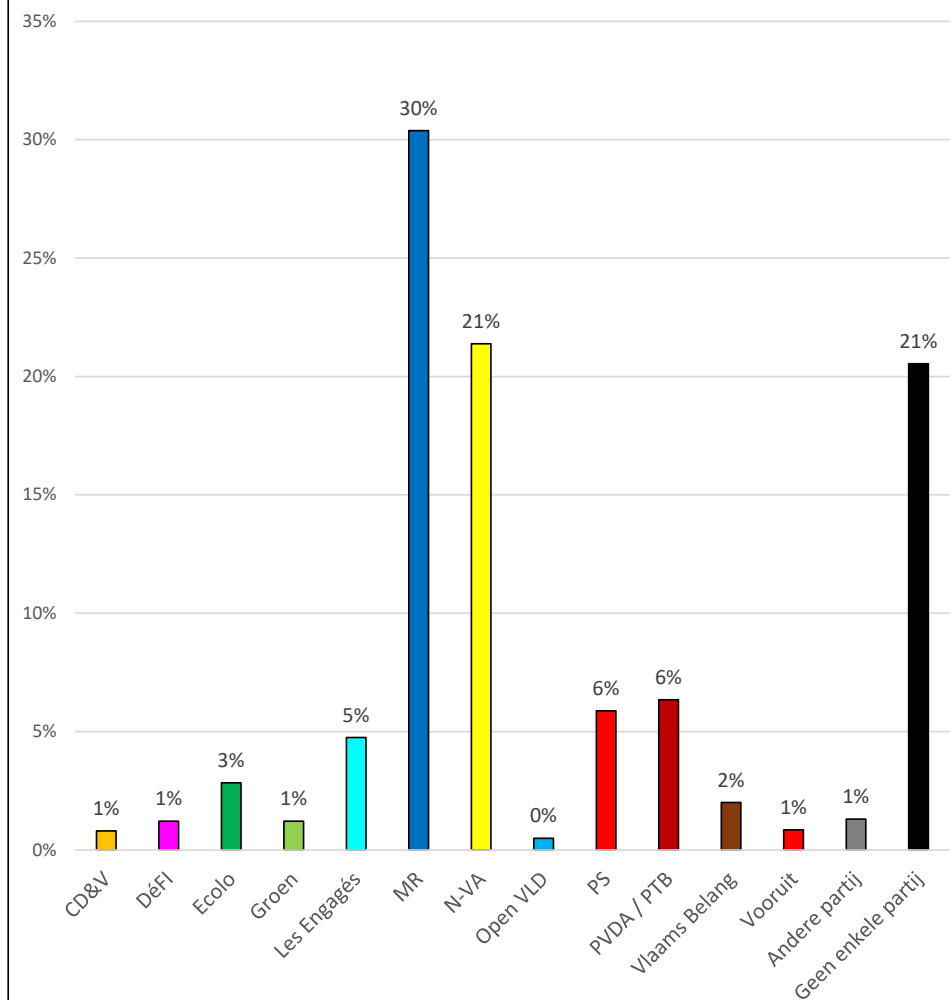

- Welke partij is u in de afgelopen weken het meest opgevallen in de media?
- Deze vraag is natuurlijk heel erg context-bepaald, en hangt af van wat er gebeurde qua politieke actualiteit tijdens en net voor de data-inzameling (februari-maart 2025). Noteer dat elk jaar sinds het begin van onze metingen in 2020 meestal de grootste groep kiezers zegt dat geen enkele partij hen bijzonder is opgevallen.
- Links staat de grafiek met alleen de Vlaamse respondenten. De meest opvallende vaststelling in DS/EN2025 is dat N-VA in Vlaanderen heel sterk in de kijker liep, de partij zet alle andere partijen sterk in de schaduw. Maar liefst 42% van de respondenten vond dat die partij hen het meest was opgevallen. Het aantreden van de federale regering onder leiding van N-VA-kopman De Wever heeft duidelijk mediatieke indruk gemaakt.
- Opvallend is de tweede positie van de MR in Vlaanderen (14%). Die partij komt in Vlaanderen niet op maar was toch let voorspong de tweede meest zichtbare.
- Na MR volgt Vooruit (7%) en daarna de cd&v (2%) ook een regeringspartij ex aequo met een hele reeks andere partijen.
- Op de volgende twee slides staan de gelijkaardige data voor Waalse en Brussels kiezers, en dezelfde twee partijen domineren er de media: MR en N-VA, met deze keer de Franstalige liberalen als meest zichtbaar en de Vlaams-nationalisten als tweede meest zichtbare. Het is duidelijk dat de twee grootste regeringspartijen het sterkst uit de verf kwamen in de veldwerkperiode. De andere partijen, en zeker de oppositie partijen, vallen nauwelijks op.

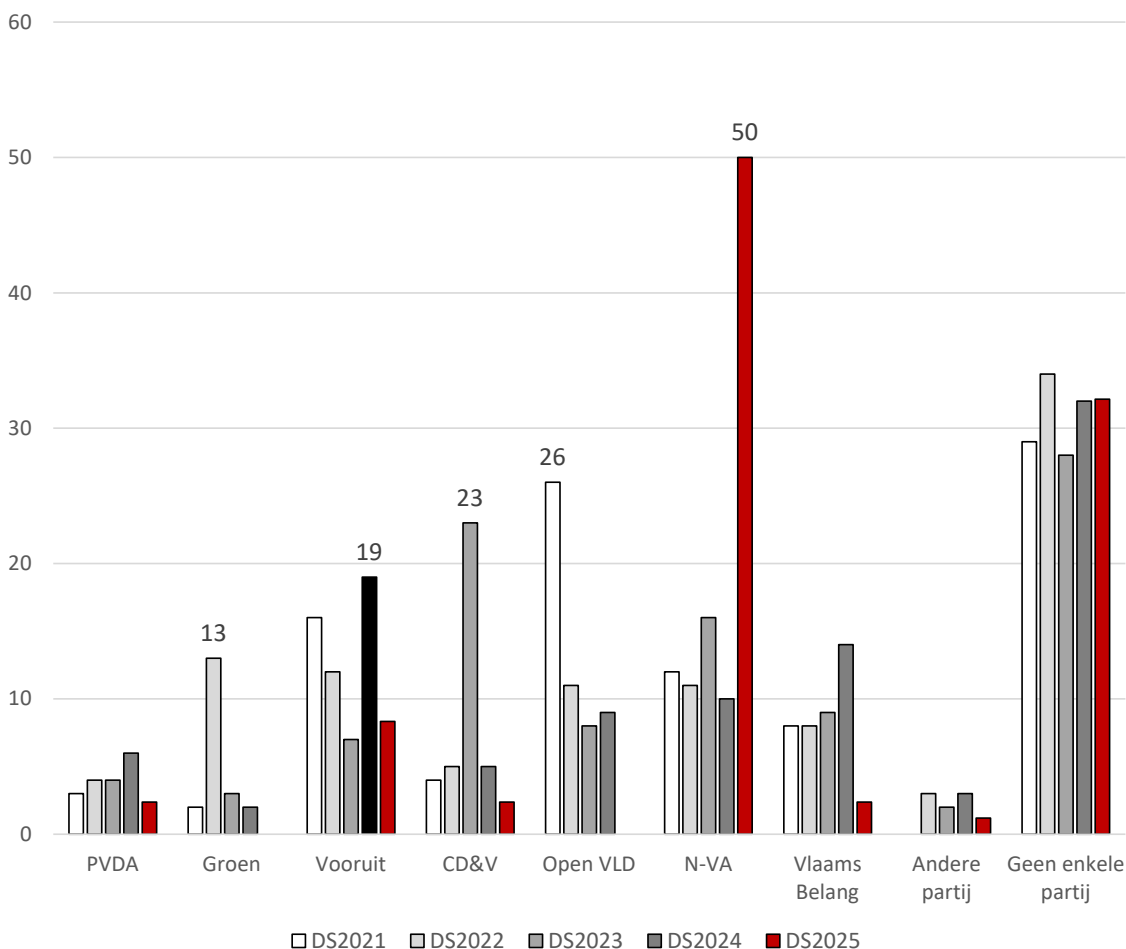
Wallonië

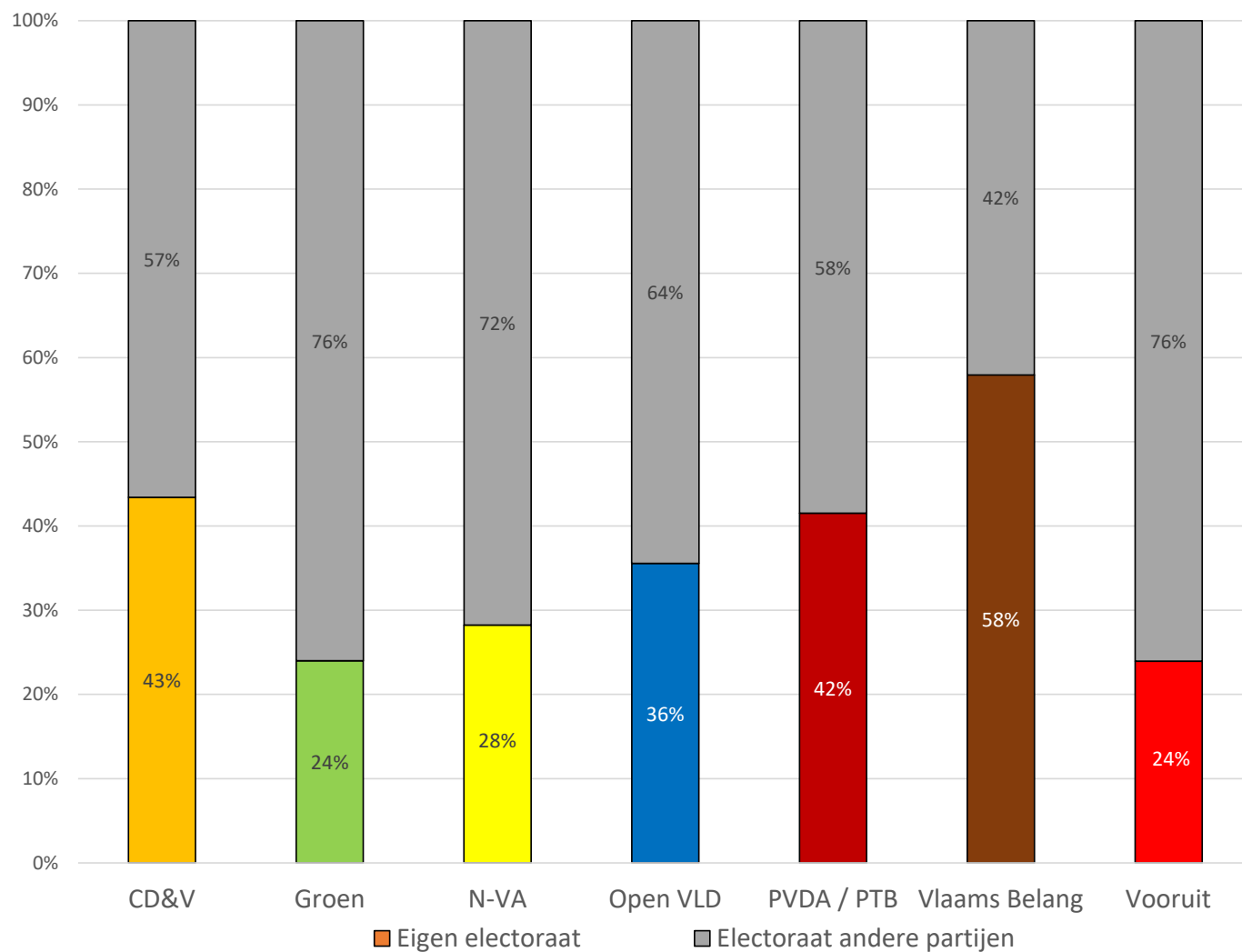
Brussel

Zichtbaarheid Vlaamse partijen lange termijn

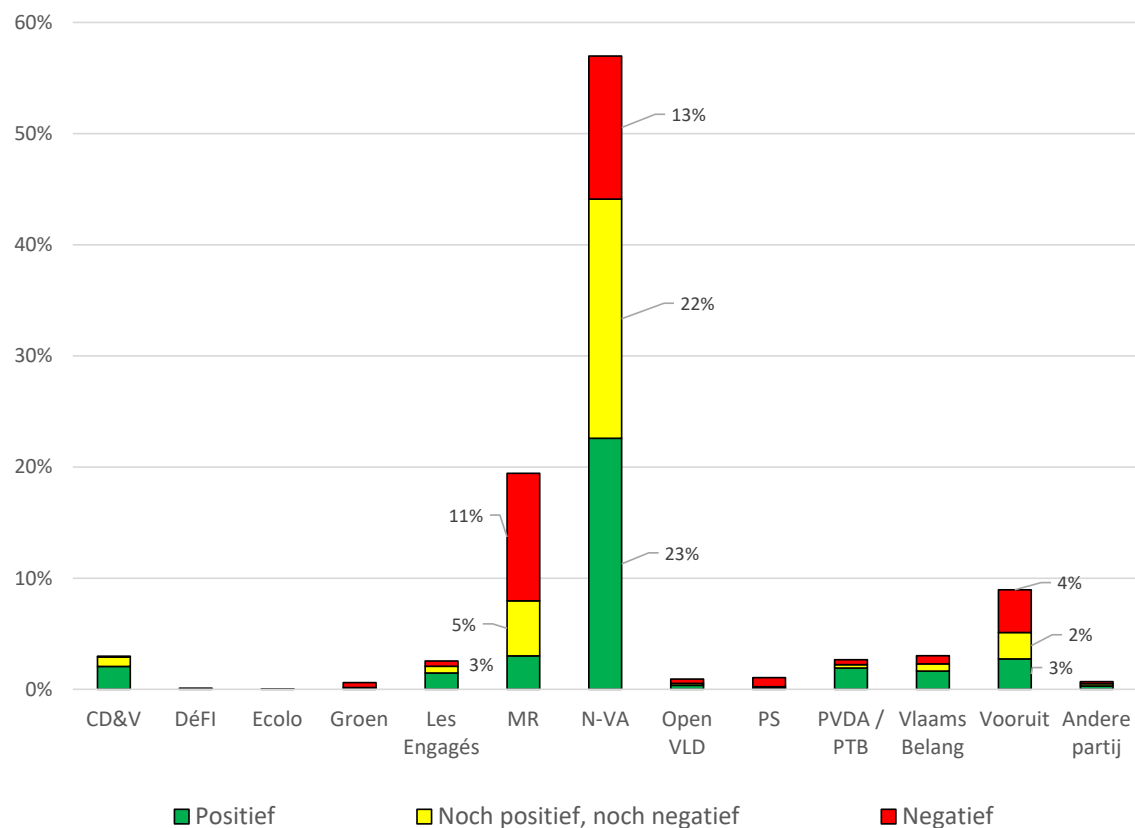

- De grafiek hiernaast toont alleen de Vlaamse data. Ze bevat een vergelijking van DS2021 tot en met DS/EN2025 van de zichtbaarheid van alle Vlaamse partijen. De Franstalige partijen zijn in tegenstelling tot de grafieken op de vorige slides weggelaten; het totaal is naar 100% voor alle Vlaamse partijen samen herberekend (dus de percentages voor de Vlaamse partijen liggen hoger dan op de vorige grafiek).
- De grafiek toont de wispelturigheid van mediazichtbaarheid. In *elke* editie van DS was er een andere partij die het meest opviel. Open Vld in 2021, Groen in 2022, cd&v in 2023, Vooruit in 2024 en N-VA in 2025.
- In 2021 was Open Vld nog de meest opvallende, dat was gerelateerd aan de El Kaouakibi saga. In 2022 was Groen het meest opvallend, toen had dat te maken met de energiecrisis en kernenergie, in 2023 had cd&v zich in de kijker gewerkt met de stikstofdiscussie in de Vlaamse regering. En in 2024 was het Vooruit, wellicht door Conner Rousseau en zijn val na zijn vermeende racistisch uitschuiver.
- Wat de grafiek vooral aangeeft, is hoe uitzonderlijk de zichtbaarheid van de N-VA in 2025 wel was. Met een spectaculaire score van 50%, de helft van de bevroagden vond dat de N-VA het meest was opgevallen, zet ze alle hoogst scorende partijen in de voorgaande jaren ruim in de schaduw. De partij domineert de media zoals geen enkele partij dat de vorige jaren deed. Noteer nogmaals dat dit een momentopname is, en dat de perceptie kan keren, maar het is zeker geen slecht nieuws voor N-VA.

- Meestal vallen partijen vooral op bij hun eigen achterban, die een boontje voor de partij heeft. Maar in 2025 is dat niet het geval. Partijen hebben deze keer veel 'bereik'—noteer dat dat bereik ook negatief kan zijn—bij de andere electoraten.
- Alleen het Vlaamse belang is de uitzondering. Die partij valt meer op bij de eigen achterban dan de andere partijen.
- De N-VA was veruit de meest opvallende partij en wat opvalt (!) is dat dat opvallen ook geldt voor niet-N-VA-kiezers. N-VA is één van de partijen met het grootste bereik buiten de eigen achterban. Dat willen zeggen dat de uitzonderlijk hoge zichtbaarheidsscore van de N-VA zoals gedocumenteerd op de vorige slides, weinig te maken heeft met het feit dat de N-VA ook het meeste kiezers heeft die hun eigen partij het meest intensief volgen in de media. Zelfs als je alleen naar de niet-N-VA kiezers zou kijken, dan nog is de N-VA veruit de meest zichtbare partij anno februari-maart 2025.

Positieve of negatieve indruk

- *Maakte deze partij daarbij op u een positieve of een negatieve indruk?*
- Noteer dat we in deze grafiek degenen die zegden dat geen enkele partij hen was opgevallen buiten beschouwing laten. Daardoor liggen de totale percentages hoger dan op de eerdere slides. Maar het laat toe de percentages eenduidig te interpreteren. Bijvoorbeeld, de 3% bij het groene gedeelte van de MR-balk moet als volgt geïnterpreteerd worden: 3% van alle mensen die naar een specifieke partij verwijzen wanneer hen gevraagd wordt welke partij hen het meest is opgevallen zegt dat de MR hen het meest opviel én dat dat positief was. De percentages in de grafiek tellen dus samen op tot 100%.
- Zuivere zichtbaarheid is interessant, maar de kwestie is toch vooral of die zichtbaarheid positief of negatief werd gepercipieerd. Immers, ook als je in een schandaal terechtkomt (zie Open Vld met El Kaouakibi in 2021 en Vooruit met Conner Rousseau in 2024), ben je zichtbaar, maar dan was je dat wellicht liever niet.
- De belangrijkste conclusie is dat de grote aandacht van N-VA meer positief (23%) dan negatief (13%) was, met een grote groep negatief noch positief (22%). Dat is dus opnieuw erg goed nieuws voor de N-VA. In de vorige edities van De Stemming was het vaak zo dat de meest opvallende partij vooral negatief opviel, maar dat is deze keer niet het geval. Het opvallen van de N-VA is zeker niet dominant negatief.
- Bij MR is het omgekeerd, met ruim meer negatieve (11%) dan positieve (3%) evaluaties. Bij Vooruit, de derde meest zichtbare partij, is er meer evenwicht.

Besluit partijen in de media

- Zichtbaarheid in de media is een momentopname, en we zagen in het verleden heel grote schommelingen van jaar tot jaar. Bovendien is het vaak zo dat partijen vooral zeer zichtbaar zijn voor hun eigen achterban, wat uiteraard niet zoveel zoden aan de dijk zet, en dat de zichtbaarheid vaak heel negatief is en te maken heeft met het feit dat de partij in een negatieve storm zit.
- In DS/EN2025 zien we dat N-VA er echt met kop en schouders bovenuit steekt. Van alle vijf jaren dat we dit meenemen in DS (sinds 2021), is een partij nog nooit zo zichtbaar geweest. De start van de regering De Wever een maand voor de start van het veldwerk van DS/EN2025 heeft grote sporen achtergelaten. De twee negatieve kanttekeningen die we vaak maken als het over zichtbaarheid gaat, gelden niet voor N-VA in 2025. De zichtbaarheid van N-VA wordt *niet* gedreven door de eigen achterban, en ze is *niet* dominant negatief.
- De bijzondere dominantie van N-VA wordt door geen enkele Vlaamse partij gecounterd, de runner-up is de Franstalige MR, die geen rechtstreekse electorale concurrent is. Vooruit is de enige partij die ook min of meer opviel, alle andere Vlaamse partijen zijn zo goed als onzichtbaar gebleven in de veldwerkperiode.

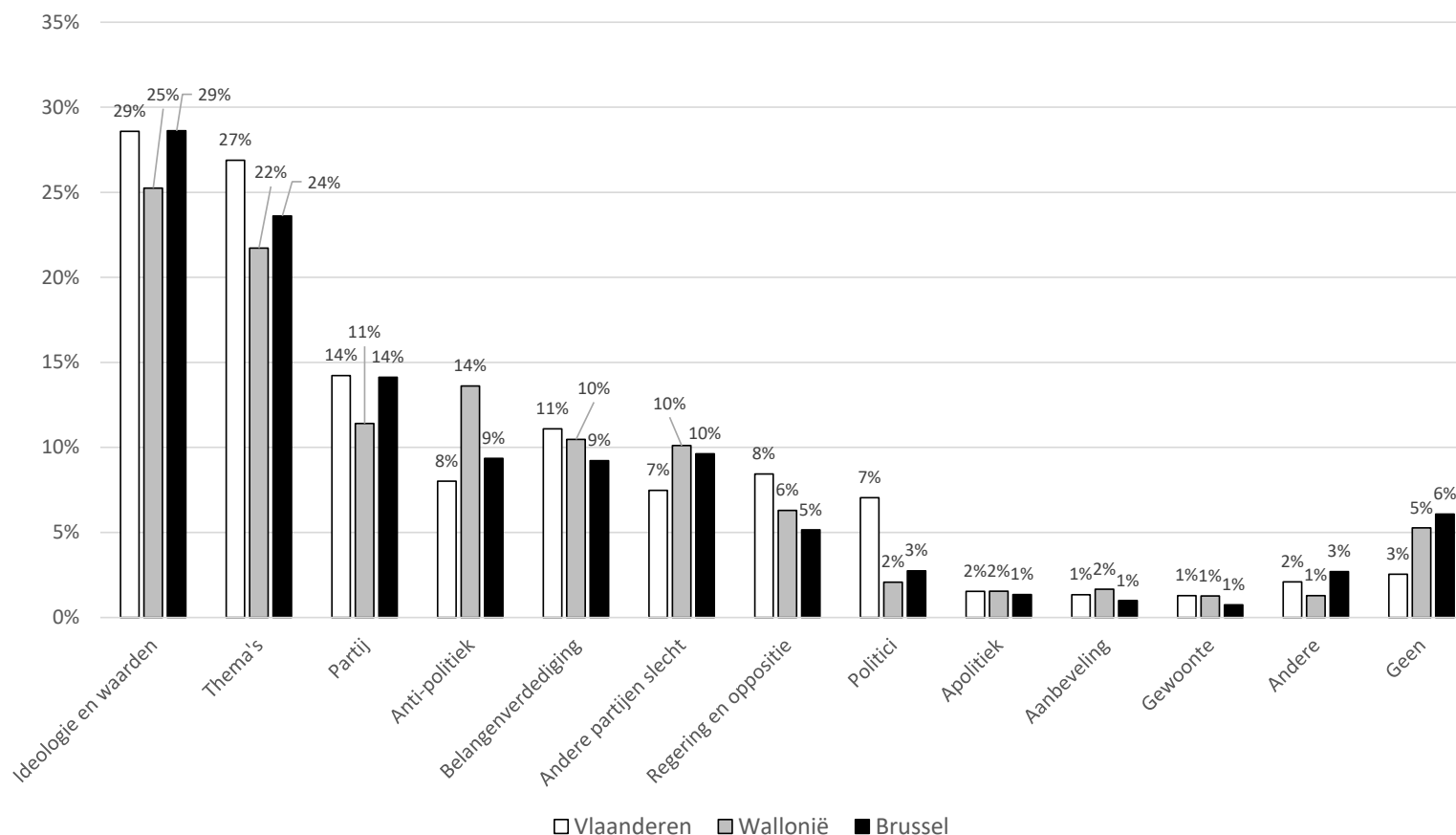
13. Stemmotieven

Stemmotieven

- Op de voorgaande slides probeerden we na te gaan omwille van welke ‘objectieve’ redenen kiezers voor een bepaalde partij stemmen. We vergeleken de kenmerken van kiezers en gingen er van uit dat die kenmerken een verklaring bieden voor het stemmen voor deze of gene partij. Maar die analyses geven ons maar een partieel inzicht in de eigenlijke motieven die kiezers hebben voor hun stemgedrag.
- Daarom presenteren we nu een analyse van de ‘subjectieve’ redenen voor de stemvoorkeur. Respondenten die een partij selecteerden, kregen de vraag: *U gaf aan voor [partij X] te zullen stemmen. Mensen hebben vaak veel verschillende redenen om een bepaalde stemkeuze te maken. Kunt u in uw eigen woorden uitleggen waarom u voor deze partij zou kiezen?* (noteer dat ook blanco/ongeldig stemmers en mensen die niet zouden gaan stemmen een gelijkaardige vraag kregen).
- De open antwoorden van de respondenten werden dan één voor één nagelezen en zorgvuldig in categorieën ingedeeld (codeerschema op basis van het doctoraat van Jonas Lefevere). Elk antwoord kreeg maximaal 3 stemmotieven toegewezen (bij slechts 6% van de respondenten werden drie stemmotieven gecodeerd, wat aangeeft dat voor het overgrote deel van de respondenten drie motieven (meer dan) afdoende is om hun antwoord te coderen).
- De volgende slide bevat meer uitleg over het gebruikte classificatieschema en op de daaropvolgende slide zijn de motieven die door een bepaald electoraat meer dan 5% meer frequent worden aangehaald dan door het gemiddelde electoraat in het groen aangeduid.

1. Gewoonte	Deze categorie omvat antwoorden die verwijzen naar stemmen uit gewoonte (bvb. "ik stem altijd op deze partij", "gewoonte", "uit gewoonte").
2. Aanbeveling	Deze categorie omvat antwoorden die verwijzen naar aanbevelingen van andere, vooral familie en vrienden (bvb. "ik ben opgegroeid in een Katholiek nest", "mijn ouders stemmen zo", "op aanraden van vrienden", "ik volg mijn man daarin"), maar ook verenigingen (bvb. "ik zit bij ABVV") voor zover het geen partij betreft.
3. Ideologie en waarden	Deze categorie omvat antwoorden die verwijzen naar de ideologie ('linkse' / 'liberale' / 'socialistische' partij) en/of algemene waarden van de partij ('sociaal', 'gelijkheid'), alsook algemene verwijzingen naar de standpunten van de partij (bvb. "ik ben het eens met het programma", "ik ben het op de meeste punten eens").
4. Thema's	Deze categorie omvat antwoorden die verwijzen naar specifieke beleidsthema's als reden om voor de partij te stemmen (bvb. migratie, onderwijs, gezondheidszorg, staatshervorming, ...)
5. Regering en oppositie	Deze categorie omvat verwijzingen naar de regering die het goed / slecht doet, willen dat de partij in de toekomstige regering komt, dat de partij goede oppositie voert (zweeppartij), dat er iemand anders aan de macht moet komen.
6. Belangenverdediging	Deze categorie omvat verwijzingen naar het feit dat de partij de belangen van groepen in de maatschappij verdedigt. Dit omvat economische groepen (bvb. "partij voor de werkende mens", "verdedigt de middenklasse", "voor de arme mensen"), etnische groepen (bvb. "eigen volk eerst"), geografische groepen (bvb. "voor de Vlamingen", "het beste voor alle Belgen") of andere algemene verwijzingen naar het belang van de bevolking (bvb. "beste voor het volk", "daar heeft de bevolking het meeste baat bij").
7. Politici	Deze categorie bevat zowel verwijzingen naar specifieke politici (bvb. "Conner Rousseau", "de premier", "de voorzitter van de partij"), als meer algemene verwijzingen (bvb. "ze hebben de beste politici").
8. Partij	Deze categorie bevat verwijzingen naar partij-gerelateerde zaken die tot een stem leiden, en omvat partij-identificatie ("Ik ben een liberaal in hart en nieren"), het partij-imago ("frisse, jonge partij", "de beste partij"), dienstverlening (bvb. "de partij heeft mij geholpen"), lidmaatschap ("ik ben lid van de partij"), en prestaties van de partij (bvb. "de partij doet wat ze zegt").
9. Andere partijen slecht	Deze categorie bevat negatieve verwijzingen naar andere partijen: de andere partijen werken de partij tegen (bvb. "de partij krijgt veel tegenkanting van de anderen"), teleurstelling in andere partij(en) (bvb. "Groen is te extreem"), of een keuze door eliminatie (bvb. "beste van de slechtste").
10. Apolitiek	Deze categorie bevat verwijzingen naar een desinteresse in politiek (bvb. "ik ben niet met politiek bezig, dus ik doe maar wat").
11. Anti-politiek	Deze categorie bevat verwijzingen naar een afkeer van politiek, en omvat kritiek op: - Partijen en politici: alle partijen zijn slecht, alle politici zijn slecht. Merk op dat kritiek op een specifieke partij, of op andere partijen, onder 'Andere partijen slecht' wordt gecodeerd. - Representatie: respondent voelt zich niet vertegenwoordigd, verwijzingen naar cordon sanitaire, er wordt niet naar de stem van het volk geluisterd. - Politiek eigenbelang: partijen en politici werken enkel om zichzelf te verrijken, zakkenvullers. - Zinloos: stemmen is zinloos, ze doen toch hun zin, ... - Protest: proteststem, stem uit protest.
12. Andere of niet codeerbaar	Deze restcategorie omvat respondenten die een ander / oncodeerbaar stemmotief opgaven ("goede wijn behoeft geen krans", "Evenwicht", "ouderdom", "apekool en larie", "bij blanco gaat mijn stem verloren").
13. Geen	De restcategorie bevat respondenten die geen stemmotief opgaven (bvb. "geen idee", "zeg ik liever niet")

Stemmotieven per landsdeel

- De belangrijkste motieven die kiezers spontaan opgeven wanneer hen gevraagd wordt naar het waarom van hun stem zijn heel gelijkaardig in de drie landsdelen. Ideologie & waarden en thema's steken er bovenuit; in Wallonië scoren de twee inhoudelijke motivaties iets lager.
- Interessant is verder dat anti-politiek als motief hoger scoort in Wallonië, wat overeenstemt met de grotere frequentie van Walen die zeggen niet te zullen gaan stemmen of niet te weten op wie te stemmen.
- Opvallend is ook dat in Vlaanderen politici heel wat meer een motief vormen voor de stem dan in de twee andere landsdelen

Stemmotief	Alle respondenten 2025	Kiezers van PVDA	Kiezers van Groen	Kiezers van Vooruit	Kiezers van CD&V	Kiezers van Open Vld	Kiezers van N-VA	Kiezers van VB	Blanco, zou niet gaan stemmen
Ideologie en waarden	29%	34%	35%	50%	51%	54%	26%	15%	0%
Thema's	27%	35%	67%	20%	7%	25%	31%	44%	4%
Partij	14%	12%	14%	14%	22%	18%	26%	6%	0%
Belangenverdediging	11%	39%	5%	21%	5%	5%	7%	15%	0%
Regering en oppositie	8%	7%	4%	4%	5%	3%	10%	20%	2%
Anti-politiek	8%	1%	0%	0%	0%	0%	0%	13%	68%
Politici	7%	0%	3%	3%	14%	5%	19%	1%	0%
Andere partijen slecht	7%	15%	10%	8%	5%	7%	7%	10%	0%
Apolitiek	2%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	18%
Gewoonte	1%	0%	0%	1%	6%	4%	1%	1%	0%
Aanbeveling	1%	1%	1%	2%	6%	2%	1%	0%	0%
Andere of niet codeerbaar	2%	0%	2%	3%	1%	1%	2%	1%	11%
Geen	3%	2%	1%	2%	2%	3%	2%	3%	7%

- De drie traditionele partijen werven kiezers omwille van hun ideologie & waarden. Groen en Vlaams Belang zijn bij uitstek de themapartijen, Groen nog veel meer dan Vlaams Belang.
- Kiezers van cd&v en N-VA zijn bijzonder in hun nopjes met hun partij zelf, en dezelfde electoraten zijn ook bovengemiddeld tevreden over de politici van hun partij.
- De linkse electoraten van Vooruit en PVDA verwijzen dan weer vaak naar belangenverdediging om hun stem te motiveren.
- Vlaams Belang-kiezers verwijzen relatief vaak naar het spel van regering en oppositie en PVDA kiezers vinden dan weer meer dan anderen dat de andere partijen slecht zijn.
- Tenslotte scoort cd&v het beste, zij het op een relatief laag niveau, op de motieven van gewoonte en aanbeveling.

Stemmotief	Alle kiezers Verschil 2025- 2024	Kiezers van PVDA	Kiezers van Groen	Kiezers van Vooruit	Kiezers van CD&V	Kiezers van Open Vld	Kiezers van N- VA	Kiezers van VB	Blanco, zou niet gaan stemmen
Gewoonte	-3%	0%	-2%	-6%	-14%	-6%	-1%	0%	-1%
Aanbeveling	-2%	0%	-3%	-6%	-8%	-5%	-2%	-1%	0%
Ideologie en waarden	9%	8%	11%	13%	11%	24%	2%	6%	0%
Thema's	9%	17%	16%	4%	2%	12%	11%	14%	3%
Regering en oppositie	0%	1%	3%	4%	-1%	-4%	0%	-5%	2%
Belangenverdediging	-1%	15%	4%	0%	-4%	-4%	-3%	-5%	0%
Politici	1%	-3%	0%	-3%	8%	-9%	0%	0%	0%
Partij	1%	-8%	-6%	-2%	3%	-3%	0%	0%	0%
Andere partijen slecht	1%	-2%	4%	4%	1%	1%	-1%	2%	-1%
Apolitiek	-1%	0%	0%	-1%	0%	-2%	-1%	0%	1%
Anti-politiek	-2%	-3%	0%	0%	0%	0%	-2%	-1%	0%
Andere	-1%	-2%	1%	1%	-3%	-3%	0%	-2%	0%
Geen	-2%	-3%	-6%	-3%	-2%	-8%	-2%	-1%	6%

- Deze slide bevat de evolutie van de stemmotieven per partij tussen 2024 en 2025; de verschillen zijn relatief klein. Motieven die minder belangrijk werden staan in het rood, motieven die belangrijker werden in het groen. Over het algemeen is er veel stabiliteit
- De twee inhoudelijke motieven, ideologie & waarden en thema's, gaan er relatief op vooruit, de twee bij uitstek niet-inhoudelijke motieven, gewoonte en aanbeveling, gaan er op achteruit. Het is moeilijk te zeggen of dit komt doordat we een andere dataprovider hebben of doordat er echt wat is verschoven tussen 2024 en 2025. Het is natuurlijk wel zo dat 2024 een verkiezingsjaar was, wat de motieven kan hebben beïnvloed. Wellicht staat de inhoud in verkiezingstijden meer centraal.

Wordcloud stemmotieven PVDA

Wordcloud stemmotieven Groen

Wordcloud stemmotieven Vooruit

Wordcloud stemmotieven cd&v

Wordcloud stemmotieven Open Vld

Wordcloud stemmotieven N-VA

Wordcloud stemmotieven Vlaams Belang

Besluit stemmotieven

- Als je de kiezers mag geloven dan primeren inhoudelijke motieven voor het uitbrengen van hun stem. Ze stemmen op partijen die volgens hen de juiste ideologie en waarden uitdragen en/of die de voor hen belangrijke beleidsthema's belichamen. Die twee inhoudelijke motieven domineren, zowel in het noorden als het zuiden des lands.
- De bijzondere kwaliteiten van politici is een relatief weinig aangehaalde reden om voor een bepaalde partij te stemmen, het is pas het 7de motief. Dat betekent dat de personalisering van de politiek en zelfs de zogenaamde 'presidentialisering' van de politiek waarbij een klein kransje van absolute toppolitici de stembusslag bepaalt zeer beperkt lijkt in België.
- Partijen hebben een duidelijk verschillend stemmotivatieprofiel. Sommige partijen trekken ideologische kiezers aan (Vooruit, cd&v, Open Vld), andere partijen themakiezers (Groen en Vlaams Belang), andere kiezers worden dan weer aangetrokken door politici of door de partij zelf (N-VA en cd&v), stemmen uit boosheid (PVDA en Vlaams Belang) of omdat ze denken dat de partij hun belangen zal verdedigen (PVDA en Vooruit).